This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

ՃԱՌ

Treatise on Holy Spirit

ՍՈՒՐԲ ՀՈԳԻԻՆ

ԳՈՐԾՔԻՆ ՎՐԱՅՈՎ

Armenian

Հոգիին պտուղը սա է. սէր, խնդութիւն, խաղաղութիւն, երկայնմտութիւն, քաղցրութիւն, բարութիւն, հաւատարմութիւն, հեզութիւն, ժուժկալութիւն. Գաղ. Ե. 22, 23.

ԵՐԿՐՈՐԴ ՏԻՊ

Constantinople

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՓԱՓԱԶԵԱՆ

1858

HARVARD DEPOSITORY
SPECIAL COLLECTION
CIRCULATION RESTRICTED

Digitized by Google

816.9
Arme
1858

XVII. 26

יהוה

Digitized by Google

ՃԱՌ

ՍՈՒՐԲ ՀՈԳԻԻՆ

ՊՏՈՒՂԻՆ ՎՐԱՅ

Հոգիին պտուղը սա է. սէր, խնդութիւն, խաղաղութիւն, երկայնմտութիւն, քաղցրութիւն, բարութիւն, հաւատարմութիւն, հեզութիւն, ժուժկալութիւն. Գաղ. Ե. 22, 23։

ԵՐԿՐՈՐԴ ՏԻՊ

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՓԱՓԱԶԵԱՆ

1858

Digitized by Google

Digitized by Google

ՍՈՒՐԲ ՀՈԳԻԻՆ

ԳՈՐԾԸ

ԳԼՈՒԽ Ա

ՆԵՐԱԾՈՒԹԻՒՆ

Թէ որ մէկ տան մը մէջ հինգ կամ վեց անձինք մի և նոյն մահաբեր ախտէ բռնուած ըլլան, ու իրենց չքաւորութեանը պատճառով՝ իրենց տրտում և յուսահատ վիճակին մէջ՝ թէ որ յանկարծ մէկ վարպետ բժիշկ մը ներս մտնէ, և կարեկից ըլլալով խոստանայ թէ ինքը ձրի պիտի բժշկէ զանոնք, և նոյն ատենը ջանայ համոզել թէ իր տուած դեղը շատ յարմար է անոնց հիւանդութիւնը բժշկելու. արդեօք ի՛նչ մեծ ցնծութիւն պիտի ունենան ան հիւանդները, և ի՛նչ շնորհակալու սրտով պիտի ընդունին բժշկին տուած դեղը, և անմիջապէս պիտի առնեն որ շուտով առողջանան. ասոր տարակոյս չկայ: Բայց դիցուք թէ՝ բժշկին գալէն քիչ մը ատեն ետքը անոնց մէկ բարեկամը այցելութեան գալով՝ տեսնայ թէ հիւանդները դեռ դեղը չառած՝ ան դեղին ի՛նչ բնութիւն ունենալը քննել ու իմանալ ուզելով, իրենց կարծիքներուն տարբերութենէն մէջերնին վիճաբանութիւն ծագեր է, և բանը ան աստիճանը հասեր է որ դեղը մէկդի ձգած և ի-

Digitized by Google

րենց մահուան վտանգն ալ մոռցած՝ սաստիկ կը կռուէին մէկզմէկու հետ. ո՛րչափ մեծ պիտի ըլլայ ան բարեկամին զարմանքը, ու ըսէ թէ աս ի՛նչ անխելքութիւն է աս հիւանդներուն ըրածը. աս վտանգաւոր ատենս ո՞րը աւելի հարկաւոր էր իրենց, դեղին բնութիւնը քննե՞լը՝ թէ անմիջապէս պանիկայ առնելով առողջանալը:

Ահա՛ դժբաղդաբար մարդիկ շատ անգամ աս անյարմար կերպով կը քննեն հաւատոյ վարդապետութիւնները: Աստուած մէկ խիստ երեւելի նպատակի համար յայտնեց աս վարդապետութիւնները. բայց արդեօք ի՞նչ բան էր ան նպատակը. ինչո՞ւ համար անոնք մեզի յայտնուեցան. միթէ անոնց բնութի՞ւնը քննելու համար. չէ՞ որ մանաւանդ անոնցմով դժոխքէն ազատ մնալու համար: Անտարակոյս անոնց բնութիւնը քննել սորվիլն ալ հարկաւոր է. բայց Աստուած անոր համար յայտնեց զանոնք, որ երկնից ճամբան ցուցընէ մեզի, և անոր մէջը առաջնորդէ մեզի. սակայն մարդիկ ինչպէս գործածեցին աս վարդապետութիւնները. ՚ի վաղուց հետէ անոնք ետեւէ եղան անոնց բնութիւնը հետապօտելու, ու մէկը մէկալին հետ ի՛նչ յարմարութիւն ունենալը քըննելու: Աս քննութիւնները պատճառ եղան սաստիկ վիճաբանութիւններու. զատ զատ ընկերութիւններ հաստատուեցան. աս ընկերութիւնները մէկզմէկ անիծեցին, բանադրեցին, ու մինչև անգամ պատերազմեցան, ու մէկզմէկ սպաննեցին: Ու հիմա ի՛նչպէս է բանը. մէկ եկեղեցին մէկալը կ՚ատէ. մէկ քրիստոնեան մէկալին դէմ կը հակառակի. որ այսպէս բոլորովին կը կործանի քրիստոնէական փոխադարձ սէրը. ասկից մեծ պատճառ մը կը ծագի երկբայելու՝ թէ անոնք ամենևին

Digitized by Google

քրիստոնեայ չեն։ Ան նոյն միջոցին ալ վարդապետութեանց նախնական նպատակը, կամ անոնց բուն միտքը ինչ ըլլալը մեծապէս անյայտ եղաւ անոնց, կամ լաւ եւս է ըսել թէ անոնցմէ ծածկուեցաւ մնաց. անանկ որ շատերը ան սաստիկ վիճաբանութեանց ենթակայ եղած նիւթերուն մէկ քանիին վրայօք բնաւ չեն կրնար ըսել, թէ անոնք մեր փրկութեանը ինչ վերաբերութիւն ունին, կամ թէ անոնք բնաւ վերաբերութիւն մը ունին՝ թէ չէ. քանզի բուն իրենք չեն հասկընար ըսածնին։ Ու զանոնք փոխանակ իրենց հոգիներուն օգտին համար գործածելու, քրիստոնեայ չեղողներուն գրեթէ ամէն չար ընթացքին և սովորութիւններուն կը հետեւին։ Արդարեւ չես կրնար տարբերել զանոնք հեթանոսներէն և հրէաներէն, բայց միայն իրենց հանդերձներուն և արարողութեանցը նայելով. վասն զի փոխանակ ան հոգեւոր գերը առնելու, զանիկայ մէկդի թողուցած են իրենց վիճաբանութեանց և հակառակութեանց պատճառովը. և փոխանակ խոնարհ սրտով շնորհակալութիւն մատուցանելու անիկայ տուողին, շարունակ անոր դէմ կը մեղանչեն, ու իրենց հոգիներուն փրկութեանը համար ամենեւին հոգ չեն ըներ։

Ահա այսպէս եղաւ Աւետարանին ամենէն հարկաւոր վարդապետութիւններուն. օրինակի աղագաւ՝ ա՛ռ Երրորդութեան վարդապետութիւնը։ Անչափ վէճեր և կռիւներ ծագեցան եկեղեցիին մէջ՝ մէկ Աստուածութեան մէջ իրեք անձանց միաւորեալ բնութիւնը բացայայտելու ջանքեր ընելէն. հերետիկոսութիւններ երեւան ելան, ժողովներ եղան, նզովքներ հրատարակուեցան, արիւններ թափուեցան, և հերձուածներ հաստատուե-

Digitized by Google

ցան. մինչև անգամ հիմա ալ՝ մէկ կողմինները տարուած են մէկալ կողմինները ատելու և անիծելու. բայց երկու կողմէն ալ որչափ քիչերը կան՝ որ կրնան ըսել թէ Երրորդութեան վարդապետութիւնը ինչ կապակցութիւն ունի Հոգիին փրկութեանը հետ: Աստուածաշունչին մէջ ինչ որ աս վարդապետութեան վրայ ըսուած է, ուղղակի աս նիւթիս կը վերաբերի, բայց աւա՜ղ որ մեծապէս մոռցուած գացած է ան վէճերուն պատճառովը՝ որ աս վարդապետութեանս բնութեանը վրայօք կ'ըլլայ: Դարձեալ քրիստոնեայ ժողովրդոց շատերը բաժնուած են հիմա Քրիստոսի աստուածութեան և մարդկութեան միաւորութեանը վրայօք. անոնք ընդհանրապէս կը հաւատան Քրիստոսին Աստուած և մարդ ըլլալուն. բայց աս երկու բնութիւնները ինտո՞ր միաւորած ըլլալուն վրայով չեն միաբանիր իրարու հետ: Աս նիւթիս համար քրիստոնէից մէջ ծագած անմիաբանութիւնը այնքան մեծ է որ մէկզմէկու դէմ պատերազմներ եղան, և հիմա երկու հակառակ կողմեր չեն կրնար մէկզմէկ քրիստոնեայ սեպել: Եւ սակայն աս մէկմէկու դէմ ատելութիւն և թշնամութիւն ունեցողներուն որքան քիչերը կարող են ըսել, թէ իրենց տարբեր գաղափարները ինչ վերաբերութիւն ունին Հոգիին փրկութեանը, որ ամենէն մեծ բանը ան է, և որ Աւետարանին մէջ Փրկչին մերոյ Քրիստոսի վրայօք բոլոր ըսուածները ուղղակի անոր կը վերաբերին:

Երբոր արեգակին լոյսը կը մեկնի ու խաւարը երկրիս վրայ կը տարածի, ան ատենը ճամբորդը ուրիշ բան չտեսներ, միայն թէ իր ճամբուն քովերը եղած փշոտ մացառները, ժայռերը և խորխորատները. գիշերը մինչև առտու ըլլալը ճամբորդին միտքը գլխովին զբաղած կ'ըլլայ աս բաներովս. իր

չորս կողմը եղած ամէն բաներէն աւելի անոնց վրայօք կը մտածէ. և շատ անգամ խաւարը զանոնք իրենց եղածէն աւելի մեծ կը ցուցընէ, կամ մինչև անգամ թուփերը ու քարերը անանկ կ՚երևցընէ՝ թէ գողեր են կամ վայրենի գազաններ։ Բայց որ ատեն արևը նորէն կը ծագի, և ճամբորդը կը սկսի նշմարել մօտը եղած ահագին անտառները՝ գահավէժ ժայռերուն բարձր գլուխները՝ մեծամեծ գետերը՝ կամ շքեղ պալատները, կ՚իմանայ թէ ինչպէս սխալ դատեր է խաւարին մէջ. և այլ ևս միտքը չքերեր գիշերուան հոգ տարած բաները։ Ասանկ է նաև կրօնական նիւթերու մէջ. երբոր հակառակաբանութեան խաւարին մէջ գտնուելով՝ կամ Սուրբ Գրոց լոյսը մէկդի ձգելով՝ մեր ուշադրութիւնը մասնաւորապէս ամփոփելու ըլլանք մէկ վարդապետութեան մը միայն քանի մը մասերուն և հանգամանքներուն վրայ, շատ ենթակայ ենք ուրիշները մոռնալու, որոնք գուցէ աւելի հարկաւոր էին մեզի։ Ինչ որ մեզի շահաւոր է, գլխովին չափէ դուրս մեծ բան մը կ՚երևնայ աչքերնուս, և շատ անգամ մեծապէս կ՚այլայլի. բայց երբոր վերըստին բանանք աչքերնիս Աստուածաշունչին լուսովը, և քննելով տեսնանք վարդապետութեան ամէն հանգամանքները իրենց ճշմարիտ համեմատութեամբը, յաճախ կը գտնենք որ բլուրը մեծցուցեր լեռ մը շիներ ենք։ Ասկէց ըսել չեմ ուզեր թէ Ընտրողութեան և Քրիստոսի Մարդեղութեան վարդապետութիւնները շատ խորհելու արժանի չեն, անոնք քրիստոնէութեան բուն հիմնաքարերն են. բայց թէ որ քրիստոնեայք Աստուածաշունչի լոյսին դիմելու ըլլան, գուցէ պիտի տեսնան թէ աս վարդապետութեանց քանի մը մասերուն վրայ՝ արժան եղածէն շատ աւելի պարապած են, որ ատեն

Digitized by Google

ուրիշ մասերը գրեթէ բոլորովին զանցառութեան մէջ ձգուած են ։

Ի՜նչ երջանկութիւն պիտի ըլլար՝ երբոր զանազան քրիստոնեայ ժողովուրդները աս լոյսին գալով, թէ՛ աս և թէ ուրիշ վարդապետութիւններու մէջ՝ ան իրենց անհիմն վիճաբանութեանը ենթակայ ըրած նիւթերէն խիստ աւելի հարկաւոր եղած բաները նշմարէին, որ այսպէս կռիւները մոռցուէին, սիրտերը մէկզմէկու հետ միաբանէին ան նոյն քրիստոնէական նպատակին մէջ ։ Ա՛ն ատենը դուրսէն եղողները դարձեալ պիտի ըսէին ան խօսքը որ հին ատենը կ'ըսուէր . "Տե՛ս ի՛նչպէս աս քրիստոնեաները մէկզմէկ կը սիրեն". այսպէս ամէն մարդ պիտի գիտնար որ անոնք Քրիստոսի աշակերտներն են, քանզի մէկզմէկ կը սիրեն. և ուրիշներն ալ անոնց բարի գործքերը տեսնելով՝ պիտի փառաւորէին զԱստուած ։

Արդ՝ աս մեր ստորագրած աղէտալի դիպուածին ենթակայ եղող վարդապետութիւններուն մէկն ալ Հոգւոյն Սրբոյ վարդապետութիւնն է. մինչև հիմա որքան երկար ձեռնարկութիւններ և սաստիկ վիճաբանութիւններ դիզուած են Սուրբ Հոգիին Ելլորդութեան մէջ ինչ եղանակաւ գոյացութեանը վրայ . աս նիւթիս վրայ բաժնուած է քրիստոնէական աշխարհը . ասիկայ է ան գիծը որ երկու մեծամեծ հատուածներու կը բաժնէ տեսանելի եկեղեցին ։ Մէկ կողմը կ'ըսէ թէ՝ Հոգին կը բղխի ՚ի Հօրէ և յՈրդւոյ, և միւս կողմը՝ թէ Ասիկայ կը բղխի միայն ՚ի Հօրէ ։ Աս խնդիրս լուծելու համար ժամանակով շատ երեւելի գիտուն և աստուածաբաններ մարդիկ զբաղեցան, որոնք ան ատենի եկեղեցիներուն մէջ կը գտնուէին ։ Հակառակորդներուն արտամնութիւնը վերջին աստիճան բորբոքեցաւ . հա-

Digitized by Google

կուսակցութեան ոգին ամէն աստիճանի մարդոց սըրտին մէջ տարածուեցաւ, և սորվեցուց անոնց մէկզմէկ ատել ու մէկզմէկէ զարշիլ. մինչև անգամ մէկ խանութի մէջ գործող արհեստաւորը սորվեցաւ նզովք տալ իր քովի խանութին մէջ բանող դրացիին, ան պատճառաւ որ անիկայ Հոգւոյն Սրբոյ բղխումը իրեն համաձայն չդաւանիր. ոչ մէկը և ոչ մէկալը հասկընալով թէ ինչ կ'ըսեն, կամ ինչ բան կ'ուզեն հաստատել:

Ուստի այսպիսի անտեղի վիճաբանութիւնները պատճառ տուին որ երբոր մարդիկ Հոգւոյն Սրբոյ վրայօք խորհին, գրեթէ միայն աս մէկ նիւթիս ուղղեն միտքերնին, այսինքն թէ՝ Հոգւոյն բղխումը միայն Հօրմէն է, կամ Հօրմէն ու Որդիէն: Ամէնն ալ կը դաւանին թէ Հոգին Սուրբ՝ Երրորդութեան մէկ անձն է. բայց ո՞վ կրնայ ըսել թէ անիկայ ինչ ներգործութիւն կ'ընէ մարդուս հոգւոյն փրկութեանը համար, կամ ինչ է իր մասնաւոր պաշտօնը մարդս երկինքը բարձրացընելու համար: Ահա աս մեծ և ամենահարկաւոր նպատակիս համար է որ Երրորդութեան վարդապետութիւնը յայտնուած է: Հայրը խրկեց Որդին աշխարհը փրկելու. “Ինչու որ Աստուած անանկ սիրեց աշխարհը մինչև որ իր միածին Որդին տուաւ. որ ամէն ով որ անոր հաւատայ՝ չըկորսուի, հապա յաւիտենական կեանք ունենայ: Աս բանիս մէջ Աստուծոյ սէրը մեր վրայ յայտնի եղաւ, որ Աստուած իր միածին Որդին աշխարհք խրկեց, որ անոր միջոցովը ապրինք”: (Յովհ. Գ. 16: Ա Յովհ. Դ. 9: Նաև Հռովմ. Ը. 32: Եբրայ. Ա. 1—3:) Այո, Աստուած խրկեց իր Որդին, և անով փրկուելու անձերը՝ աշխարհիս ըլլալէն առաջ սահմանեց, ինչպէս որ Պօղոս կը

Digitized by Google

սորվեցընէ Եփեսացիներուն. “Օրհնեալ է Աստուած՝ և մեր Տէր Յիսուս Քրիստոսի Հայրը. որ մեզ օրհնեց ամէն հոգևոր օրհնութիւններով երկնաւորներուն մէջ Քրիստոսով. ինչպէս որ մեզ անով աշխարհիս սկիզբէն առաջ ընտրեց, որ մենք սուրբ ու անարատ ըլլանք իր առջևը սիրով. և առաջուց մեզ սահմանեց իրեն որդեգիր ըլլալու Յիսուս Քրիստոսի ձեռքովը իր կամքին հաճութեանը պէս”։ (Եփե. Ա. 3—5։ Տես նաև Հռով. Ը. 28—30։ Բ Թե. Բ. 13, 14։ Բ Տի. Ա. 9։ Ա Պետ. Ա. 2։)

Աս խորհուրդը կատարուելու համար՝ Որդին պաշտօնն է մեղքի քաւութիւն ըլլալը։ Ընդհանուր մարդկային սեռը մեղանչեր էր. և Աստուծոյ սուրբ ու անփոփոխելի օրէնքը կը պահանջէր որ անոնք պատժուին. վասն որոյ հարկաւոր էր մէկ թողութեան եղանակ մը՝ որով օրէնքին պահանջմունքները կատարուէր, կամ թէ մարդս պիտի չկրնար փրկուիլ. ահա ասանկ թողութեան եղանակ մը կատարեց Որդին՝ իր մահուամբը։ Անիկայ իբրև Աստուծոյ Գառը աշխարհի մեղքերը վերցուց։ (Յով. Ա. 29։) “Անիկայ մեր մեղքերուն համար վիրաւորուեցաւ, և մեր անօրէնութիւններուն համար ծեծուեցաւ”։ (Եսայ. ԾԳ. 5։) “Մեր մեղքերը իր մարմինովը խաչափայտին վրայ վերցուց”, (Ա Պետ. Բ. 24,) ու մեր մեղքերուն քաւութիւն է, և չէ թէ միայն մերիններուն, հապա բոլոր աշխարհին ալ։ (Ա Յով. Բ. 2։) Անիկայ մեր պատիժը կրեց մեր տեղը, և մեր մեղաց թողութիւնը ծախու առաւ. ու իր անունովը՝ միայն իր անունովը առաքեալները միշտ մեղաց թողութիւն կը քարոզէին։ Անով Պօղոս առաքեալ մեղաց թողութիւն քարոզեց Անտիոքի ժողովուրդ-

Digitized by Google

դէն, (Գործ. ԺԳ. 38,) և Նոր ուխտին միջնորդութիւնովը մեղաց թողութիւն ունինք՝ ըսաւ Եփեսացւոց և Կողոսացւոց: (Եփես. Ա. 7: Կող. Ա. 14: Տե՛ս նաև Գործ. Գ. 12:) Որդին՝ չէ թէ միայն իր մահուամբը թողութեան հիմը ձգեց, բայց նաև հիմա բարձրացած է Հօրը աջ կողմը որ զանիկայ հաւատացելոց մատուցանէ իր բարեխօսութեամբը: Անիկայ միշտ Հօրը աջ կողմն է մեզի համար բարեխօսութիւն ընելու, և բոլորովին կենդանի ալ ընելու կարող է անոնք՝ որ իրմով Աստուծոյ կու գան. որովհետև ինքը միշտ կենդանի է անոնց համար բարեխօս ըլլալու: Մէկը Հօրը քով չգար, եթէ ոչ ինծմով: (Յովհ. ԺԴ. 6: Հռոմ. Ը. 34: Եբր. Է. 25:)

Ուրեմն մեղաց թողութիւնը Որդիին ձեռօքն է. բայց Հոգւոյն Սրբոյ պաշտօնը ի՞նչ է: Կեցի՛ր հոս տեղ վայրկեան մը՝ կարդացող, ու դեռ առաջ չգացած ինքզինքի՛դ ըրէ աս հարցմունքը: Կրնա՞ս պատասխանել. կամ պիտի կրնայի՞ր ասոր պատասխանը տալ՝ թէ որ յայտնապէս քեզի հարցուէր խօսակցութեան մէջ. թէ որ չէ, ուրեմն անհոգութեամբ մի՛ կարդար աս ճառը քեզի հարկաւոր բանի մը տեղ չդնելով. քանզի ահա՛ դուն ես ան անձը՝ որուն համար որ աս ճառս գրուած է. դուն ալ անոնցմէ մէկն ես՝ որ Հոգւոյն վարդապետութեանը ամենահարկաւոր մասին տգէտ են: Կարելի է անոր բնութեանը վրայ շատ անգամ վիճաբանած ես. կարելի է շատ անգամ նզովք ու անէծք տուած ես անոր բղխմանը վրայօք քեզի չմիաբանողներուն. այսու ամենայնիւ գուցէ չես կրնար ըսել, թէ անիկայ քու փրկութեանդ համար ինչ գործ կը կատարէ. և խիստ

մեծ պատճառ կայ վախնալու, որ բնաւ ըրած չէք քեզի համար այն բանը՝ որն որ հարկաւորապէս ընելու է քու փրկուելէդ առաջ։ Ուստի իմ առջի նպատակս ըլլայ աս բանս քեզի սորվեցընելը։ Կը ցանկամ ցուցընել քեզի թէ Հոգին Սուրբ ինչ պէտք է որ ընէ քեզի, երկինքը երթալու յարմար ըլլալէդ առաջ։ Վասն որոյ թէ որ քու Հոգիիդ յարգը գիտես, կամ թէ որ կը ցանկաս դժոխքէն ազատելու ու երկինքը մտնելու, ուշադրութիւնով կարդա իմ ըսածներս. բայց աս ալ գիտցիր՝ որ իմ ըսելու խօսքերս չէ թէ ես ինքիրմէս կ'ըսեմ, հապա Աստուծոյ խօսքէն. քանզի Աստուածաշունչէն դուրս բան մը պիտի չըսեմ և չհաստատեմ։

Սուրբ Գրքին ամէն կողմը յայտնի վկայութիւններ կան, թէ Հոգին Սուրբ մեզի համար մէկ մեծ գործ մը կը կատարէ։ Նախ մարգարէութիւնները կը սորվեցընեն մեզի աս բանը. Աստուած Եսայի մարգարէին բերնովը կ'ըսէ. "Քու սերունդիդ վրայ իմ Հոգիս պիտի թափեմ, և քու որդւոցդ վրայ՝ իմ օրհնութիւնս"։ Եզեկիելի բերնովը կը խոստանայ. "Իմ Հոգիս ձեր ներսիդին պիտի դնեմ, ու ձեզի՝ իմ օրէնքներուս մէջ քալել պիտի տամ, ու իմ իրաւունքներս պիտի պահէք ու 'ի գործ դնէք"։ Յովել մարգարէին ձեռքովն ալ կ'ըսէ. "Իմ Հոգիս ամէն մարմնոյ վրայ պիտի թափեմ, ու ձեր տղաքը, և ձեր աղջիկները պիտի մարգարէանան. ձեր ծերերը երազներ պիտի տեսնեն, ու ձեր երիտասարդները տեսիլքներ պիտի տեսնեն։ Նաև ծառաներուն վրայ, ու աղախիններուն վրայ ալ՝ այն օրերը իմ Հոգիս պիտի թափեմ"։ (Եսայ. ԽԴ. 3։ Եզեկ. ԼԶ. 27։ Յովէլ. Բ. 28, 29։ Տես նաև Գործ. Բ. 16։)

Digitized by Google

«Նոր Կտակարանին մէջ ալ ասանկ խոստմունքները աւելի յայտնի են ։ Յիսուսի Հոգւոյն Սրբոյ շնորհուիլը Նոր Կտակարանի մեծ խոստմունքն է, ինտոր որ Մեսիային գալուստը Հին Կտակարանին մեծ խոստմունքն էր ։ Նայէ անգամ մը փրկչին մեր յաճախ կրկնած խոստմունքները Մխիթարիչին գալուն վրայօք ։ «Ես ալ Հօրը պիտի աղաչեմ, և ուրիշ Մխիթարիչ մը պիտի տայ ձեզի, որ յաւիտեան ձեզի հետ բնակի. Ճշմարտութեան Հոգին, որ աս աշխարհս անիկայ չկրնար ընդունիլ. ինչու որ չտեսներ անիկայ, ու չճանչնար անիկայ. բայց դուք կը ճանչնաք անիկայ, ինչու որ ձեր քովը կը բնակի, և ձեր հետը պիտի ըլլայ» ։ (Յովհ. ԺԴ. 16, 17 ։ ԺԵ. 26 ։ ԺԶ. 13 ։) Քննէ խոստմունքին եղած ատենի պարագաները, և պիտի տեսնես թէ որչափ երևելի է աս Մխիթարիչին կատարելու պաշտօնը ։ փրկիչն մեր Յիսուս Քրիստոս իրեք տարի իր աշակերտներուն հետ մէկտեղ եղած էր. անոնք միշտ Քրիստոսի ընկերներն էին, իր հրաշքները տեսեր էին, իր խրատովը առաջնորդուեր էին, իր բերնէն ելած ամէն շնորհալի խօսքերը լսեր էին ։ Որչափ մեծ էր ասանկ մէկ ընկերութեան մը օգուտը. որչափ մեծ բան պիտի համարի մարդս Ամենօրհնեալ փրկչին հետ անձամբ ասանկ մէկ մտերմութիւն մը ունենալը, անոր հետը նստիլ և ուտելը, անոր ձայնը լսելը, անոր երեսը տեսնելը անոր աղօթքները մտիկ ընելը ։ Ահա աս ամէն արտօնութիւններէն հիմա զրկուելու վրայ էին. քանզի անոնց իմացուցեր էր թէ ինքը աշխարհէս պիտի մեկնի, և թէ զանոնք մինակ պիտի թողու ։ Ասոր վրայ անոնց սիրտը տրտմութեամբ լցուած էր. բայց մարդասէր փրկիչը զանոնք մխիթարե-

Digitized by Google

լու համար ի՞նչ կ՚ըսէ. Հոգւոյն Արքայ գալուստը կը խոստանայ անոնց, իր անձին ներկայութենէն լաւագոյն սեպելով. «Աղէկ է ձեզի. թէ որ ես երթամ», կ՚ըսէ. «քանզի թէ որ ես չերթամ, Մխիթարիչը ձեզի չգար. հապա թէ որ երթամ, անիկայ ձեզի կը խրկեմ»։ (Յովհ. ԺԶ. 7։)

Արդ՝ խորհէ աս բանիս վրայ. Հոգիին ներկայութիւնը աւելի օգտակար է՝ քան թէ Փրկչին մերոյ անձնական ընկերակցութիւնը. իր խօսքերը յայտնապէս աս կը նշանակեն. և թէ որ առաքեալներուն աւելի օգտակար էր, անանկ ալ մեզի պիտի ըլլայ։ Այո՛, Ամենօրհնեալ Փրկիչը Մխիթարիչ մը խրկեց, որուն մեզի հետ ըլլալը աւելի աղէկ է, քան որչափ որ պիտի ըլլար, երբոր նոյն ինքն Յիսուս Քրիստոսի անձնական ներկայութիւնը շարունակ ունենայինք։ Ուրեմն անշուշտ աս Մխիթարիչը խիստ հարկաւոր շնորհք մը ունի մեզի ընծայելու, մէկ մեծ գործ մը կատարելու։ Ու արդեօք կարելի՞ է որ մէկ չնչին մեղք մը սեպուի իր ներկայութիւնը և յարգը գլխովին մոռնալը. արդեօք կարելի՞ է որ մէկ թեթև յանցանք մը համարուի իրեն դէմ, ու մեր սիրելի Փրկչին դէմ որ զանիկայ խրկեց, երբոր միտքերնուս դուրս ձըգենք զանիկայ, կամ թէ որ ըստ դիպաց միտքերնիս ալ բերենք՝ համարինք թէ ան մեզի հետ բան մը չունի։ Ասիկայ ամենամեծ հիւրին դէմ աններելի յանցանք մը չէ՞, ամենալաւ բարեկամին խայտառակութիւն մը չէ՞։ Աս նիւթս մեծապէս հարկաւոր է. սիրելի է Փրկչին մերոյ սրտին. մեր անմահ հոգիներուն կենսական օգուտը կը վերաբերի։ Ուստի մեծ ակնածութեամբ մօտենանք անոր. ջերմեռանդ սրտով աղօթք ընենք Աստուծոյ որ մեզ

Digitized by Google

առաջնորդէ ուղիղ գաղափար ունենալու անոր վրայով. և նոյն ինքն Աստուած շնորհք տայ մեզի ճշմարտութիւնը գլխովին միտքերնուս մէջ ընդունելու :

ԳԼՈՒԽ Բ

Աս ճառիս նիւթը՝ ինչպէս որ արդէն բացատրուեցաւ, աս է՝ թէ ի՞նչ է Հոգւոյն Սրբոյ պաշտօնը ու գործը մարդկային փրկութեանը համար, ու թէ անկէց ի՞նչ ընելու է մարդուս հոգին երկինքի յարմարցընելու համար :

Աս նիւթիս ձեռք զարնելով, Նախ՝ պիտի ցուցցընեմ, թէ մեղաց թողութենէն զատ՝ ուրիշ բան մըն ալ հարկաւոր է մեզի, որ պատրաստ ըլլանք երկինքը մտնելու : Ասիկայ յայտնի կ'երեւնայ Հոգւոյն Սրբոյ պարգեւին վրայօք արդէն ըսուածներէն :

Արդ տեսանք թէ Որդին մեռաւ, որ մարդոց համար մեղաց թողութիւն ստանայ, ու երկինքը համբարձաւ որ ան թողութիւնը բոլոր իրմով Աստուծոյ եկողներուն մատուցանէ : Ուրեմն թէ որ բոլոր պէտք եղածը մեղքի թողութիւնն է, Տէրն մեր Յիսուս բոլորովին կատարած է փրկութեան գործը, և ի՞նչ է Հոգիին գործը մեզի համար՝ որ իր գալուստը այնքան հարկաւոր սեպուած էր : Հոգիին աշխարհք խրկուելէն և միշտ հոս մնալէն յայտնապէս կ'իմացուի թէ՝ մեղաց թողութենէն զատ՝ մէկ ուրիշ բան մըն ալ հարկաւոր էր մարդուս փրկութեանը համար :

Սիրելի՛ ընթերցող՝ թէ որ հիմա քեզի հարցընէի թէ երկինքը երթալդ ապահովցընելու համար ի՞նչ պարտիս ընել, ասոր ի՞նչ պատասխան պիտի

Digitized by Google

տայիր։ Անշուշտ կ՚զգաս թէ մեղաւոր ես, և արդարանալու համար մէկ բանի մը կը կարօտիս. ուստի հաւանական է որ պիտի ըսէիր ինծի, թէ քանի մը կրօնական գործքեր, կամ ուրիշ բան մը կատարելու ես, որ քու մեղքերուդ թողութիւն տանաս։ Գուցէ պիտի մտածէիր թէ՝ թողութիւն ընդունելու համար պէտք է որ երթաս խոստովանիս քահանային, շատ պատարագներ ընել տաս, ողորմութիւն բաժնես, կամ ուխտագնացութիւն ընես. և կամ պիտի խորհէիր թէ պարտիս վարքդ ուղղել, և անկից ետքը բարոյականութեան և խիստ ուղղութեան ընթացքի մը հետևիլ. կամ թէ Սուրբ Գիրքին կանոնը յիշելով՝ գուցէ պիտի խորհէիր թէ թողութեան համար պարտիս շիտակ Աստուծոյ երթալ Քրիստոսով, և մաքսաւորին պէս աղաղակել. "Աստուած՝ ներէ ինծի մեղաւորիս"։ Ուստի հաւանական է որ քու ընելու բաներուդ ամէնն ալ միայն մեղքի թողութեան համար խորհած ըլլայիր. և բնաւ միտքէդ անգամ չանցընէիր որ եթէ քու մեղքերդ ներուին ալ, տակաւին ուրիշ բան մըն ալ պէտք է քեզի, որպէս զի յարմար ըլլաս ուղղակի երկինքը երթալու։

Այսու ամենայնիւ առանց դատողութիւն չեսըներ ուրիշ բաներու վրայ։ Օրինակի աղագաւ՝ դիցուք թէ մէկ մարդասպան մը, կամ գող մը շատ ատեն իր չարութեանը մէջ շարունակելով՝ մարդկային ընկերութեանը վնասակար անգամ մը ըլլայ, անանկ որ բոլորը անկից զարշին. վերջապէս եղեռնագործութեան մը պատճառով բանտի ու բանտը դրուի. որո՞ւն միտքէն պիտի անցնի թէ ան անձը լոկ թողութիւն առնալով յարմար պիտի ըլլայ բանտէն ազատուելու և վերստին ընկերութեան մէջ մտնելու։ Արդարև թողութիւնը կ՚ազատէ

զանիկայ պատժուելէն, բայց բնաւ չկրնար փոխել անոր վարքը, և յայտնի է թէ մինչև որ անոր վարքը չփոխուի, չկրնար ըլլալ անվնաս և պարկեշտ քաղաքացի մը։ Ասոր առանց աս վարուց փոփոխութեանը առակաւին գող և մարդասպան կը մնայ իր սրտին մէջը. տուր անոր ազատութիւն, և շուտով պիտի դառնայ իր առջի ընթացքին, մարդոց ստացուածքը յափշտակելու, և անոնց կեանքը կորսընցընելու։ Ինքը շատ յօժար պիտի ըլլայ աս գործին ձեռք զարնելու, թէ և իր թողութիւնը խիստ ծանր տուժերով կամ սաստիկ պատիժով շնորհուած ըլլայ։ Նա եթէ վերստին իր առջի ընթացքը չունենայ, ասիկայ ուրիշ պատճառի մը համար պիտի ըլլայ, չէ թէ իրեն թողութիւն տրուելուն համար, հապա իր բնաւորութիւնը փոխուելուն համար։ Անշուշտ մէկ բան մը անոր բնութիւնը փոխած՝ ուրիշ մարդ մը ըրած է։

Այսպէս պիտի ըսենք նաև Աստուածային օրէնքին դէմ գործուած մեղքերուն թողութեանը համար։ Ինչպէս որ մարդասպանը կամ գողը թողութիւն ստանալով յարմար չըլլար խաղաղարարներուն և ուղիղներուն ընկերութեանը, անանկ ալ մեղաւորը միայն թողութիւն ստանալով յարմար չէ երկինքին համար։

Աս բանս աւելի պայծառ իմանալու համար, Երկինքին սրբութիւնը և մաքրութիւնը քննէ՛. մտածէ՛ անգամ մը թէ ինչ բնութիւն ունի ան տեղը, ուր որ կը յուսաս մտնել լոկ մեղքի թողութիւն ստանալով։ Կարդա՛ Յովհաննու այլաբանական նկարագրութիւնը Յայտնութեան ԻԱ, և ԻԲ երրորդ գլուխներուն մէջ, և կը տեսնես որ բնութեանը մէջ գտնուած ամէն ծանրագին և խիստ մաքուր բաներէն օրինակներ յառաջ կը բերէ՝ ան

Digitized by Google

տեղի սրբութիւնը և փառքը նկարագրելու համար։ Կը կարդաս որ այն տեղին հիմերը՝ բոլոր ազնիւ-քարերով են. անոր պարիսպը յասպիս քարէ է. անոր դռները մարգարիտներէ են. շէնքերը և փողոցները մաքուր ոսկի են։ Անոր մէջէն կը վազէ կենաց ջուրի մաքուր գետը՝ բիւրեղի պէս պայծառ, որուն երկու կողմը կենաց ծառը կայ, անմահութեան զանազան պտուղներով բեռնաւորած և կենդանու տերևներով զարդարուած։ Նաև այս շքեղ ու փառաւոր աշխարհս լուսաւորողը ոչ արևն է և ոչ լուսինը, բայց Աստուծոյ փառքն է անոր մէջի լոյսը։ Հիմա այս այլաբանական նկարագրութեանս բուն նշանակութիւնը յառաջ բեր, և անիկայ պիտի ներկայացնէ քու միտքիդ հոգևորապէս մաքուր և փառաւոր աշխարհ մը՝ որուն վերահասնու ըլլալը մեր կարողութենէն շատ վեր է. յիրաւի այնքան շատ վեր է, որ մարդկային լեզուն կարող չէ խօսքով նկարագրել անոր հոգևոր գերազանցութիւնը, հապա միայն աշխարհիս մէջ գըտնուած ամէնէն պատուական և ծանրագին բաներէն օրինակ առնելով։

Աս երկնային բնակարանին սրբութիւնը և մաքրութիւնը աւելի յստակ և պայծառ պիտի իմանանք, թէ որ քննենք նաև՝ թէ որո՞նք են անոր բնակիչները։ Նախ՝ Աստուած մասնաւորապէս իր ներկայութիւնը հոն տեղ պիտի յայտնէ. Յովհաննու խօսքին նայելով՝ հոն տեղ Աստուած իր խորանը պիտի ունենայ մարդիկներուն մէջը, ու անոնց հետ պիտի բնակի, և անոնք ալ իր ժողովուրդը ըլլան. ու նոյն ինքն Աստուած անոնց հետ պիտի ըլլայ, և անոնց Աստուածը ըլլայ։ (Յայտ. ԻԱ. 3։) Աս այն Աստուածն է որ ըսաւ. "Սուրբ եղէք, քանզի ես Սուրբ եմ"։ (Ա Պետ. Ա. 16։)

Այնպէս սուրբ է Անիկայ որուն առջեւ երկինքը անգամ մաքուր չէ։ (Յոբ. ԺԵ. 15։) Անոր աչքերը չարութիւն տեսնելէն մաքուր են, ու անիրաւութեան նայելու կարող չէ. (Ամբ. Ա. 13.) այո, մեղքը ան գարշելի բանն է՝ որ ինքը կ'ատէ. (Երեմ. ԽԴ. 4.) և ասոր համար իմացուց որ առանց սրբութեան մէկը չկրնար տեսնել զինքը։ (Եբր. ԺԲ. 14։)

Երկրորդ՝ երկինքի մէջն են նաև սուրբ հրեշտակները, ան սուրբ ու անարատ էակները՝ որոնք Աստուծոյ կամքին հնազանդող սպասաւորները և պատգամաւորներն են։ Անոնք ամէն տեսակ մարմնաւոր ցանկութիւններէ ազատ ըլլալով՝ և իրենց բնութեամբը կատարեալ հոգւոր, ուրիշ բան մը չեն ըներ, այլ միայն կը ծառայեն անմատչելի լուսոյն մէջ բնակող Բարձրեալին, և սուրբ Գառին։ Յովհաննէս լսեց անոնց ձայնը՝ որոնք Աստուծոյ աթոռին բոլորտիքը կեցեր էին, և կ'ըսէ. "Անոնց թիւն էր բիւրք բիւրուց՝ և հազարք հազարաց". անոնք կ'երգէին, "Աթոռին վրայ նստողին՝ և Գառնուկին՝ օրհնութիւն ու պատիւ և փառք ու զօրութիւն յաւիտեանս յաւիտենից"։ (Յայտ. Ե. 11. 13։) Ու երբոր Եսայի մարգարէն լսեց անոնց երգը, անոնք Աստուծոյ սրբութիւնը կ'երգէին. մէկը մէկալին կ'աղաղակէր և կ'ըսէր. "Սուրբ՝ Սուրբ՝ Սուրբ է զօրաց Տէրը, բոլոր երկիրը անոր փառքովը լեցուն է"։ (Եսայ. Զ. 3։) Անոնց բնութիւնը սուրբ է, ու իրենց գործը սրբութիւն մատուցանել է Աստուծոյ։

Երրորդ՝ հոն են նաև կատարուած արդարներուն հոգիները, որ կը կազմեն ան ժողովը ու եկեղեցին անդրանկաց, որոնց անունները երկինքը գրուած են։ (Եբր. ԺԲ. 23։) Հոն տեղ՝ ալ

Digitized by Google

անոնք հոս տեղի պէս անկատար չեն, ոչ ալ մեղքով արատաւորած. հապա իրենց լաթերը լուացած են, ու Գառին արեամբը ճերմըկցուցած. Եւ իրենց բերանը սուտ չգտնուիր. քանզի անոնք ամբիծ են Աստուծոյ աթոռին առջեւը. (Յայտ. Է. 14: ԺԴ. 5.) Եւ անոնց երգն ալ աս է. «Փրկութիւնը մեր Աստուծոյ՝ որ աթոռին վրայ կը նստի, ու Գառնուկին»: (Յայտ. Է. 10:)

Ի՜նչ երանելի և ցնծալից բան մըն է՝ ով ընթերցող, ասանկ մէկ հոգեւոր ու բոլորովին սուրբ աշխարհի մը մէջ մտնելու յոյս ունենալը, և ասանկ սուրբ և անարատ էակներուն հետ ընկեր ըլլալու և անոնց սրբազան պաշտօնին միաւորելու յուսալը. սուրբ է ան տեղը, սուրբ են անոր բնակիչները, սուրբ է անոնց պաշտօնը: Որդեօք քու զգացումներուդ, և ասանկ աշխարհի մը մէջտեղը յարմարութիւն մը կը գտնե՞ս. անոր բնակիչացը բնութեանը նմանութիւն ունի՞ս. քու սիրտդ կը բաղձա՞յ ան տեղի սրբազան պաշտօններուն:

Հոն մեղաւորներուն հաճելի եղած բան մը չես գտներ. չկան ան մարմնաւոր զուարճութիւնները և հեշտութիւնները, որոնք շատերուն փափաքելի և հաճելի են. մարմնաւոր բան մը չկայ հոն տեղ. քանզի «Մարմինը ու արիւնը Աստուծոյ թագաւորութիւնը չեն կրնար ժառանգել»: (Ա Կորնթ. ԺԵ. 50:) Ու թէ որ ան տեղը բնաւ մէկ մարմնաւոր զուարճութիւն մը չկայ, ո՞րչափ ևս աւելի պակաս պիտի ըլլան անկից ան մեղքերը, որոնք ցանկալի են մարմինին և զուարճալի: Աս մեղքերը Պօղոս կը նկարագրէ Գաղատացւոց՝ որ ասոնք են. «Շնութիւն, պոռնկութիւն, պղծութիւն, գիճութիւն, կռապաշտութիւն, կախարդութիւն, թշնամութիւն, կռիւներ, նախանձներ, բարկութիւններ,

հակառակութիւններ, երկպառակութիւններ, բաժանումներ, չար նայուածքներ, մարդասպանութիւններ, գինովութիւններ, անառակութիւններ, ու ինչ որ ասոնց նման են. որ հիմակուց ես ձեզի կը զրուցեմ, ինչպէս առաջուց ալ կը զրուցէի, որ ասանկ բաներ գործողները Աստուծոյ արքայութիւնը պիտի չժառանգեն"։ (Գաղ. Ե. 19—21։) Ասոր վրայ աւելցուր նաև նոյն Առաքելային ըսածները Ա Կորնթ. Զ. 9, 10, և Եփեսացւոց Ե. 5. աղէկ քննէ աս ըսածներուն ցանկը, ամէն մասնաւոր պարագաները մէկտեղ ամփոփէ, յետոյ դարձուր աչքդ քու բոլորտիքդ գտնուող մարդոց ընթացքին վրայ, մանաւանդ դարձուր աչքդ բուն քու սրտիդ վրայ, և տես թէ ինչպէս դուրս ձգուած է երկինքէն մեղաւորին ամէն սիրած ու փնտռած բանը։ Ամէն մեղսալից բան, ամէն մարմնաւոր բան արտաքսուած մերժուած է ան մաքուր ու սուրբ տեղէն։ Յովհաննէս աւետարանիչ Յայտնութեան մէջ ան տեղի ստորագրութիւնը կ'աւարտէ ըսելով. "Հոն չմտներ ան ամէնը որ կամքերնին չար է, ու պիղծ ու սուտզրուց են"։ Անողորմ աւազակը և մարդասպանը հազարապատիկ աւելի յարմար է խաղաղասէր և պարկեշտ մարդոց մէջ բնակելու, քան թէ մեղաւոր մը երկինքը մտնելու։

Եւ այսու ամենայնիւ ամէն մարդիկ մեղաւոր չե՞ն։ Արդ աս նիւթս ձեռք առնենք և երկրորդապէս քննենք։

Թէ որքան հեռացած է մարդուս բնաւորութիւնը ան սրբութենէն և մաքրութենէն՝ որ երկինքին բուն տարերքը կամ էութիւնն է։

Ասիկայ ալ քննելով՝ աւելի պարզ և յայտնի կրնաս տեսնել թէ լոկ մեղքի թողութիւնը որչափ

քիչ կը յարմարցընէ զքեզ ան օրհնեալ աշխարհին ։

Աս նիւթիս վրայ Աստուածաշունչին վկայութիւնը յայտնի է աշխարհիս առջի տարիներէն ։ Նոյն ջրհեղեղ չեղած՝ Աստուած ըսաւ որ Մարդոց չարութիւնը շատցած էր երկրի մէջ, և անոնց սրտին խորհուրդներուն բոլոր գաղափարը միայն չար էին ամէն օր ։ (Ծննդ. Զ. 5 ։) Ջրհեղեղը մարդուն բնութիւնը չփոխեց. տակաւին չար մնաց ան. քանզի ջրհեղեղէն ետև՝ Աստուած ըսաւ. "Մարդուն սրտին խորհուրդը իր մանկութենէն չար է" ։ (Ծննդ. Ը. 21 ։) Աս չարութիւնը ընդհանուր է. մարդկային բնութեան չարութիւնը բնաւ մէկը Սողոմոնէն աւելի աղէկ հասկըցած չէ, և անոր վկայութիւնը աս է. "Մեղք չգործող մարդ չըկայ". (Գ Թագ. Ը. 46.) և ասկից աւելի պարզ կերպով՝ "Երկրի վրայ արդար մարդ չկայ՝ որ աղէկութիւն ընէ, ու մեղք չգործէ" ։ (Ժող. Է. 20 ։) Ասոր վրայ Պօղոսն ալ աւելի պայծառ կ'ըսէ, և կ'իմացընէ թէ ոչ միայն "Ամէնքը մեղք գործեցին, և Աստուծոյ փառքէն պակսած են". (Հռովմ. Գ. 23.) այլ և կը ցուցընէ՝ թէ Հըրէից և թէ Հեթանոսաց ամենուն միօրինակ մեղաց տակ ըլլալը, ըսելով. "Արդար մը չկայ՝ ոչ մէկ հատ մը. մէկը չկայ որ հասկընայ, մէկը չըկայ՝ որ Աստուած փնտռէ ։ Ամէնքը խոտորեցան, մէկտեղ անպիտան եղան. աղէկութիւն ընող մը չկայ, մէկ մըն ալ չկայ" ։ (Հռովմ. Գ. 10--12 ։) Եւ Յովհաննէս կ'իմացընէ. "Թէ որ ըսենք՝ թէ Մեղք մը չգործեցինք, սուտլըրուց կ'ընենք անիկայ, (զԱստուած,) ու անոր խօսքը մեր մէջը չէ" ։ (Ա Յովհ. Ա. 10 ։ Տես նաև Հռովմ. Ե. 12. 18 ։ Յակ. Գ. 2 ։ Ա Յովհ. Ա. 8 ։ Գաղ. Գ. 22 ։)

Digitized by Google

Ուստի մարդուս բնութեան ապականութեանը համար ասոնցմէ աւելի հաստատ և յայտնի վկայութիւններ կա՞ն արդեօք։ Այս վկայութիւններուն նայելով բնաւ մէկը՝ թէ Հայ ըլլայ, թէ Յոյն, թէ Հրեայ, թէ Հեթանոս, կամ որ և իցէ ազգէ որ ըլլայ, ազատ չէ մեղքէն, ո՛չ ալ մէկը երբեք առանց մեղքի եղած է։ Դարձեալ այս մեղանչականութիւնը պատահական կամ դիպուածական չէ, ո՛չ ալ մէկ արտաքին բան մը՝ որ դիւրաւ անցնի. այլ մէկ ներքին սկզբունք մըն է սրտին մէջը հաստատուած։ Սրտին խորհուրդներուն գաղափարը կամ երևակայութիւնն է չարը։ Երեմիա կ'ըսէ. "Սիրտը ամէն բանէն աւելի խաբեբայ ու խիստ չար է"։ (Երեմ. ԺԷ. 9։) Եւ մեր օրհնեալ Փրկիչը կը ծանուցանէ մեզի թէ՝ "Սրտէն կ'ելլեն չար խորհուրդներ. սպանութիւններ, շնութիւններ, պոռնկութիւններ, գողութիւններ, սուտ վկայութիւններ, հայհոյութիւններ"։ (Մատթ. ԺԵ. 19։) Սիրտը մէկ աղբիւր մըն է որ կը բղխէ ամէն չարութեան գործքերը։

Դարձեալ մեղանչականութիւնը մեր բնութեանը մէջ մտած է։ Մենք կը ծնանինք՝ մեղքին սկզբունքը մեր մէջը ունենալով։ Դաւիթ կ'ըսէ. "Ամբարիշտները իրենց մօրը արգանդէն խոտորեցան. որովայնէն կը մոլորին՝ սուտ խօսելով". (Սաղմ. ԾԸ. 3.) և իրեն համար ալ կ'ըսէ. "Ահա ես անօրէնութիւնով ծնայ, ու իմ մայրս մեղքով յղացաւ զիս"։ (Սաղմ. ԾԱ. 5։) Պօղոս առաքեալ կ'ըսէ. "Մենք ամէնքս ալ անոնց մէջը կը պտըտէինք մեր մարմինին ցանկութիւններովը, և մարմինին ու միտքին ուզածը կը կատարէինք. և բնութեամբ բարկութեան որդիք էինք". Նաև "Շնչաւոր մարդը Աստուծոյ Հոգիին բաները չըն-

գունիլ": (Եփես. Բ. 3: Ա Կորնթ. Բ. 14:) Աս բնութիւնը Ադամէն մեզի անցած է. (Հռոմ. Ե. 12—19.) և մենք ամէնքս ալ անով ծնած ենք. մեր բնական ծննդեանը հետեւանքն է ան, և ասանկ ըլլալուն համար՝ կ՚ըսուի մարմնաւոր բնութիւն: Տէր Յիսուս կ՚ըսէ. "Մարմինէն ծնածը մարմին է". (Յովհ. Գ. 6.) ու ըսել է թէ մեր բնական ծննդեան հետեւութիւնը մարմնաւոր բնութիւն ունենալն է: Աս բնութեանս ինչ ըլլալը Պօղոս պարզապէս կը սորվեցընէ մեզի, ըսելով. "Մարմնաւոր եղողները մարմինին բաները կը մըտածեն". "Մարմնաւոր խորհուրդը Աստուծոյ դէմ թշնամութիւն է, ինչու որ Աստուծոյ օրէնքին չը հնազանդիր, մանաւանդ չկրնար ալ: Վասն զի մարմնով եղողները, չեն կրնար Աստուծոյ հաճոյ ըլլալ": "Եթէ մարմնաւորապէս ապրելու ըլլաք, պիտի մեռնիք": (Հռոմ. Ը. 5—13:) Ու դարձեալ՝ ինչպէս որ արդէն յառաջ բերինք, թէ "Մարմինին գործքերը յայտնի են" և այլն: (Գաղ. Ե. 19—21: Տես նաև Հռոմ. Է. 5: Ա Կորնթ. Գ. 3: Գաղ. Զ. 8: Եփես. Բ. 3: Կող. Բ. 18:)

Արդ՝ թէ որ ուզենք ալ աւելի բացայայտ իմանալ ասանկ մէկ բնութեան մը երկինքը մտնելու որքան անյարմար ըլլալը, պէտք է որ քիչ մըն ալ աւելի յառաջ երթանք և քննենք թէ Աստուածաշունչը ինչ կերպով կը նկարագրէ զանիկայ: Կը կարդանք որ հոգևոր մահուան վիճակ մըն է ան. Պօղոս կ՚ըսէ. "Մարմնաւոր խորհուրդը մահ է": (Հռոմ. Ը. 6:) Դարձեալ կը կարդանք որ մեղքերու ու յանցանքներու մէջ մեռնիլ մըն է: (Բաղդատէ Եփես. Բ. 1: Հռոմ. Զ. 21: Է. 5: Ը. 13ին հետ: Բ Կորնթ. Ե. 14: Եփես. Բ. 5: Կող. Բ. 13:) Ու ինչ է մեռած ըլլալը. ան-

Digitized by Google

անտարակոյս մնացած մէկը իր վրայովը բան մը չտեսներ, չզգար, չլսեր և չիմանար. Նիւթական բաներուն բոլորովին անզգայ է։ Նոյնպէս է նաև հոգևորապէս մեռածը բոլոր հոգևոր բաներուն. հոգևոր բաներուն ինչ ըլլալը չզգար. ոչ ալ հոգ կը տանի անոնց համար։ "Ինչու որ անոնք իրեն յիմարութիւն են, ու չկրնար ալ գիտնալ, ինչու որ հոգևոր կերպով կը քննուին"։ (Ա Կորնթ. Բ. 14։) Անիկայ իր աշխարհային գործքերովը զբաղած է. կրնայ յօժար սրտով խօսիլ օրուան լուրերուն վրայ. խաղերը ու մարմնաւոր զբօսանքները և հեշտութիւնները զուարճութիւն կու տան իրեն։ Բայց սակայն երկնային բաներուն համար ամենևին փափաք մը չունի. չսիրեր հոգևոր խօսակցութիւնը. սիրտը կը նեղանայ՝ երբոր մէկը հանդերձեալ աշխարհի վրայ խօսելու ըլլայ. և թէ որ կրօնքի պարտաւորութիւնները կատարէ, իր կատարածը իբրև լոկ սովորութիւն մըն է առանց մէկ ախորժակ մը կամ հաճութիւն մը ունենալու։ Ասանկ անձը ամէն այսպիսի բաներուն անզգայ է, մեռած է։ Հիմա ինչպէս կը կարծես թէ ասանկ մէկը երկինքի մէջ պիտի ըլլայ, ուր որ ամէն բան հոգևոր ու սուրբ է. կրնա՞յ հոն ընդունուիլ ասանկ բնութիւնով մը. կամ ըսենք թէ կարող ըլլայ հոն մտնելու, բայց կրնա՞յ գտնել իրեն հաճելի բան մը. Ահա այնպէս անզգայ պիտի ըլլայ հոն տեղի բոլոր սրբազան վայելչութիւններուն, և այնպէս ամենևին անկարող՝ ան տեղի զբաղմունքներուն ձեռնամուխ ըլլալու, ճիշդ ինտոր որ կ'ըլլայ երկրի վրայ մեռած մարդ մը բոլոր իր չորս կողմը եղած բաներուն։ Վերջապէս ասանկ անձ մը անկենդան մարմին մը պիտի ըլլայ երկնից գաւիթը գտնուող երջանիկ և գործունեայ բազմութեանը մէջ։

Մարդուս ալ մեղանչական վիճակը կը կոչուի նաեւ խաւարային եւ կուրութեան վիճակ։ Այս խաւարին մէջն էին հեթանոսները, երբոր Պօղոս անոնց խրկուեցաւ աւետարանը քարոզելու։ Վասնզի իր առաքելութեան պաշտօնն էր հեթանոսներուն երթալ, եւ զանոնք խաւարէն լոյսին դարձընել. (Գործ. ԻԶ. 17, 18.) եւ իր վարդապետութեանը հաւատացողները իրենց հաւատքին միջոցովը խաւարէն դուրս ելեր էին. ինչպէս որ կ'ըսէ Եփեսացւոց. «Ատեն մը դուք խաւար էիք. բայց հիմա լոյս էք Տէրոջմով». եւ Կողոսացւոց ալ. «Որ մեզ ազատեց խաւարին իշխանութենէն»։ (Եփես. Ե. 8։ Կող. Ա. 13։) Այս խաւարը միայն մտքի տգիտութիւն մը չէր, այլ իր ծագումը սրտին մէջէն էր։ Վասնզի հեթանոսներուն համար կ'ըսէ թէ՝ իրենց սիրտերը խաւարած են, ու օտար են Աստուծոյ կեանքէն. անոնց մէջը եղած տգիտութեան պատճառովը՝ իրենց սրտերուն կուրութեանը համար։ (Եփես. Դ. 18։) Յիրաւի անոնք տգիտութեան խաւար ամպովը շրջապատած էին, բայց ինքզինքնին ծածկեր էին անոր մէջը. իրենց ապականեալ սրտին արտաշնչութիւնն էր ան, ինտոր որ նոյն Առաքեալը կ'ըսէ Հռովմայեցւոց։ Անոնք զԱստուած չփառաւորեցին, կամ շնորհակալ չեղան, իրենց խորհուրդները փուճ ըլլալով՝ սրտերնին անմտութիւնով խաւարեցաւ. եւ ասանկ՝ անոնք կռապաշտ եղան, Աստուած ալ պղծութեան մատնեց զանոնք իրենց սիրտերուն ցանկութիւնովը։ (Հռովմ. Ա. 21—24։) Այս մտքի տգիտութիւնը ճշտապէս դուրս ձգուած էր Հրէաներէն՝ Աստուծոյ մասնաւոր յայտնութիւնովը. այսու ամենայնիւ ան նոյն սրտին ապականութիւնը բնականաբար անոնց մէջը ըլլալով՝ անոնք ալ հեթանոսներուն

Digitized by Google

ղէս մեղաց խաւարին մէջն էին։ Սուրբ Գրոց խօսքին նայելով՝ սրտերնին կուրցած էր. արդարև լոյսը անոնց բոլորտիքը կը լուսաւորէր, սակայն կուրութիւնը արգելք ըլլալով չէին տեսներ զանիկայ։ Քրիստոս Եսայի մարգարէին բերնովը կ՚ըսէ. «Անոնց աչքերը կուրցուց, և անոնց սիրտերը թմրեցուց, որ չըլլայ թէ աչքովնին տեսնեն ու սրտովնին իմանան»։ (Յովհ. ԺԲ. 40։) Պօղոս ալ կ՚ըսէ. «Աստուած անոնց թմրութեան ոգի տուաւ. աչքեր՝ որոնցմով պիտի չտեսնեն. ու ականջներ՝ որոնցմով պիտի չլսեն»։ (Հռովմ. ԺԱ. 8։ Բ Կորնթ. Գ. 14։) Այսպէս ամէն մարդիկ՝ թէ Հրեայք և թէ Հեթանոսք՝ բնականաբար խաւարին մէջն են մեղքին պատճառովը։ Պօղոս ընդհանրապէս խօսելով՝ բոլոր չնորոգուած վիճակի մէջ եղողներուն համար կ՚ըսէ թէ, «Աս աշխարհիս աստուածը անհաւատներուն միտքերը կուրցուց, որ Քրիստոսի փառաց աւետարանին լոյսը անոնց վրայ չծագէ. որ ինքն է Աստուծոյ պատկերը»։ (Բ Կորնթ. Դ. 4։) Այո, աս աշխարհիս մէջը անգամ անոնք չեն կրնար տեսնել աւետարանին փառքը և գերազանցութիւնը. ան լոյսը որ աւետարանէն կը ծագի, չթափանցեր անոնց աչքերը պատող մաշկերէն. մէկ գեղեցկութիւն մը չեն նշմարեր անոր վրայ, որ անոր փափաքին. ապա ուրեմն ինչպէս կարող պիտի ըլլան տեսնել երկնային փառքերը, թէ որ հոն տեղ մտնելու ըլլան. քանզի աչք չունին որ կարող ըլլան ան ծանրագին քարերով գեղեցիկ պարիսպները, և ոսկեղէն փողոցները տեսնելու։ Ինչպէս որ կոյր մարդը չկրնար որոշել բնութեանը գեղեցկատեսիլ երևոյթին վրայ ծագած արեգակին շառաւիղները, նմանապէս մեղաւորը աչք պիտի չունենայ տես-

Digitized by Google

նելու՝ Աստուծոյ փառքը՝ որ երկինքին լոյսն է։ Աստուածային փառաց ճառագայթները անոր բա-րոյքը եղած մեծվայելչութեան ու շքեղութեա-նը վրայ փայլելու տեղը, ան թշուառ մեղաւորը կէս գիշերուան խաւարի մէջ իր ճամբան պիտի փնտռէ. քանզի մեղաց կուրութիւնը իր բարոյա-կան տեսութիւնը շիջուցած է։

Դարձեալ՝ մարդուն աս բնական վիճակը կը կոչուի, [illegible] [illegible]։ Պօղոս կը յորդո-րէ Եփեսացիները որ իրենց վրայէն մէկդի հանեն հին մարդը՝ որ ապականուած է խաբեբայ ցան-կութիւնով։ (Եփես. Դ. 22։) Հին մարդ ըսե-լով կը նշանակէ մեր բնական վիճակը, ան բնու-թիւնը՝ որով կը ծնանինք։ (Տես նաև Հռովմ. Զ. 6։ Կող. Գ. 9։) Աս բնութիւնը ապականած ու աղտեղի է. ան նոյն բանը կը սորվեցնէ Ա-ռաքեալը Գաղատացւոց երբոր մարմնին վրայ կը խօսի, որ աս մարմին բառն ալ կը նշանակէ ան բնութիւնը՝ որով ծնած ենք։ (Յովհ. Գ. 6։) Կ'ըսէ անոնց թէ՝ "Ան որ իր մարմնին կը սեր-մանէ՝ ան մարմնէն ապականութիւն պիտի հըն-ձէ"։ (Գաղ. Զ. 8։) Մարդկային բնութիւնը բոլորովին ապականած է, ու անկից միայն ապա-կանութիւն կրնայ յառաջ գալ։ Մարմնին աս ապականած պտուղներուն մէկ քանին կը թուէ նոյն առաքեալը, երբոր կ'ըսէ. "Մէկդի ձգեցէք դուք ալ ան ամէնը. բարկութիւնը, սրտմտու-թիւնը, չարութիւնը, հայհոյութիւնը, անհամեստ խօսքերը ձեր բերաններէն։ Իրարու սուտ մի՛ զրու-ցէք. հին մարդը իր գործքերովը ձեր վրայէն հա-նեցէք"։ (Կող. Գ. 8, 9։) Աւստի հիմա կը հար-ցընեմ՝ թէ ասանկ մէկ բնութիւն մը որ ըստ ինք-եան այսպէս ապականած է, և իր գործքերովը

այնպէս չար է, ինտո՞ր կրնայ երկինքը մտնել, ուր որ բնաւ մտնելու չէ չարակամը, կամ պիղծը և կամ սուտզրուցը: (Յայտ. ԻԱ. 27:) Ան սուրբ Հրեշտակները՝ որ անդադար կ'երգեն "Սուրբ, սուրբ, սուրբ է Ամենակալ Տէր Աստուածը". և ան կատարուած արդարներուն երանելի հոգիները՝ որ հագած են իրենց ամբիծ մաքրութեան ճերմակ լաթերը, պիտի չսարսափի՞ն և չզարշի՞ն ասանկ մէկ աղտեղութիւն մը մէջերնին մտնելուն համար: Ու սուրբն Աստուած՝ որ այնպէս ամենամաքուր է իր բնութեամբը, որ չկրնար մեղքի վրայ նայիլ, ի՞նչպէս պիտի տանի ասանկ մէկ անմաքրութիւն մը իր առջևը ներկայանալուն. անշուշտ ինկած հրեշտակներուն պէս, իսկոյն պիտի ձգէ կանիկայ կրակէ լիճին մէջը, որ պատրաստուած է Սատանային ու անոր հրեշտակներուն համար:

Աս բնութիւնը ունեցողներուն ամէնն ալ աս աշխարհէս եղող կը կոչուին: Տէրն մեր Յիսուս Քրիստոս ըսաւ Հրէաներուն. "Դուք աս աշխարհէս էք, ես աս աշխարհէս չեմ": (Յովհ. Ը. 23:) Իրեն հետևողները ամէն տեղ որոշուած էին աշխարհի մարդոցմէն: Ինքը ըսաւ իր աշակերտներուն համար. "Աշխարհս անոնք ատեց. ինչու որ աշխարհէ չեն, ինտոր որ ես աշխարհէ չեմ": (Յովհ. ԺԷ. 14. 16: Ա Յովհ. Գ. 1: Դ. 5:) Ամէն մարդիկ երկու կարգերու կը բաժնուին, որոնց մէկը աշխարհային է, և մէկալը աշխարհային չէ. բայց 'ի սկզբանէ անտի և բնականաբար ամէնը առաջին կարգին մէջ են, և միայն անոնք վերջապէս կը դառնան երկրորդին մէջ կը մտնեն որ աշխարհէն ընտրուած են Տէր Յիսուս Քրիստոսի ձեռօքը: Քանզի Յովհաննէս կ'ըսէ "Գիտենք որ մենք Աստուծմէ ենք, ու բոլոր աշ-

խարհք չարին մէջ է"։ (Ա Յովհ. Ե. 19։) Այ-ս Աստուծմէն եղողներուն որոնք ըլլալը մեր Փրկիչը կը բացատրէ երբոր իր աշակերտներուն կ'ըսէ. "Եթէ որ աշխարհէս եղած ըլլայիք, աշխարհ իրենները կը սիրէր. բայց որովհետեւ աշխարհէ չէք՝ հապա ես ձեզ աշխարհէն ընտրեցի, անոր համար աշխարհ ձեզ կ'ատէ"։ (Յովհ. ԺԵ. 19։) Առաջ անոնք ալ աշխարհէ էին, բայց նոքը այլ եւս անորը չէին համարուեր, միայն անոր համար՝ որ Քրիստոս ընտրեր էր զանոնք անկէց։ Աս երկու կարգերը չէ թէ միայն անունով եւ արարողութիւններով կ'որոշուին մէկզմէկէ, հապա նաեւ հոգւոյ տարբերութիւնով մը. ինչպէս որ Պօղոս կ'ըսէ իր վրայովը եւ ուրիշ հաւատացեալներուն համար. "Նաեւ մենք չէ թէ աս աշխարհիս հոգին առինք, հապա ան հոգին՝ որ Աստուծմէն է"։ (Ա Կորնթ. Բ. 12։) Ի՞նչ է աս աշխարհիս հոգին որ աշխարհի մարդոց հանգամանքը կը նկարագրէ։ Աներկայ չճանչնար Տէր Յիսուսը, հապա զանիկայ կ'ատէ իրեն հետեւողներովը մէկտեղ. (Յովհ. Ա. 10։ Է. 7։ ԺԵ. 16. 19։ ԺԷ. 14.) չընդունիր Հոգին Սուրբը, (Յովհ. ԺԴ. 14,) եւ Աստուծոյ դէմ թշնամի է։ Յակոբոս կ'ըսէ. "Աս աշխարհիս սէրը Աստուծոյ դէմ թշնամութիւն է. ուստի ով որ կ'ուզէ աշխարհի բարեկամ ըլլալ, ինքզինքը Աստուծոյ թշնամի կ'ընէ"։ (Յակ. Դ. 4։) Աղէկ քննէ աս խօսքը, "Ո՛վ որ կ'ուզէ աշխարհի բարեկամ ըլլալ, ինքզինքը Աստուծոյ թըշնամի կ'ընէ". եւ ի՞նչու համար. վասն զի մնաւ մէկը չկրնար երկու տէրոջ ծառայել։ Աստուած կ'ուզէ որ մեր բոլոր սիրտը իրեն տանք. իր պատուէրը աս է. "Քու Տէր Աստուածդ սիրես քու բոլոր սրտովդ եւ քու բոլոր անձովդ ու քու բո-

լոր մտքովդ"։ (Մատթ. ԻԲ. 37։) Միայն մեր Քրիստոս մեծ սէրը ընդունելի է իրեն. բայց թէ որ մեծապէս սիրենք աշխարհը, ու մեր սիրոյն միայն մէկ պզտիկ մասը իրեն մատուցանենք, պիտի չընդունի ու պիտի մերժէ զանիկայ. վասն զի ինքը կ'ըսէ. "Թէ որ մէկը աշխարհը կը սիրէ, անոր ներսի դին Հօրը սէրը չկայ"։ (Ա Յովհ. Բ. 16։) Ուստի սիրելի՛ ընթերցող՝ դուն ո՞րը աւելի կը սիրես, աշխա՞րհը՝ թէ Աստուած. քննէ՛ սիրտդ, և տե՛ս թէ աւելի քու գործքերո՞ւդ վրայ կը մտածես թէ Աստուծոյ կամքին և պատուիրանքներուն վրայ. ո՞ր բանին աւելի հակամիտեալ ես, և մեծապէս կը ցանկաս. հարստութի՞ւն ունենալու, թէ Աստուծոյ հաճութիւնը շահելու. ո՞ր բանին մէջ մեծապէս հաճութիւն և բերկրութիւն ունիս. աշխարհային ընկերութեան և խօսակցութեա՞ն մէջ, թէ Աստուծոյ հետ խօսելու և հաղորդակցութիւն ունենալու մէջ։ Աս բաներովս ինքզինքդ քննէ. և եթէ աշխարհային մէկը կը գտնես քու անձդ, հաստատ գիտցիր որ յարմար չես երկինքը մտնելու. յարմար չես շատ պատճառներով. երբոր աշխարհէս ելլես, քու սիրած բաներուդ ամէնն ալ ետիդ կը ձգես։ ‘Նայէ՛ քու բոլորտիքդ եղած բաներուն՝ որոնք զուարճալի են քեզի հոս տեղ, այսինքն քու գործքերդ, բարեկամներդ, աշխարհային հանդէսները, ու մարմնաւոր հեշտութիւնները. ասոնցմէ բնաւ մէկն ալ հետդ չես տանիր մեռած ատենդ։ Երկինքին մէջն ալ քու հաճութիւնդ լեցընող բան մը պիտի չգտնես։ Հոն տեղ հարստութիւն չկայ քեզի համար, քանզի գանձեր դիզած չես երկինքին մէջ. հոն տեղ մարմնաւոր ցանկութիւններ չկան, քանզի ամէն բան հոգևոր է հոն՝ Աստուծոյ հրեշտակներուն պէս.

բարեկամներ չկան հոն. քանզի հոն եղած մէկ բանի մը ծանօթութիւն չունիս, այլ ամէն բան օտար և անծանօթ է քեզի. և մանաւանդ Աստուած պիտի չընդունի քեզ. որովհետև իր սէրը չընդունեցիր, և անպիտան բան մը սեպեցիր երբոր դուն աշխարհի վրայ էիր, հապա աւելի աշխարհը սիրեցիր. վասն որոյ հիմա քու բաժինդ պիտի ըլլայ անոնց մէջ՝ որոնց համար ինքը պիտի ըսէ. "Ան իմ թշնամիներս՝ որոնք չէին ուզեր որ իրենց վրայ թագաւոր ըլլամ, հոս բերէք, ու իմ առջևս սպաննեցէք"։ (Ղուկ. ԺԹ. 27։)

Դարձեալ՝ աս մարդկային բնական վիճակը աւելի բացայայտ կերպով նկարագրուած է իբրև թշնամութիւն և ապստամբութիւն ընդդէմ Աստուծոյ։ Պօղոս կ՚ըսէ. "Մարմնաւոր խորհուրդը Աստուծոյ դէմ թշնամութիւն է. ինչու որ Աստուծոյ օրէնքին չհնազանդիր, մանաւանդ չկրնար ալ։ Վասն զի մարմինով եղողները, չեն կրնար Աստուծոյ հաճոյ ըլլալ"։ (Հռովմ. Ը. 7, 8։) Ուրիշ խօսքով ամէն մարդիկ բնականաբար ապստամբ են. քանզի ի՞նչ է մեղքը. ուրիշ բան մը չէ, բայց միայն աստուածային օրէնքին անհնազանդութիւն մը։ Յովհաննէս կ՚ըսէ. "Ամէն ով որ մեղք կը գործէ, անիկայ անօրէնութիւն ալ կը գործէ, և բուն մեղքը անօրէնութիւն է"։ (Ա Յովհ. Գ. 4։) Ադամի առաջին մեղքը Աստուծոյ հրամանին անհնազանդ գտնուիլն էր, անանկ ալ անկից մինչև հիմա իր զաւկըներուն իւրաքանչիւրին մեղքը՝ ապստամբութեան գործ մըն է. և ուսկից յառաջ կու գայ ապստամբութիւնը, չէ՞ որ ատելութենէն։ Մարդիկ զԱստուած չեն սիրեր, հապա իր իշխանութիւնը կ՚ատեն, և վասն որոյ իր օրէնքները ոտքի տակ կ՚առնեն։ Սուրբ Գիրքը

Digitized by Google

ունեցողներէն ոմանք չեն պատուեր զանիկայ: Ոմանք բոլորովին կ'անարգեն և կը մերժեն զանիկայ՝ Աստուծոյ խօսքն ըլլալը ուրանալով, և յայտնի անհաւատութեան անձնատուր կ'ըլլան: Նաև ոմանք մարդոց պատուիրանքները անկէց վեր կը սեպեն, իրենց աւանդութիւններովը Աստուծոյ օրէնքը զանց ընելով. և որովհետև Աստուծոյ խօսքը աս մարդկային պատուիրանքներուն մէկ քանիին դէմ է, վասն որոյ կ'արգիլեն զանիկայ կարդալը, ու մինչև անգամ ամբարշտութեամբ կայրեն զանիկայ: Ոմանք թէպէտ իրենց տանը մէջ ունին զանիկայ, բայց բնաւ չեն կարդար և իմանար թէ ինչ կը պատուիրէ իրենց, և ամիսներով տանը մէկ անկիւնը անգործ կը մնայ: Ոմանք ալ զանիկայ կը կարդան, որպէս զի իրենց մոլար գաղափարներուն համեմատ՝ անոր նշանակութիւնը խանգարեն. և այսպէս ո՜րքան հերետիկոսութիւններ երևան ելած են Աստուծոյ եկեղեցիին մէջ: Ուրիշներն ալ զանիկայ կարդալով և անոր քաղցրութիւնը լսելով՝ ուղիղ տեղեկութիւն կ'առնան անոր պատուիրանքներուն վրայով, բայց չեն կատարեր անոր ըսածները: Աստի Աստուծոյ աս Սուրբ Գիրքը ունեցողներէն ո՜րչափ շատ քիչերը իրենց հաւատքին և վարքին մի միայն կանոնը կ'ընեն զանիկայ, սէր և հնազանդութիւն ցուցընելով անոր Հեղինակին, և անոր պատուէրներուն ականջ կախելով ու հնազանդելով: Նաև որովհետև Սուրբ Գիրքը Աստուծոյ կամացը յայտնութիւնն է, վասն որոյ կրնանք իր փոխանորդը համարիլ, և ինչ վարմունք որ ցուցընենք անոր, նոյնը Աստուծոյ ըրած կ'ըլլանք: Ո՛հ, աւիկայ ի՛նչ երկիւղալի գաղափար կու տայ մարդոց բնաւորութեանը վրայով. բայց նաև՝ ո՜րչափ հաւա-

բակ է աս ապստամբութիւնը՝ որ մինչև անգամ ինքզինքնին քրիստոնեայ անուանողներուն մէջ կը տեսնուի • բուն մեր սրովը կը տեսնենք որ աշխարհի կէսէն աւելին Աստուծոյ խօսքը չգիտեր • սակայն Աստուած մէկ ուրիշ յայտնութիւն մը ըրաւ անոնց՝ իր գործքերուն միջոցովը, և անոնց խղճմտանք տալով • արդեօք ան յայտնութիւնը ինչպէս կը գործածեն ։ Անոնք Աստուծոյ գործքերը տեսնելով կընային իր փառքին և գիտութեանը վրայ տեղեկութիւն ունենալ, քանզի Սաղմոսերգուն կ'ըսէ • "Երկինքը Աստուծոյ փառքը կը պատմէ, ու երկնից հաստատութիւնը անոր ձեռացը գործքերը կը ցուցընէ • օրը օրին կը յայտնէ խօսքը, ու գիշերը գիշերին կը ցուցընէ գիտութիւնը" ։ (Սաղմ. ԺԹ. 1, 2 ։) Աս նոյն պատճառէն յայտնի է նաև իր զօրութիւնը և աստուածութիւնը, Պօղոսի ըսածին համեմատ թէ, "Աներևոյթ բաները աշխարհի սկիզբէն ստեղծուածներովը կ'իմացուին կը տեսնուին, այսինքն է իր մշտնջենաւոր զօրութիւնը, ու աստուածութիւնը" ։ (Հռովմ. Ա. 20 ։) Նմանապէս աս նոյն առաքեալը Լիկայոնացի կռապաշտներուն Աստուծոյ բարութիւնը իր գործքերէն ցուցուց, ըսելով թէ՝ Աստուած ինքզինքը առանց վկայութեան չթողուց անցած դարերուն մէջ, բարերարութիւնով, երկինքէն մեզի անձրևներ ու պտղաբեր եղանակներ տալով, կերակուրներով և ուրախութիւնով մեր սիրտերը լեցընելով ։ (Գործ. ԺԴ. 16 ։) Աթենացիներուն ալ սորվեցուց Աստուծոյ ինքնիշխան և հոգևոր ըլլալը, ըսելով թէ՝ "Անիկայ երկնից ու երկրի Տէրը ըլլալով, ոչ ձեռագործ տաճարներու մէջ կը բնակի, ոչ ալ մարդոց ձեռքովը կը պաշտուի՝

բանի մը կարօտի պէս. քանզի ինքը կու տայ ա-
մենուն կեանք ու շունչ՝ և ամէն բան", ու կը շա-
րունակէ իր խօսքը թէ՝ որովհետև մենք իբրև
բանական էակներ անոր ցեղէն ենք, "պէտք չէ որ
անանկ սեպենք թէ աստուածութիւնը նման ըլ-
լայ ոսկիի կամ արծաթի կամ քարի, որ մարդուս
վարպետութիւնովը ու խելքովը քանդակուած է":
(Գործ. ԺԷ. 24, 25. 29:) Աստուծոյ գործքե-
րը անոր օրէնքն ալ կը սորվեցընեն մարդուն. քան-
զի Պօղոս կ՚ըսէ թէ՝ "Հեթանոսները որ օրէնք
չունին՝ երբոր բնականաբար օրէնքին գործքերը կը
գործեն, օրէնք չունենալով՝ իրենց անձերուն օ-
րէնքը բուն իրենք կ՚ըլլան. որ օրէնքին գործքը
իրենց սրտին մէջը գրուած կը ցուցընեն իրենց
խղճմտանքին վկայութեամբը, և իրենց խորհուրդ-
ներուն իրար յանդիմանելովը՝ կամ իրաւունք տա-
լովը": (Հռովմ. Բ. 14, 15:) Ուստի մարդիկ որ
ամէն օր իրենց բոլորտիքը եղած Աստուծոյ գործ-
քերէն յայտնի կը տեսնեն անոր աստուածութիւ-
նը, զօրութիւնը, գիտութիւնը, փառքը, անփո-
խութիւնը, աննիւթականութիւնը և բարութիւնը,
ու իրենց խղճմտանքն ալ կ՚իմացընէ անոր սուրբ
օրէնքին հրամանները, կը կարծե՞ս որ այսքան ա-
պացոյցներուն վրայ անոնք դարձեալ կռապաշտու-
թեան կամ անհաւատութեան ետևէ գացած պի-
տի ըլլային, թէ որ սիրտերնին ուղիղ եղած ըլ-
լար Աստուծոյ առջևը: Գիտցուք թէ ապականեալ
մարդոց միտքը՝ սուրբ և մաքուր հրեշտակները ըլ-
լային, իսկոյն պիտի չքննէի՞ն ու չգտնէի՞ն զԱստ-
ուած իր ամէն փառքովը ու կատարելութեամբը:
Ուրեմն պատճառը յայտնի է թէ ինչու համար
մարդկային սեռին մէջ այնքան շատերը կռապաշ-
տութեան մէջ յիմարացած են, և ամէն կերպ

Digitized by Google

հեթանոսական աղտեղութեամբ և գարշելի ապղ-ծութեամբ կը շաղախին․ յանցանքը իրենցն է՝ քանզի սիրտերնին բոլորովին ապստամբութեան դարձած է ։ Պօղոս Հռովմայեցւոց գրած իր թուղ-թին մէջ ճիշդ և պարզապէս կը ցուցընէ ասիկայ, ըսելով․ "Ինչու որ իրենք Աստուած ճանչնալով՝ Աստուծոյ պէս չփառաւորեցին, կամ շնորհակալ չեղան․ հապա իրենց խորհուրդներուն մէջ ու-նայնացան․ և սիրտերնին անմտութիւնով խաւա-րեցաւ ։ Իրենք իմաստուն ենք՝ ըսելով, յիմա-րեցան․ և անեղծ Աստուծոյ փառքը փոխեցին՝ նը-մանցընելով եղծանելի մարդու, և թռչուններու, ու չորքոտանիներու, և սողուններու պատկերին ։ Անոր համար Աստուած ալ պղծութեան մատնեց զանոնք իրենց սիրտերուն ցանկութիւններովը ։ Եւ որովհետև չուզեցին զԱստուած իրենց գիտու-թեանը մէջ պահել, Աստուած ալ զանոնք անարգ-խորհուրդներու մատնեց անվայել բաներ ընելու․ որոնք լեցուած էին ամէն անիրաւութիւնով, պոռ-նըկութիւնով, անզգամութիւնով, ագահութիւնով, չարութիւնով, նախանձով լեցուն, մարդասպա-նութիւնով, հակառակութիւնով, նենգութիւնով, չարասրտութիւնով, և էին քսուներ, չարախօսներ, Աստուած ատողներ, նախանձողներ, հպարտներ, ամբարտաւաններ, չար բաներ հնարողներ, ծնո-ղաց անհնազանդներ, անմիտներ, ուխտ չպահող-ներ, անգութներ, անհաշտներ, անողորմներ" ։ (Հռովմ․ Ա․ 21—24․ 28—31 ։) Ի՞նչ զարհու-րելի ցանկ մեղաց․ այսու ամենայնիւ ասիկայ ուղիղ նկարագրութիւն մըն է մեր ատենի Հեթանոսաց վարմունքներուն, ինտոր որ էր Առաքեալին գրած ատենը ։ Եւ Առաքեալին ըսածին նայելով՝ աս ամէնը անոնց գիտութեան միջոց չունենալէն չէր ։

Յանցանքը Աստուծոյ վրայ չկրնար ձգուիլ, անոնց միտքերը աւելի չլուսաւորելուն համար, հապա իրենց վրայ կը մնայ, ան պատճառով որ անոնք Աստուած ճանչցան, բայց Աստուծոյ մը պէս չփառաւորեցին զանիկայ։ Աս ամենուն սկզբնաւորութիւնը իրենց ապստամբ սիրտերուն մէջն է, որոնք չէին ուզեր զԱստուած պահել իրենց գիտութեանը մէջ։ Ասոր հեթանոսաց բոլոր գարշելի պղծութիւնները եւ անզգամութիւնները յայտնի կը վկայեն՝ թէ մարդիկ ապստամբ են Աստուծոյ դէմ. Նմանապէս Սուրբ Գիրքն ալ ամէն տեղ աս նոյն վկայութիւնը կու տայ, եւ ողջախոհ միտք մը անշուշտ պիտի վճռէ թէ աս վկայութիւնը բոլորովին ճշմարիտ է։ Կը հարցընեմ հիմա, Ի՞նչպէս կրնայ մարդս երկինքը մտնել առանց բնութիւն մը ունենալով, մէկ բնութիւն մը՝ որ գլխովին ապստամբ եւ թշնամի է Աստուծոյ դէմ, թէ Աւետարան ունեցած ըլլայ, եւ թէ չէ։ Երեւակայէ անգամ մը թէ մարդիկ իրենց ապականեալ բնութիւնովը երկրի ամէն կողմերէն յանկարծ փոխադրուելու ըլլային ան խաղաղութեան եւ երջանկութեան բնակարանը. ան ատենը հոն տեղի լսուած ձայնը ո՛րչափ տարբեր պիտի ըլլար ան ձայնէն՝ որ կը լսուի Աստուծոյ աթոռին բոլորտիքը եղող հրեշտակաց երգերէն։ Ան տեղը՝ որ հիմա զԱստուած կը գովաբանեն ըսելով. "Օրհնութիւն, ու պատիւ, եւ փառք", պիտի լսուէր սոսկալի հայհոյութեան եւ անէծքի խառն 'ի խուռն ձայներ. Օրհնեալին երջանիկ բնակարանները պիտի "ըլլային բոլոր պիղծ դեւերուն կենալու տեղ, եւ բոլոր պիղծ ու ատելի հոգիներուն պահպանութեան բանտ". Երկինքը պիտի ըլլար աս երկրիս պէս՝ մեղքի ու անօրէնութեան բնակարան։ Աս ենթադրութիւնը գլխո-

Digitized by Google

վերն անտեղի է. ասանկ չփոխուած բնութիւնով մը՝ մարդս տեղ մը գտնելիք չունի երկինքին մէջ: Ո՛չ ապստամբ մը Աստուծոյ դէմ, ո՛չ ալ որ և իցէ անհնազանդ մը կրնայ ընդունուիլ ան տեղը, ուր որ հաւատարմութիւն, հնազանդութիւն, և ծայրագոյն սէր կը թագաւորէ ամէն սրտի մէջ:

Բայց մարդս իր բնական վիճակին մէջ ոչ միայն թշնամի է Աստուծոյ, հապա նաև հպատակ է Սատանային և գերի մեղաց: Աստուծմէ աւելի Սատանային հնազանդիլը չէ՞ր պատճառը՝ որ նախ մեղքը աշխարհ մտաւ: Սատանան փորձեց Եւան արգիլուած պտուղով, ան ալ հնազանդեցաւ ու կերաւ: (Տե՛ս Ծննդ. Գ. 1—6:) Ան ատենէն մինչև հիմա մարդիկ այնպէս հնազանդ եղան անոր՝ որ Պօղոս զանիկայ կը կոչէ՝ "Աս աշխարհիս աստուածը": (Բ Կորնթ. Դ. 4:) Մարդիկ թողուցին կենդանի ու ճշմարիտ Աստուածը, և Սատանան ընտրեցին իրենց իշխան ու թագաւոր: Ահա աս էր Հրէից և Հեթանոսաց վիճակը՝ Փրկչին մերոյ և Առաքելոց ժամանակը. աս է նաև հիմա նոյն ազգերուն և ուրիշ շատերուն վիճակը: Պօղոս առաքեալ Հեթանոսներուն խրկուեցաւ որ զանոնք Սատանային իշխանութենէն Աստուծոյ դարձընէ: (Գործ. ԻԶ. 17, 18:) Քրիստոս՝ Սատանայի որդիներ անուանեց Հրէաները՝ ըսելով. "Դուք ձեր հօրմէն Սատանայէն էք, ու ձեր հօրը բաղձանքը կ'ուզէք ընել": (Յովհ. Ը. 44:) Յովհաննէս ընդհանրապէս բոլոր մեղաւորներուն համար կ'առնէ ան նոյն խօսքը ըսելով, "Ան որ մեղք կը գործէ՝ Սատանայէն է. ինչու որ Սատանան սկիզբէն 'ի վեր կը մեղանչէ": (Ա Յովհ. Գ. 8:) Նոյնպէս ալ Պօղոս յայտնի կ'իմացընէ մեզի Սատանային ընդհանուր իշխանութիւն ունենալը

թուղթ անհնազանդներուն վրայ, ըսելով թէ՝ Ատենօք կը քալէինք այս աշխարհիս բռնած ճամբովը, այս օդուս իշխանութեանը իշխանին ուզածին պէս, ան չար հոգիին՝ որ հիմա ապստամբ որդւոցը ներսիդին մտեր է. որ առնելով մենք ամենքս ալ ան բաներուն մէջը կը պտըտէինք։ (Եփես. Բ. 2, 3։) Հիմա կը տեսնենք որ երբեմն Առաքեալներն ալ ու բոլոր ուրիշ հաւատացեալներն ալ իր հպատակներն են եղեր։ Այս անտարակոյս ճշմարիտ է. որովհետև Աստուծոյ խօսքովը հաստատուած է, թէ՝ ամէն մարդիկ Աստուծոյ դէմ ապստամբելով, իրենց անձերնին Սատանային իշխանութեան տակը հպատակ ըրին։ Աստուած իր պատուէրները կու տայ անոնց, և անոնք կ'անարգեն ու չեն կատարեր. բայց երբոր Սատանան իր փորձութիւնները անոնց առջևը կը բերէ, որքան յօժար սրտով մտիկ կ'ընեն և կը հնազանդին։ Պօղոս կը նմանցընէ զանոնք որոգայթի մէջ բռնուած վայրենի գազանի մը, ըսելով՝ թէ անոնք "Անկէ (Սատանայէն) բռնուած են՝ իր կամքին ծառայելու"։ (Բ Տիմ. Բ. 26։) Եւ մեր փրկիչն ալ կ'ըսէ. "Ամէն ով որ մեղք կը գործէ, անիկայ մեղքի ծառայ է"։ (Յովհ. Ը. 34։) Մեղքը ծառայեցընող զօրութիւն մը ունի. և երբոր մէկը անոր անձնատուր կ'ըլլայ, անիկայ իր վրայ բացարձակ իշխանութիւն կը ստանայ. ինչպէս որ Պետրոս կ'ըսէ. "Անոնց ազատութիւն կը խոստանան, և իրենք ապականութեան ծառաներ են. վասն զի ինչ բանէ որ մէկը յաղթուի, անոր ծառայ ալ կ'ըլլայ"։ (Բ Պետ. Բ. 19։) Անոնք անձերնին ազատ կը կարծեն. բայց ահա՛ այս կարծիքը կը ցուցընէ անոնց ծառայութեան կատարելութիւնը։ Եւ որովհետև այս

հնազանդութիւնը կատարեալ է, վասն որոյ ամենքն կատարեալ և ամենքն հանգիստ են։ Սատանան կը ներգործէ անոնց ներսիդին, որպէս զի զանոնք կամաւոր գերիներ ընէ իրեն։ Նա հիմա կը կալուծէ թէ Սատանայի հպատակներուն թող ազատու-ար մտնեն երկինքին մէջ, ուր որ միայն հնազանդութիւն կը գտնուի, և Աստուծոյ կամքը ընդհանուր օրէնքն է. չէ՞ որ ՚ի վաղուց հետէ նոյն ինքն Սատանան իր հրեշտակներովը երկինքէն դուրս ձգուած է։ «Իրենց բնակութիւնը ձգեցին», կ՚ըսէ Յուդա Առաքեալը, «մշտնջենաւոր կապերով խաւարի մէջ պահեց՝ մեծ օրուան դատաստանին»։ (Յուդ. 6։) Նա ու՞ր պիտի ըլլայ Սատանայի հըպատակներուն բաժինը. չէ՞ որ իրեն հետ իր եղած տեղը. թէ որ անոնք իր ետևէն կ՚երթան, իր վիճակին ալ բաժանորդ պիտի ըլլան։ Ասոր համեմատ Դատաստանին օրը անոնց վճիռը իրենց ալ պիտի ըլլայ. «Մ՚եկդէ՛ գացէք ինծմէ անիծեալներ յաւիտենական կրակին մէջը, որ պատրաստուած է Սատանային ու իր հրեշտակներուն»։ (Մատթ. ԻԵ. 41։)

Հիմա տեսանք թէ մարդիկ բնականաբար որչափ անյարմար են երկնից սրբութեանը և մաքրութեանը. ՚ի սկզբանէ անտի մարդիկ մեղաւոր են. այս մեղանչականութիւնը միշտ եղած է, և հիմա ընդհանուր է բոլոր աշխարհի վրայ. մէկը ազատ չէ անկից։ Մեղքը խորունկ հաստատուած է մարդոց սրտին մէջ, և մարդկային բնութեանը մէկ մասն է։ Անոր չարութիւնը և տարածութիւնը մեզի յայտնելու համար, Սուրբ Գիրքը կ՚անուանէ զանիկայ՝ մահ մեղքի մէջ, խաւար և կուրութիւն սրտի, ապականութիւն սրտի և վարուց, աշխարհային հոգի՝ բոլորովին հակառակ բոլոր երկնային

խորհուրդներուն, թշնամութիւն և անհնազանդութիւն Աստուծոյ կամքին, և հպատակութիւն ու գերութիւն մեղաց և Սատանայի։ Ու ամէն ձեռնարկութիւններուն մէջ մասնաւոր կերպով խօսեցայ, իմ վկայութիւններս Սուրբ Գիրքէն յառաջ բերելով, և գլխաւորապէս անոր մէջի խօսքերը գործածելով։

Աստի ով մեղսակից եղբայրս՝ մարդկային մեղանչականութեան գաղափարը հիմա առջեւդ ունենալով, նորէն միտքդ բեր Սուրբ Գրոց ըսածները երկինքին հոգեւոր՝ սուրբ և մաքուր ըլլալուն վրայով, և մտածէ՛ թէ մարդս ինչպէս անյարմար է այսանկ բնութիւնով մը այն օրհնեալ երկիրը մտնելու։ Անյարմար է կ՚ըսեմ երկու պատճառով։ Առաջինը աս է որ՝ [illegible] երբեք ան տեղը [illegible]։ Աշխարհի մէջ իրեն հաճելի եղած բաներէն մէկը պիտի չգտնէ հոն տեղ· ամէն բան, ամէն ընկերակից օտար պիտի երեւնայ իրեն. ամէն գործ նոր պիտի թուի իրեն· իր սիրտը բոլորովին անպատրաստ և անյարմար է այն ամէն բաներուն, որոնք երկնային զօրութեանց հոգեւոր ցնծութիւնները կ՚աւելցնեն, և անոնց փառաբանութեան երգերուն նուագներու թիւեր կը կազմեն։ Իր սիրտը ամենևին կապակցութիւն կամ միաբանութիւն չունի այն տեղը գտնուող ալ և իցէ բանի մը հետ. իր բնութիւնը անյարմար է և հակառակ։ Զուկը իր բնական տարրէն՝ այսինքն ծովէն դուրս հանէ, և շնչել տուր անն օդը որ այնքան հարկաւոր է մարդուս, շուտով կը նուաղի և կը մեռնի, քանզի իր բնութիւնը օդին մէջ շնչելու ու ապրելու համար եղած չէ։ Նա՛ այսանկ պիտի ըլլայ մեղաւորին ալ՝ թէ որ իր գտնուած բնական վիճակին մէջ

երկինքը մտնելու ըլլայ․ քանզի իր երկրաւոր բը-
նութիւնը չկրնար երկնային օդը շնչել, առանց
մէկ տեղի մը համար եղած ըլլալով․ հապա ան
ամէն անարատ սրբութենէն պիտի փախչի։ Ան-
կից փախչիլ ազատիլը՝ մարմնաւոր և մեղաւոր մար-
դուն թեթևութիւն մը պիտի ըլլայ․ և շատ պիտի
ցանկայ անկից փախչելու։ Իր ձանձրութենէն իր
վիճակը անտանելի պիտի ըլլայ, և բուն երկինքը
իրեն մէկ դժոխք մը պիտի ըլլայ․ կամ լաւ ևս է
ըսել՝ բուն իր փորին մէջ դժոխք մը պիտի կրէ,
թէև երկնից գաւիթը գտնուող բազմութեան մէջն
ալ ըլլայ։ Երկրորդ՝ մեղաւորը իր բնութեամբը
անյարմար է երկինքը մտնելու․ վասն զի իր հա-
ճոյքներէն՝ ան սրբութեան աշխարհն ալ պէտք ատելու-
նէ։ Ասկէց աւելի յայտնի բան չկայ՝ որ մարդ-
կային ազգը իր բնական վիճակովը երկինքը մտնե-
լով՝ մեղքն ալ հոն պիտի մտնէ, և անով թըշ-
ուառութիւն․ այսպէս երկինքը իր բոլոր երևոյթո-
վը ուրիշ երկիր մը պիտի ըլլայ։ Ո՞րչափ պարապ
են շատերուն կարծիքները այս նիւթիս վրայօք։
Ամէնքը կը բաղձան և գրեթէ ամէնքը կը յուսան
թէ երկինքը պիտի երթան․ և սակայն ի՛նչպէս չեն
խորհիր և չեն մտածեր, որ եթէ անոնք երկինքը
երթալու ըլլային, երկինքը այլ ևս երկինք պիտի
չըլլար։ Միայն հոն երթալը իրենց բնութիւնը
չփոխեր։ Հռովմայ կառավարութիւնը շատ գաղ-
թական ժողովուրդներ ունէր, որոնք Իտալիայէն
ուրիշ տեղուանք գացեր էին․ բայց անոնց տեղա-
փոխութեամբը իրենց բնութիւնը փոխուած չէր․
անոնք տակաւին Հռովմայեցի էին, նոյն լեզուն,
նոյն բնութիւնը և նոյն կրօնքը ունենալով։ Այն-
պէս մարդս երկրէն երկինքը անցնելով՝ պիտի չփո-
խէ իր մեղաւոր բնութիւնը․ արդարև անիկայ իր

մարմինը պիտի ձգէ. բայց մեղանչողը մարմինը չէ՝ հապա հոգին։ Նաև հոգին թէ որ առանց մէկ փոփոխութեան մը երկինքը փոխադրուի, իր առջի մեղանչական բնութիւնը պիտի ունենայ, և հետևաբար պիտի մեղանչէ։

Ասկից աւելի պայծառ բան չկրնար ըլլալ, թէ մարդս իր բնական վիճակին մէջ ըլլալով՝ գլխովին անյարմար է Աստուծոյ հետ բնակելու։ Մէկ հարցմունք մըն ալ ընենք, և վերջացընենք աս ներկայ առարկութիւնը։ Միայն թողութիւնը յարմար կ'ընէ՞ մարդուս աս մեղանչական բնութիւնը երկինքին մէջ բնակելու։ Արդէն ըսինք գողին ու մարդասպանին վրայով, որ թողութիւնը բնութեան փոփոխութիւն բնաւ չըներ։ Իրաւ՝ թողութիւնը կ'ազատէ զանոնք պատիժէ, բայց ընկերութեան անվնաս կամ լաւագոյն անդամներ չըներ։ Ան քննութիւնը որ ըրինք մարդուս մեղանչականութեանը վրայով, կը ցուցընէ թէ մարդս քանի որ իր բնական վիճակին մէջն է՝ բոլորովին անյարմար է երկնից ընկերութեանը, ինչպէս որ գողը ու մարդասպանը անյարմար է երկրիս վրայի համեստ մարդոցը մէջ ազատութեամբ պտըտելու։ Միթէ թողութիւնը մեղաւորին աւելի փոփոխութիւն մը պիտի կրնա՞յ ընել, քան թէ գողին ու մարդասպանին. ասոր վրայ երկար փաստ բերել հարկաւոր չէ։ Տեսանք որ մարդուս իսկ բնութիւնը ապականեալ է. չարութիւնը սրտին մէջ բնակած է. սիրտը մարդուս ամէն չարութիւնները բղխող ակն է. Արդ թողութիւնը սիրտը չփոխեր, միայն անոր գործքերը կը ջնջէ։ Ասիկայ կը նմանի գետի մը ջուրը դուրս պարպելու, ու զանիկայ չորցընելու համար աշխատելու, առանց անոր աղբիւրը գոցելու։ Թէև ջուրը միշտ դուրս կրնաս պարպել։

բայց տակաւին աղբիւրը կը վազէ ։ Նանկ ալ սիրտը՝ որչափ շատ անգամ անոր մեղքերը ներուին, տակաւին ուրիշ մեղքեր դուրս պիտի տայ ։ Թէեւ մեղաւորի մը մեղքը օրը հարիւր անգամ ներուի, այսու ամենայնիւ իր բնութիւնը անփոփոխ կը մնայ ։ Անիկայ կրկին կը դառնայ իր չարութեանը, ինչպէս "Շունը նորէն իր փսխածին կը դառնայ, ու լուացուած խոզը ցեխի մէջ թաւալգլորելու" ։ (Բ Պետ. Բ. 22 ։)

Ասոր այս անխուսափելի եզրակացութեանս կուգանք, թէ քու կրօնական բնութեանդ մեծ փոփոխութիւն մը պէտք է, որն որ բնաւ պիտի չըստանաս միայն մեղաց թողութիւն խնդրելով, կամ չես կրնար յարմար ըլլալ երկինքը մտնելու ։ Թէ որ եւ ուղիղ դատեցի քու կրօնական բնութիւնդ ու գաղափարներդ, քու ստացածէդ ու խնդրածէդ քիչ մը աւելի հարկաւոր է. կամ՝ երկինքը, ինչպէս որ ստորագրուած է Սուրբ Գրքին մէջ, տեղ չկայ քեզի համար ։ Եւ ի՛նչպէս շուտով պէտք է որ խնդրէք այս հարկաւոր բանը, որ առանց անոր ձեր հոգին պիտի կորսուի յաւիտեան. եւ ո՛վ կրնայ պատմել թէ արդեօք այս կորուստը որչափ մեծ պիտի ըլլայ ։ Մեր փրկիչը բովանդակ աշխարհէն աւելի թանկագին բան սեպեց հոգին ։ "Ի՞նչ օգուտ է մարդուն" ըսաւ անիկայ, "որ բոլոր աշխարհը վաստըկի, եւ իր անձը կորսնցընէ. կամ իր անձին համար ի՞նչ ազատանք պիտի տայ մարդ" ։ (Մարկ. Ը. 36, 37 ։) Մտածեցէք այս խօսքերուն վրայ. ի՞նչ մեծ ու սոսկալի բան է հոգիին կորուստը. վասն զի երբոր անիկայ կորսուի, ամէնն ալ կը կորսուի ։ Մեր հոգին՝ մեր անձն է, եւ անոր կորուստը բուն մեր կործանումն է. այս կորուստը նաեւ յաւիտենական է ։

Digitized by Google

Մեղաւոր հոգին դժոխքին մէջը կը կորսուի, յաւիտեան կը կորսուի։ Ուրեմն ով կրնայ բան մը տալ իր անձին տեղը՝ որ յաւիտենական կորուստէն փրկէ զանիկայ։ Թէեւ դուք այդքան աշխարհային հարստութիւններ կը դիզէք, սակայն անոնցմով չէք կրնար փրկել զանիկայ. թէ և դուք բոլոր աշխարհը տալու ըլլաք, անիկայ հաւասար արժէք մը չկրնար ըլլալ. և ոչ ուրիշները իրենց փգնութիւնովը կրնան ձեզ ազատել. որովհետև "Իրենց զօրութեանը յուսացողներուն ու իրենց հարստութեանը շատութիւնովը պարծողներուն մէկը բնաւ չկրնար փրկել իր եղբայրը, ոչ ալ անոր փրկանքը Աստուծոյ հատուցանել. քանզի սուղ է անոնց անձին փրկութեան գինը. ու յաւիտեան պիտի դադարի"։ (Սաղմ. ԽԹ. 6—8։)

Հիմա ով ընթերցող՝ աս մեր առաջիկայ նիւթը քու անձիդ խիստ շատ վերաբերութիւն ունի. ուրեմն կը խնդրեմ որ ուշադրութիւն ընես յետագայ առաջարկութեանը՝ որուն վրայով պիտի խօսիմ, և պիտի ջանամ բացատրել քեզի Սուրբ Հոգիին գործը հոգւոյն փրկութեանը մէջ։

ԳԼՈՒԽ Գ

Տեսանք որ միայն Թողութիւնը բաւական չէ մարդս երկինքը տանելու։

Իմ երկրորդ նիւթս պիտի ըլլայ ցուցնել, թէ ինչ հարկաւոր է նորոգուած սիրտ ունենալ։

Մեր նախընթաց ծանօթութիւններէն պարզ է հարկաւոր հետեւութիւնը աս է, որ մարդուն ապականեալ բնութիւնը պիտի փոխուի։ Մարդս

էր ծնած վիճակին մէջ մնալով՝ բնաւ չկրնար երկինքը մտնել. ասոր համար կամ պէտք է որ փոխուի, և կամ յաւիտեան դուրս ձգուի: Այսպէս բնութեան այս փոփոխութիւնը՝ թողութեան հետ մէկտեղ հարկաւոր եղած բանն է: Նոր հարկաւորութիւնը յայտնի, բնաւոր ու անհրաժեշտ է:

Սակայն պէտք չէ որ գոհ ըլլանք տեսնել հարկաւոր վարդապետութիւն մը յառաջ բերելով իբրև մէկ հետևութիւն մը՝ մեր նախընթաց առարկութիւններէն: Պէտք է որ ուղղակի Աստուծոյ խօսքին դիմենք. անկից կրնանք կատարելապէս սորվիլ ոչ միայն այս փոփոխութեանս հարկաւորութիւնը, այլ նաև անոր բնութիւնը: Սուրբ Գիրքը կարդալով կ՚իմանանք որ՝ մենք անոր բածին համեմատ՝ բոլորովին մեղաց տակ ինկած ենք, և հետևաբար անյարմար ենք երկինքը երթալու, այսու ամենայնիւ շատ տեղ կը կարդանք թէ կան ոմանք "Որ փրկութիւն պիտի ժառանգեն": (Եբր. Ա. 14: Հռովմ. Ը. 17: Տիտ. Գ. 7: Յակ. Բ. 5: Ա Պետ. Գ. 7:) Ուրիշ տեղեր ալ յիշուած են ոմանք՝ որոնց անունները "Կենաց գրքին մէջն է": (Փիլիպ. Դ. 3: Յայտ. ԻԱ. 27:) Եւ ոմանց ալ վերջին դատաստանին՝ Թագաւորը պիտի ըսէ. "Եկէք իմ Հօրս օրհնածները, աշխարհի սկիզբէն ձեզի համար պատրաստուած թագաւորութիւնը ժառանգեցէք": (Մատթ. ԻԵ. 34:) Արդարև տեսանելի է ան ամենուն նկարագրութիւնը որ Նոր Կտակարանին մէջ իբրև Տէր Յիսուս Քրիստոսի ճշմարիտ հաւատացողներ կը յիշուին. Անոնք ժառանգակից էին Անոր հետ: (Հռովմ. Ը. 17:) Արդ՝ թէ որ բնութեան փոփոխութիւնը հարկաւոր է, անոնք փորձը առած պիտի [illegible]

ղոն, և քննելով կ'իմանանք թէ այնպէս էր։

Այս փոփոխութիւնը եղաւ Առաքեալներուն. անոնք բնականապէս աշխարհի մարդիկ էին ուրիշ մարդոց պէս, մինչև որ մեր Փրկիչը ընտրեց զանոնք իր ետևէն երթալու. անկից ետքը անոնք ալ աշխարհէ չէին, ինչպէս որ ինքը աշխարհէ չէր. անոնք՝ ալ աշխարհիս հոգին չունէին, և անոր համար աշխարհս զիրենք ատեց։ Տես ինչ կ'ըսէ մեր Փրկիչը. «Թէ որ աշխարհէս եղած ըլլայիք, աշխարհ իրենները կը սիրէր. բայց որովհետև աշխարհէ չէք՝ հապա ես ձեզ աշխարհէն ընտրեցի, անոր համար աշխարհ ձեզ կ'ատէ»։ (Յովհ. ԺԵ. 19, բաղդատէ ԺԷ. 6. 14. 16ին հետ։) Անիկայ չխօսիր լոկ դրսուանց բանի մը վրայով, այսինքն՝ իրենց քրիստոնեայ կոչուելնուն, ու անոր ծէսերը կատարելնուն վրայով, հապա կը խօսի անոնց ալ աշխարհէ չըլլալուն վրայով՝ հոգևոր մտօք, ինչպէս որ ինքը աշխարհէ չէր։ Յովհաննէս Առաքեալ նոյն զանազանութիւնը կ'ընէ քրիստոնեաներուն մէջը՝ որոնց որ գրեց, ինքզինքը սուտ մարգարէներուն հետ բաղդատելով։ «Անոնք աշխարհէ են». կ'ըսէ անիկայ «անոր համար աշխարհի վրայով կը խօսին, և աշխարհս միտք կ'ընէ անոնց։ Մենք Աստուծմէ ենք. ան որ զԱստուած կը ճանչնայ, մեզի միտք կ'ընէ. ան որ Աստուծմէ չէ, մեզի միտք չըներ»։ (Ա Յովհ. Դ. 5, 6։) Պօղոսին վրայ աս փոփոխութիւնը շատ յայտնի եղած էր. իր առջի վիճակին համար բուն ինքը կը վկայէ թէ՝ «Քահանայապետներէն իշխանութիւն առած՝ սուրբերէն շատերը բանտարկեցի, ու անոնց սպաննուած ատենը հաւանութիւն տուի։ Եւ բոլոր ժողովարաններուն մէջը շատ անգամ զանոնք պատժելով՝ կը բռնադատէի որ

հայհոյեն, և անոնց դէմ սաստիկ կատղած՝ մինչև օտար քաղաքները կը հալածէի": (Գործ. ԻԶ. 10, 11:) Բայց Դամասկոսի ճամբուն վրայ Տէրը անոր երևնալէն ետքը՝ "Անմիջապէս ժողովարաններուն մէջ կը քարոզէր Յիսուսը, թէ անիկայ է Աստուծոյ Որդին": (Գործ. Թ. 20:) Անիկայ աշակերտներուն հետ կեցաւ, ու սիրեց զանոնք՝ որ առաջ հալածեր էր: (Գործ. Թ. 19. 26, 27:) Ու անկէց ետքը միտքը չդրաւ ուրիշ բան մը գիտնալ, միայն թէ Յիսուս Քրիստոսը, ու անոր խաչը ելած: (Ա. Կորնթ. Բ. 2:) Ո՛րչափ փոխուած էին իր զգացումները ան ատենէն, երբոր ինքը կը մտածէր թէ պարտաւոր է Յիսուս Նազովրեցիին անուանը դէմ շատ բաներ ընել: (Գործ. ԻԶ. 9:) Արդեօք կարելի՞ էր որ անկէց աւելի բնութեան մեծ փոփոխութիւն մը ըլլար: Անիկայ պատով ուրիշ մարդ մը եղած էր, սիրելով՝ ինչ որ առաջ կ'ատէր, և ատելով՝ ինչ որ առաջ կը սիրէր:

Նոյն փոփոխութիւնը եղաւ նաև անոնց մէջ, որ Առաքելոց քարոզութիւնովը դարձի եկեր էին: Ահա՛ Պետրոսին դարձի բերածները Պենտեկոստէին օրը: Երբոր ինքը սկսաւ խօսիլ, իր չորսկողմը ժողվուեր էին զարմացողներ, և ծաղր ընողներ. սակայն երբ ինքը կը քարոզէր, նախ անոնք սրտերնուն մէջը կը զարնուէին, և ապա ուրախութեամբ կ'ընդունէին խօսքը: (Գործ. Բ. 12, 13. 37. 41:) Յետոյ տաճարին մէջն ալ նոյն վախճանը ունեցաւ իր քարոզութիւնը: (Գործ. Գ:) Ու ո՛րքան փոխուած էր ասանկ դարձի եկողներուն բնութիւնը: Անոնք 'ի ծնէ Հրեայ էին և քիչ մը առաջ արծաթասէր էին ուրիշ ժողովրդոց դէմ. բայց հիմա՝ նախ կը վկայուէր իրենք

հազարի և ապա հինգ հազարի համար, որ ան հաւատացեալներուն բազմութիւնը մէկ սիրտ ու մէկ անձ ունէին, և անոնցմէ մէկը չէր ըսեր իր ունեցածին համար թէ իրն է, հապա բոլոր անոնց բաները հասարակաց էր։ Ու ստացուածքնին և ունեցած բաներնին կը ծախէին՝ ու կը բաժնէին ամենուն, որուն որ բան մը պէտք ըլլար։ (Գործ. Բ. 44, 45։ Դ. 32—37։) Իրենց անձնասիրութիւնը և ընչասիրութիւնը փոխուեցաւ մէկզմէկ սիրելու։ Եւ մարդս անձնասիրութենէն ու արծաթսիրութենէն աւելի զօրաւոր բնական հակամիտութիւն չունի։ Անշուշտ բնութեան կատարեալ փոփոխութիւն մը եղած էր աս առջի հաւատացեալներուն մէջ։ Եւ ո՛րքան հաւատքի հաստատութիւն տուող, և հաճելի բան է անոնց մէջ սանկ ճշմարիտ հաւատոյ անկեղծ և հաւատոյն պտուղներ տեսնել։ Անտարակոյս անոնց հաւատքը՝ սիրով յաջողուած հաւատք մըն էր։

Արդա՛ր նաև ինչ որ Պօղոս կ'ըսէ Եփեսացւոց համար։ Կ'ըսէ թէ՝ անոնք իրենց մեղքերուն և յանցանքներուն մէջ մեռած էին, որոնց մէջը ատենօք կը քալէին աս աշխարհիս բռնած ճամբովը, աս օդուս իշխանութեանը իշխանին ուզածին պէս, ան չար հոգիին՝ որ հիմա ապստամբ որդւոցը ներսիդին մտեր է։ Եւ ապա բոլոր ուրիշ հաւատացեալները և ինքզինքն ալ մէկտեղ առնելով՝ կ'ըսէ. "Որ ատենօք մենք ամէնքս ալ անոնց մէջը կը պտըտէինք մեր մարմնին ցանկութիւններովը, և մարմնին ու միտքին ուզածը կը կատարէինք. և բնութեամբ բարկութեան որդիք էինք՝ ինչպէս ուրիշները"։ (Եփես. Բ. 3։) Ի՞նչ զարմանալի է եղեր անոնց փոխնակը. մեղքի մէջ մեռած, աշխարհասէր, Սատանային իշխանութեան տակը,

և իրենց մարմնին ցանկութիւնները կատարող։ Բայց անոր հիմա փոփոխութիւնը։ "Աստուած" կ'ըսէ Առաքեալը, "որ մեծ է ողորմութիւնով՝ իր առատ սիրոյն համար՝ որով մեզ սիրեց, երբոր յանցանքներու մէջ մեռած էինք, մեզ Քրիստոսի հետ կենդանացուց, (Դուք շնորհքով փրկուած էք,) և անոր հետ մեզ յարուց, ու անոր հետ նստեցուց երկնաւորներուն մէջ Քրիստոս Յիսուսով"։ (Եփես. Բ. 4—6։) Անոնք մեղաց մահէն յարութիւն առած, Սատանային իշխանութենէն ազատուած, հոգևոր կեանք ունեցեր էին, և մասնակից եղեր էին Քրիստոսի հետ իր թագաւորութեանը մէջ։ Նու ուրիշ տեղ մըն ալ կ'ըսէ "Ժամանակ մը դուք խաւար էիք, բայց հիմա լոյս էք Տէրոջմով"։ (Եփես. Ե. 8։) Ասոր համանկ էր նաև Կողոսացւոց փորձառութիւնը։ Ատեն մը որ անոնք մեղքի մէջ՝ ու իրենց մարմնին անթլփատութեանը մէջ մեռած էին, մէկտեղ կենդանացան Քրիստոսով, և թլփատուեցան անձեռագործ թլփատութիւնը, մարմնի ու մեղքի անդամները մերկանալով։ (Կող. Բ. 11—13։) Երբեմն անոնք կ'ապրէին պոռնկութեան, պղծութեան, աղտեղութեան, չար բաներու ցանկութեանը ու ագահութեան մէջ՝ որ կռապաշտութիւն է։ Բայց հիմա՝ վրաներնուն հաներ էին հին մարդը իր գործքերովը. և վրանին հագեր էին այն նորը գիտութիւնով նորոգուած՝ իրենց Ստեղծողին պատկերին պէս։ (Կող. Գ. 5—10։) Ինչպէս կատարեալ ստորագրուած է աս համարներուն մէջ բնութեան փոփոխութիւնը. իբրև նոր կենաց յարութիւն մը, հանել հին մարդը՝ ու նորը հագնիլ, և նորոգութիւն մը Աստուծոյ պատկերին պէս։

Ժամանակը չներեր մեզի որ Առաքեալներուն

Digitized by Google

հաստատուած ամէն մէկ եկեղեցիին վրայով խօսինք, ու տեսնենք թէ բնութեան աս փոփոխութիւնը ինչպէս եղած էր ան ամէն հաւատացեալներուն մէջ։ Կ՚ուզեմ միայն ծանօթութիւն մը տալ ինչ որ ըսուած է Հռովմայ մէջ եղող հաւատացեալներուն վրայով։ Պօղոս կը վկայէ անոնց համար, թէ առենօք անոնք մեղաց ծառայ էին, (Հռովմ. Զ. 17,) բայց անմիջապէս կը զրուցէ թէ սրտանց հնազանդեցան ան կերպ վարդապետութեան՝ որ անոր յանձնուեցան, և ազատեցան մեղքէ։ Անոնց փոփոխութիւնը ծառայութենէ ազատութիւն էր, և սրտի փոփոխութիւն մըն էր։ Հետևեալ համարներուն մէջ Պօղոս տարբեր կերպով կը խօսի, բայց տակաւին իր խօսքին նիւթը աս նոյն փոփոխութիւնն է։ Երբոր անոնք մեղաց ծառաներ էին, կ՚ըսէ, արդարութենէն ազատ էին. բայց հիմա մեղքերէն ազատուած՝ Աստուծոյ ծառաներ եղան։ (Հռովմ. Զ. 17—22։)

Ապա ուրեմն աս փոփոխութիւնը մեր առաջարկութեանը լոկ հետևութիւն մը չէ, ոչ ալ երևակայական կարծիք մը, հապա իրօք եղած բան մըն է, և սրբազան պատմութեանը մէկ նիւթ մը։ Ահա՛ ասիկայ էր, և ոչ թէ անոնց անունը, կամ ծէսերը և արարողութիւնները, որ նախկին աշակերտները քրիստոնեայ ըրաւ. և ան օրէն մինչև հիմա՝ աս է Քրիստոսի բոլոր ճշմարիտ հետևողներուն նշանաւոր յատկութիւնը։ Ու եկեղեցիին ամէն դարուն մէջ որքան հազարաւոր մարդիկ աս բանիս փորձը առած են։ Ասիկայ էր որ Առաքեալները և հայրերը յարմար ըրաւ քարոզելու, և աշխատելու. ասով մարտիրոսները մեռան աշխարհի, և ասիկայ էր որ ամէն հաւատացեալները

պատրաստուածոց երկինքին համար, որոնք հաւատքին յաղթանակովը մեկնեցան։ Սուրբն անանկ քան մըն է աս, որուն պէտք է ականատեսութեամբ մօտե- նանք, և աղաչենք Աստուծոյ, որ ոչ միայն հաս- կըցընէ մեզի, հապա անոր փորձն ալ առնել տայ։

Կա՛րդացողներդ՝ արդեօք անիկայ օտա՞ր վարդա- պետութիւն մը կը թուի ձեզի. կամ սորված չըլ- լալով ըսելու բնութեան այսանկ փոփոխութեան մը վրայով, ու սորված չըլլալով զանիկայ ձեր մէջը տեսնելու, առանց հաւատալո՞ւ կը կարդաք իմ գրածս, կամ ծա՞ղր կ'ընէք։ Մտքերնիդ բերէք Պօղոսի խօսքը որ կ'ըսէ. Անոնք որ իրենցմով ի- րենց անձերը կը չափեն, ու իրենք զիրենք կշտա- քի կը դնեն, խելացի չեն։ (Բ Կորնթ. Ժ. 12։) Աստուծոյ սուրբ խօսքն է կանոնը, թէ և անիկայ մարդոց ամէն կարծիքը դատապարտէ։ Անոր դի- մեցէք ճշմարտութիւնը գիտնալու համար, Պօղո- սին հետ ըսելով. “Աստուած ճշմարիտ թող ըլ- լայ, և բոլոր մարդիկ՝ սուտ”։ (Հռովմ. Գ. 4։) Յիշեցէք նաև որ Աստուած ծաղր չըլլար. (Գաղ. Զ. 7.) և թէ որ անհոգ կ'ըլլաք իր սուրբ գրքին աս վարդապետութեանը վրայով, ո՛րչափ վտան- գաւոր պիտի ըլլայ ձեր վիճակը։ Աս կը ցուցը- նէ թէ՝ դուք երբէք ունեցած չէք աս մեր քննած փոփոխութիւնը, անոր համար մեղքի լեղութեան ու անիրաւութեան կապերու մէջ էք։ Ու երկ- րորդ՝ աս պատճառովը դուք աստուածային բար- կութեան տակը կը մնաք, և կը գրգռէք զԱստ- ուած՝ որ իր բարկութեամբը ըսէ ձեզի. “Նայե- ցէք արհամարհողներ՝ և զարմացէք, ու ոչնչա- ցէք”։ (Գործ. ԺԳ. 41։)

Կ'աղաչեմ որ անկեղծ և անխարդախ ուշադրու- թեամբ մտիկ ընէք, քանի որ յառաջ կ'երթանք

Digitized by Google

քննելով և սուրբ գիրքէն ցուցնելով ան մեծ փոփոխութեան բնութիւնը, որ տեսնել բացարձակապէս հարկաւոր է փրկութեան։ Աստուածութեանը կարդացէք, քանզի աս նիւթը ձեր անձնական օգտին կը վերաբերի. կարդացէք ինքզինքնիդ քննելով, դուք ձեզի շարունակ հարցուցէք՝ քանի որ յառաջ կ'երթաք. «փորձով բան մը գիտե՞մ արդեօք աս փոփոխութեանը վրայով. իմ բնութիւնս ունեցած է աս երկնային փոփոխութիւնը. կրնա՞մ ըսել՝ «Միայն աս գիտեմ որ կոյր էի, և հիմա կը տեսնեմ»». և եթէ ոչ՝ գիշեր ու ցորեկ հանգիստ մի՛ ըլլաք, մինչև որ Աստուած իր շնորհքը թափէ ձեր վրայ ատ բանին համար. որ չըլլայ թէ յանկարծակի փեսան գայ, և դուք ձեր լապտերին մէջը իւղ չունենալով՝ պատրաստ չըլլաք ներս մտնելու, մինչև որ դուռը գոցուի։ Ան ատենը դուրսը պիտի կենաք ու դուռը պիտի զարնէք՝ ըսելով. «Տէ՛ր Տէ՛ր՝ բա՛ց մեզի. բայց անիկայ պատասխան տալու՝ ու ըսէ.. Ճշմարիտ կ'ըսեմ ձեզի՝ թէ ես ձեզ չեմ ճանչնար»։ (Մատթ. ԻԵ. 12։ Ղուկ. ԺԳ. 25։)

Մեր խնդիրներուն մէջ առաջ երթալով ականին Աստուծոյ խօսքը մեզի առաջնորդ պիտի բռնենք։ Աս ընելով՝ պարտինք միտքերնիս պահենք մէկ սկզբունք մը։ Ան մեծ փոփոխութիւնը՝ որուն վրայով կը խօսինք, մեղանչական և ապականեալ բնութեանը փոփոխութիւնն է, ինչպէս որ նախընթաց գլխուն մէջ ցուցուցինք։ Ասկէց կը հետևի թէ մարդուս բնութիւնը ինչ ձևերով որ կը ստորագրուի, անոնց նման ձևերով ալ պէտք է որ փոփոխութիւնը ստորագրուի. մեր բնութիւնը ի՛նչ ծնէ ապականեալ է, աս փոփոխութիւնը կը մաքրէ զանիկայ. անիկայ խաւարի մէջ է, լու-

կայ լուսաւորութիւն մըն է. անիկայ մեռած է, ասիկայ կեանք կու տայ ու կը յարուցանէ մահուանէ. անոր մեղանչականութիւնը բնակա՞ն է, ասիկայ նոր բնութիւն մը կու տայ. անիկայ մեր ծնունդէ՞ն յառաջ կու գայ, աս փոփոխութիւնը նոր ծնունդ մըն է։ Բայց ամէն աս զանազան ձեւերը մի եւ նոյն բանը կը ստորագրեն, այսինքն՝ կատարեալ եւ հիմնական փոփոխութիւն մը մեր մեղանչական բընութեանը. միայն թէ ան խօսքերուն զանազանութիւնը աւելի յայտնի կը ցուցընէ մեզի թէ որքան անթերի է աս փոփոխութիւնը։ Հիմա զատ զատ քննենք աս խօսքերուն տարբեր ձեւերը։

Մեր բնութեան մեղանչականութեանը մէկ երեւելի հանգամանքը՝ որն որ ցուցուցինք, աս է՛ որ անիկայ մեզի հետ աշխարհք կը մտնէ։ Մենք կը ծնանինք մեղաց յօժարութիւնով մը. ահա ասոր համար է որ մեր քննած փոփոխութիւնը նոր ստեղծուած մը կը կոչուի։ Պօղոս կ՚ըսէ Կորնթացւոց. “Թէ որ մէկը Քրիստոսի մէջն է, անիկայ նոր ստեղծուած մըն է. հիները անցան, եւ ահա ամէն բան նոր եղան”։ (Բ Կորնթ. Ե. 17։) Եփեսացւոց կը ստորագրէ աս նոր բնութիւնը՝ իբրեւ մէկ նոր մարդ մը, ըսելով թէ՝ Աստուծոյ պատկերին պէս “ստեղծուած է, արդարութիւնով ու ճշմարիտ սըրբութիւնով”։ (Եփես. Դ. 24։) Եւ դարձեալ, “Անոր ձեռագործն ենք, Քրիստոս Յիսուսով ստեղծուած բարի գործքերու համար”։ (Եփես. Բ. 10։) Եւ աս նոր ստեղծուած ըլլալու հարկաւորութիւնը աւելի պարզապէս կը ծանուցանէ Գաղատացւոց, երբոր կ՚ըսէ. “Քրիստոս Յիսուսով ո՛չ թլփատութիւնը բան մըն է, ո՛չ ալ անթլփատութիւնը, հապա նոր ստեղծուած ըլլալն է բանը”։ (Գաղ. Զ. 15։) Մտածեցէք վայրկեան

մը այն փոփոխութեան կատարելութեանը վրայով, որ ասանկ ձևերով ստորագրուած է։ Ամենևին նշանակուած չէ՝ թէ անիկայ մարդուս առաջին բընութեանը քիչ մը բարեկարգուիլն է, այլ ոչնչէն մէկ նոր ստեղծուած մը ըլլալու նմանցուած է։ Խօսքին ազդուութիւն տալու համար կ'ըսուի. "Հինը անցաւ, ու հիմա ամէն բան նոր եղաւ"։ Ասանկ ստեղծուած նոր բնութիւնը՝ հակառակ է հինին. առջինը բոլորովին չարութեան հակամիտուած էր. ետքինը "Բարի գործերու համար հաստատուած է, արդարութիւնով ու ճշմարիտ սրբութիւնով"։ Չէ՛ թէ լոկ արտաքին ծէս մըն է. "Թլփատութիւնը և անթլփատութիւնը շահ մը չըներ"։

Դարձեալ՝ որովհետև բնական ծննդեամբ կը ստանանք մեր մեղանչական բնութիւնը, անոր համար աս փոփոխութիւնը՝ որ նոր բնութիւն մը կու տայ, նոր ծնունդ կը կոչուի։ Ա՛տիկ ըրէ մեր Փրկչին խօսքերը. "Ճշմարիտ ճշմարիտ կ'ըսեմ քեզի, Թէ որ մէկ մարդ մը նորէն չծնանի, չկրնար Աստուծոյ թագաւորութիւնը տեսնել"։ Դարձեալ՝ "Ճշմարիտ ճշմարիտ կ'ըսեմ քեզի, Թէ որ մէկ մարդ մը ջուրէն ու Հոգիէն չծնանի. չկրնար Աստուծոյ թագաւորութիւնը մտնել։ Մարմինէն ծնածը մարմին է, ու Հոգիէն ծնածը՝ հոգի է"։ (Յովհ. Գ. 3. 5, 6։) Անանկ ալ Պետրոս կ'ըսէ իր քրիստոնեաներուն՝ որոնց որ գրեց, թէ "Նորէն ծնած ըլլալով՝ չէ թէ ապականացու սերմէն, հապա անապականացուէն"։ (Ա Պետ. Ա. 23։) Յակոբոս առաքեալ կ'ըսէ. Աստուած՝ "Իր ուզելովը մեզ ծնաւ ճշմարտութեան խօսքովը"։ (Յակ. Ա. 18։) Մի՛տք առէք թէ ինչպէս մեծ է մեր Փրկչին ցուցուցած զանազանութիւնը աս հոգևոր

ծնունդին՝ ու մեր բնական ծնունդին մէջ տեղը։ «Մարմինէն ծնածը մարմին է»։ Մարմնաւոր կամ բնական ծնունդէն՝ մարմնաւոր բնութիւն մը կը հետևի, այսինքն՝ հեշտասէր, մեղանչական և աշխարհային բնութիւն մը։ Սակայն «Հոգիէն ծնածը հոգի է». հոգևոր ծնունդը՝ մէկ հոգևոր, այսինքն երկնային և սուրբ բնութիւն մը կը հաղորդէ. ինտոր որ կ'ըսէ Յովհաննէս առաքեալը. «Ան ամէնը որ Աստուծմէ ծնած է, աշխարհին կը յաղթէ»։ (Ա Յովհ. Ե. 4։) Նա ալ աւելի պարզապէս կ'ըսէ. «Ամէն ով որ Աստուծմէ ծնած է, մեղք չգործեր, ինչու որ անոր սերմը իր մէջը կը մնայ, ու չկրնար մեղք գործել, քանզի Աստուծմէ ծնած է»։ (Ա Յովհ. Գ. 9։ Դ. 7. 18։ Բ. 29։) Աս փոփոխութիւնը՝ աշխարհասիրութենէ աշխարհի վրայ յաղթանակելու, մեղանչականութենէ մեղքէ ազատելու փոփոխութիւն մըն է։ Երբոր մեր քննած բնութեան փոփոխութեանը վրայ կը խօսինք, Առաքեալին աս բանէն կը հետևի որ՝ փորձառու եղողները և անով ճշմարիտ քրիստոնեայ եղողները շատ անգամ կը կոչուին՝ «Աստուծոյ զաւկըներ»։ Անոնք Աստուծմէ ծնած են, անոր համար կը կոչուին Աստուծոյ որդիներ։ Ինչպէս որ կ'ըսէ Յովհաննէս իր աւետարանին մէջ. «Որոնք որ զինքը ընդունեցին, անոնց իշխանութիւն տուաւ Աստուծոյ որդիներ ըլլալու, որոնք կը հաւատան իր անուանը. որ անոնք ոչ արիւնէ և ոչ մարմինի կամքէ՝ ոչ ալ մարդու կամքէ, հապա Աստուծմէ ծնան»։ (Յովհ. Ա. 12, 13։ Գաղ. Գ. 26։) Ի՜նչ մեծ պատիւ և արտօնութիւն է «Աստուծոյ որդիներ» կոչուիլը։ Պօղոս ալ աս բանը մտածելով՝ կ'ըսէ. «Որչափ որ Աստուծոյ Հոգիովը կ'առաջնորդուին,

Digitized by Google

առնուք Աստուծոյ որդեգրութեան։ Ինչու որ դուք ծառայութեան հոգին չառիք կրկին վախնալու, հապա որդեգրութեան հոգին առիք, որով կը կանչենք Աբբայ Հայր"։ (Հռովմ. Ը. 14, 15։ Գաղ. Դ. 6։) Ո՛վ ընթերցող՝ որդեգիր ըլլալու հոգին ունի՞ս. գիտես ինչ է երկրաւոր ծնողք մը սիրելը. Աստուծոյ վրայ ալ այն խանդակաթ և հաստատուն սէրը ունի՞ս, կամ յաւէտ անանկ մէկ սէր մը անոր վրայ՝ որ շարունակ քու սրտիդ մէջը տիրած ըլլայ. որովհետև անիկայ ըսաւ. "Սիրես քու Տէր Աստուածդ բոլոր սրտիդ"։ Անանկ սէր մը՝ միայն նոր ծնունդէն յառաջ կու գայ. "քանզի մարմնաւոր խորհուրդը Աստուծոյ դէմ թշնամութիւն է"։ (Հռովմ. Ը. 7։)

Որովհետև բոլոր մարդոց բնական վիճակը հոգևոր մահ մըն է, աս փոփոխութիւնը կոչուած է վերստին ծնունդ մը, յարութիւն մը, նոր կեանք մը։ Պօղոս կ'ըսէ Կողոսացւոց. "Զձեզ՝ որ ատեն մը յանցանքներու մէջ ու ձեր մարմինին անթլփատութեանը մէջ մեռած էիք, կենդանացուց անոր հետը. մեր ամէն յանցանքները ներելով մեզի"։ (Կող. Բ. 13։) Ու Եփեսացւոց ալ աւելի բացայայտ կերպով կ'ըսէ. "Բայց Աստուած որ մեծ է ողորմութիւնով՝ իր առատ սիրոյն համար՝ որով մեզ սիրեց, երբոր յանցանքներու մէջ մեռած էինք, մեզ Քրիստոսի հետ կենդանացուց, (շնորհքով փրկուած էք,) և անոր հետ մեզ յարուց, ու անոր հետ նստեցուց երկնաւորներուն մէջ Քրիստոս Յիսուսով"։ (Եփես. Բ. 4—6։) Գիտենք ինչ տարբերութիւն կայ մեռած ու կենդանի մարմինին մէջ տեղը. ալ աւելի որչափ մեծ պէտք ըլլայ մեղքի մէջ մեռած հոգիին՝ ու դէպ ի սրբութիւն կենդանացած հոգիին միջևը

եղած տարբերութիւնը։ Արդէն կը զգանք որ մարմնոյ յարութիւնը ամենէն սքանչելի և ամենէն հրաշալի բանն է. ուրեմն որքան մեծ է այն փոփոխութիւնը հոգիին մէջը՝ որուն համար Պօղոս ան նոյն կերպովը կը խօսի։ Յարութեան հետևութիւնը նոր կեանք մը պիտի ըլլայ, անանկ ալ հոգւոյն յարութիւնը մէկ նոր հոգևոր կեանք մը կու տայ. անով կենաց սկզբունք մը կ՚ընդունի հոգին, որ առաջ չունէր։ Առաջ մեռած էր և անզգայ բոլոր հոգևոր և սուրբ բաներու. հիմա անիկայ կենդանի է անոնց, կը զգայ զանոնք, ու անոնց համը կ՚առնէ. ինչպէս որ մեր Փրկիչը ըսաւ Հրէից. "Ճշմարիտ ճշմարիտ կ՚ըսեմ ձեզի, թէ ան որ իմ խօսքս մտիկ կ՚ընէ, և կը հաւատայ անոր՝ որ զիս խրկեց, յաւիտենական կեանք ունի, ու դատապարտութեան տակ չիյնար, հապա մահուանէ ելեր ՚ի կեանքը անցած է"։ (Յովհ. Ե. 24։) Նոյն Պօղոս աս հոգևոր յարութեանը նայելով՝ հոգևոր մտածութիւններ ունենալու կը յորդորէ, ըսելով. Թէ որ Քրիստոսի հետ յարութիւն առիք, վերի բաները փնտռեցէք, ուր որ Քրիստոս կը նստի Աստուծոյ աջ կողմը։ Վերի բաները մտածեցէք, չէ թէ ան որ աս երկրիս վրայ է։ (Կող. Գ. 1, 2։) Ասանկ է՝ և ասանկ պիտի ըլլայ աս մեծ փոփոխութեան հետևանքը. անիկայ մարդուն խորհուրդները, և զգացումները կը փոխէ երկրէս դէպ ՚ի երկինքը. անոր մարմինը աշխարհիս մէջն է, բայց հոգին երկինքը եղած է։ Նաև ուրիշ հետևանք մըն ալ ունի. ինչպէս որ մարդս կենդանի կ՚ըլլայ անոր՝ որուն առաջ մեռած էր, անանկ ալ կը մեռնի անոր՝ որուն առաջ կենդանի էր. ալ այնուհետև ինքը մեռած է մեղքին։ Ինչպէս որ առաջ հոգևոր բաներուն համը չէր առնէր,

Digitized by Google

անանկ ալ հիմա մեղսալից հեշտութիւններուն համը չառներ ։ Պօղոս կ'ըսէ. «Անոնք որ Քրիստոսիններն են՝ իրենց մարմինը խաչ հանեցին բնական կիրքերով ու ցանկութիւններով մէկտեղ»։ (Գաղ. Ե. 24.) Նոյն ալ աւելի ընդարձակ կը գրուցէ Հռովմայեցւոց թէ՝ «Մեր հին մարդը անոր հետը խաչուեցաւ, որ մեղաց մարմինը փճանայ, որ ասկէ ետեւ մեղքի չծառայենք»։ Դարձեալ կ'ըսէ. «Դուք ձեր անձերը մեղքին մեռած սեպեցէք, բայց Աստուծոյ կենդանի՝ մեր Տէրոջը Քրիստոս Յիսուսին ձեռքովը»։ (Հռովմ. Զ. 6. 11.) Այս խօսքը նշանակութիւն չունեցող բան մը համարելու չէ. այլաբանական է եւ ասոր համար աւելի պարզ ու զօրաւոր է. անիկայ կը ստորագրէ անմեղի, գլխաւոր ու կատարեալ փոփոխութիւն մը. ինչպէս՝ մահէն դէպ 'ի կեանքը, կեանքէն դէպ 'ի մահը փոխուիլը. անանկ փոփոխութիւն մը՝ որ բնական չէ մարմնին մէջ, հապա բարոյական՝ հոգիին մէջ. սրտին զգացմունքներուն մէկ փոփոխութիւնն է առ Աստուած ։

Արդէն բացատրուած խօսքերուն համեմատ՝ աս փոփոխութիւնը կը կոչուի Նորոգութիւն մը ։ Մեղանչական բնութիւնը՝ մեր հին բնութիւնն է. մեր սկզբնական յատկութիւնն է, մեր հետը ծնած ։ Սուրբ Գիրքը երբեմն մեր հին մարդը կ'անուանէ անիկայ. աս պատճառով բնութեան փոփոխութիւնը կը կոչուի՝ մէկդի հանել հին մարդը ։ Պօղոս կը գրուցէ Կողոսացւոց. «Իրարու սուտ մի գրուցէք. հին մարդը իր գործքերովը ձեր վրայէն հանեցէք. եւ հագէք ան նորը գիտութիւնով նորոգուած՝ իր Ստեղծողին պատկերին պէս»։ (Կող. Գ. 9, 10.) Նոյն ասոր նման խօսքերով անիկայ Եփեսացւոց միտքը կը ձգէ, թէ Դուք սոր-

Digitized by Google

վերցուք "որ ձեր վարուքին մէկդի հանէք այն ձեր առջի կերպարանքին պէս եղած հին մարդը՝ խաբեբայ ցանկութիւններով ապականուածը. եւ ձեր միտքին հոգիովը նորոգուիք, եւ նոր մարդը զգենուք հագնիք, այն որ Աստուծոյ պատկերին պէս ստեղծուած է, արդարութիւնով ու ճշմարիտ սըրբութիւնով"։ (Եփես. Դ. 22—24։) Հոս անցեր ոչ միայն այն փոփոխութեան կատարելութիւնը առաջադրուած է, երբեք մէկդի հանել հին մարդը, եւ հագնիլ նոր մարդը, հապա նոր մարդուն բարքն ալ առաջադրուած է՝ թէ ինչպէս կը տարբերի հինէն։ Հինը խաբեբայ ցանկութիւնով ապականուած էր. իսկ նորը՝ նորոգուած է կամ ստեղծուած Աստուծոյ պատկերին պէս, արդարութիւնով ու ճշմարիտ սրբութիւնով։ Մարդս նախ և առաջ Աստուծոյ նմանութեամբը ստեղծուեցաւ. սակայն իր մեղանչելովը կորսնցուց զանիկայ. ահա աս փոփոխութիւնը՝ որուն վրայով մենք կը խօսինք. այն նմանութեանը մէկ նորոգութիւնն է, այն կորսուած սրբութիւնը վերստին ստանալն է։ Ուրիշ տեղ անիկայ պարզապէս նորոգութիւն մը կ'անուանի. ինչպէս որ Տիտոսի գրուած նամակին մէջ Պօղոս կ'ըսէ Աստուծոյ վըրայով. "Իր ողորմութեամբը հանդերձ մեզ փրկեց նորէն ծնանելու՝ աւազանին միջոցովը՝ ու Սուրբ Հոգիին նորոգելովը"։ (Տիտ. Գ. 5։) Ասանկ կատարեալ և սաստիկ մեծ նորոգութիւն մը՝ անշուշտ նշանաւոր բան մը պէտք է որ ըլլայ. թէ այն նորոգուած անձը և թէ զանիկայ ճանչցողները անշուշտ պիտի իմանան թէ աս փոփոխութիւնը եղած է անոր վրայ։ Ինչ որ նոր զգեստ մը կը զանազանուի հինէն, ալ աւելի դիւրաւ պիտի ճանչցուի նոր մարդը։ Ո՛վ ընթերցող՝ դուն ինչ-

պէս ես. ուրիշները կը տեսնե՞ն քու վարքիդ մէջը նոր մարդուն գործքերը. քու վարմունքդ նշանաւոր կերպով և բոլորովին տարբե՞ր է աշխարհին վարմունքէն. Աւետարանին կանոններուն համաձա՞յն է, անանկ որ ուրիշներն ալ ճանչնան, թէ դուն Յիսուսի հետ եղած ես: Ահա՛ ասանկ պարտի ըլլալ, թէ որ իրաւցընէ դուն նոր ստեղծուած ես Քրիստոս Յիսուսով:

Ինչպէս որ մեր բնութիւնը ներքին սկզբունք մըն է սրտին մէջ հաստատուած, անանկ ալ աս փոփոխութիւնը ներքին է, և կը ստորագրուի իբրև սրտի փոփոխութիւն մը, և հոգւոյ նորոգութիւն մը: Դաւիթ կ'աղաչէր՝ "Ո՛վ Աստուած՝ իմ մէջս մաքուր սիրտ ստեղծէ՛, և իմ ներսս դիր ուղիղ հոգի նորոգէ": (Սաղմ. ԾԱ. 10:) Ու Եզեկիէլ կը յորդորէ Հրեաները՝ ըսելով. "Ձեզի նոր սիրտ ու նոր հոգի ստացէք. քանզի ինչո՞ւ մեռնիք՝ ով Իսրայէլի տունը": (Եզեկ. ԺԸ. 31:) Ու դարձեալ՝ անիկայ Աստուծոյ անունովը կը խոստանայ անոնց՝ ըսելով. "Ձեզի նոր սիրտ պիտի տամ, ու ձեր ներսի դին նոր հոգի պիտի դնեմ, և ձեր մարմիններէն քարեղէն սիրտը պիտի հանեմ, ու ձեզի մարմնեղէն սիրտ պիտի տամ": (Եզեկ. ԼԶ. 26:) Պօղոս կը յորդորէ Հռովմայեցիները որ չկերպարանին աս աշխարհիս կերպարանքովը, հապա իրենց մտքին նորոգութեամբը նորոգուին: (Հռովմ. ԺԲ. 2:) Աս փոփոխութիւնը ամէն տեղ իբրև ներքին բան մը կը ստորագրուի, այսինքն՝ փոփոխութիւն սրտին, հոգւոյն, մտքին. ուստի պէտք է որ համարուի իբրև բոլորովին տարբեր մէկ արտաքին ծէսէ մը: Հին Կտակարանին մէջ աս փոփոխութիւնը ու թլփատութիւնը մի և նոյն բան սեպուած չէր: Իրաւ՝ թլփատութիւնը մաքրութեան արտ-

րողութիւն մը ըլլալով՝ նշան մըն էր անոր, և անիկայ՝ Նոր Կտակարանին մէջ անձեռագործ թլփատութիւն կը կոչուի։ (Կող. Բ. 11։) Սակայն Հրէից արտաքին թլփատութիւնը աս փոփոխութիւնը չէր. քանզի ասիկայ կը տարբերի արտաքին ծէսէն՝ [illegible] օրէն կոչուելով։ Ասոր վրայով Մովսէս մէկ երկու անգամ յայտնապէս կը խօսի՝ ըսելով. «Քու Տէր Աստուածդ քու սիրտդ և քու որդւոցդ սիրտը պիտի թլփատէ, որպէս զի քու Տէր Աստուածդ բոլոր սրտովդ ու բոլոր հոգիովդ սիրես, որ ապրիս»։ (Բ Օրին. Լ. 6։ Տես նաև. Ժ. 16։) Նոյնպէս ալ Երեմիա՝ «Տէրոջը թլփատուեցէք, և ձեր սրտին անթլփատութիւնը վերցուցէք»։ (Երեմ. Դ. 4։ Տես նաև. Թ. 26։) Եւ Պօղոս յայտնապէս կ'ըսէ, թէ թլփատութիւն չէ՛ ան՝ որ դրսուանց մարմինով է, հապա թլփատութիւն սրտինը։ (Հռովմ. Բ. 28, 29։) Ասկից կը հետևի թէ ան Հրէաները՝ որոնք միայն արտաքին ծէսին վրայ դրին յոյսերնին, զանիկայ յարգելով և անոր ապաւինելով՝ իբրև մի միայն հարկաւոր բանը, աղետալի սխալման մէջ էին։ Անոնք զանց ըրին և զուրկ մնացին ան ներքին և հարկաւոր փոփոխութենէն, որուն միայն նշան մըն էր թլփատութիւնը, և առանց որոյ ան ծէսը անօգուտ էր, և յիրաւի Առաքեալին ըսածին պէս՝ թլփատութիւն չէր։ Աս խօսքերը կրնանք մկրտութեան վրայով դարձընել։ Մեր ըսած փոփոխութիւնը մկրտութիւն չէ. յիրաւի մկրտութիւնը երկու տեղ նոր ծնունդ կրնայ կոչուիլ, (ինչպէս Յովհ. Գ. 5, և Տիտ. Գ. 5,) բայց աս խօսքը ուրիշ մը և իցէ խօսքերուն պէս զանազան նշանակութիւններ ունի։ Մեր փրկիչը իր չարչարանքները մկրտութիւն

կը յիշէ. (Գաղատ. ե. 22.) Յովհաննէս մխիթարիչ Հոգւոյն Սրբոյն ներգործութեան մեր-կայացութեան մը վրայ կը խօսի. (Ա Յովհ. ա. 14.) Սա երկու պաշտօնները՝ յայտնի է թէ մեր բոլոր փրկութեան, լոյս մխիթարութեան, չեն։ Ինչպէս ամէն մարդ մեր երկու բան ունին։ Մեր փրկիչը մեզի համար կը խօսի Հօրը առջեւ, եւ Հոգին մեր սրտերուն մէջ իբրեւ Հայր, ամէն երկրայինն ալ ծնանելով կը կոչուին. այս աստուածային ամենայն երկու բաներ են. «Զօրէն ծնանին» Հոգիէն ծնածները չեն անդամ, այլ Հո-գիէն ծնածները՝ Զօրէն ծնած են։ Նմանապէս Տէրոջ զօրութեան մէջ կը կարդանք նաեւ ծնու-նդեան աւազանը ու Սուրբ Հոգին նորոգութիւնը, որոնք երկու բաներ են. մէկը մկրտութեան ա-րարողութիւնն, միւսը ան ներքին փոփոխութիւնը, որուն վերջնայ կը խօսինք։ Այսպէս զանազան տեղ-ւանք, ու երկու բաները նոյն կերպով բաղ-դատուելով՝ իրարմէ կը զատուին։ (Կող. բ. 12. Եփ. դ. 22. Մար. ժզ. 16. Գործք. բ. 38. Եբր. 16. Յովհ. Ն. 26, 27.) Մինչ արտա-քին բնութիւն՝ ի զատ՝ ներքին հոգեւոր փոփոխու-թիւնն ալ յիշուած է, որ կը ցուցնէ թէ ասո-նք իրարմէ բաժանելի չեն, առանց ընդերու-փոխանցութիւնը։ Պետրոս ալ կը յայտնէ, ու կ'ըսէ. «Որ մեզ ալ հիմակ կը փրկէ մկրտ-ութիւնը, ոչ թէ կ'անդրադարձնէ մարմնի աղտին մէկդի ձգելը, հապա բարի խղճմտանքին վկայութիւնն է Աստուծոյ»։ (Ա Պետ. գ. 21.) Աստ կը յայտնէ որ չէ թէ մկրտութեան լուա-ցումը կը փրկէ, հապա բարի խղճմտանքին վկայ-ութիւնը, այսինքն՝ զգալապէս կատարուած ծէ-սին բնութեամբ համեմատ՝ ներքին հոգեւորակա-

Digitized by Google

մը։ Ուստի չենք կրնար մկրտութեան վրայ յոյ-սերնիս դնել. Հոգիին բնութեանը վրայ խորունկ տպաւորութիւն ընող բան մը հարկաւոր է։ Նոյ-նպէս ան քրիստոնեան՝ որ միայն մկրտութիւնով գոհ կ՚ըլլայ, ու բնաւ չխնդրեր և չստանար ան ներքին փոփոխութիւնը, որուն նշանն է մկրտու-թիւնը, փրկութենէն հեռի է, ինչպէս որ Հին Կտակարանին ժամանակը թլփատութեան վստա-հող Հրեան հեռի էր։ Խօսք մէկը չխաբուի. Ճշմարիտ կրօնքը ներքին բան մըն է, և աս պատ-ճառով բոլորովին տարբեր է արտաքին ծէսերէն. անոր արմատը սրտին մէջն է, ուր նախ կը հաս-տատուի կատարեալ փոփոխութիւնով մը, որ վա-յելչապէս կոչուած է փոփոխումն սրտի. առանց աս փոփոխութեանը՝ բոլոր խորհուրդները և ծէ-սերը չեն կրնար մեզ երկինքը տանիլ։

Դարձեալ աս փոփոխութիւնը կ՚անուանի լուսա-ւորութիւն մը, փոխադրութիւն ալ մը. քանզի մեր բնա-կան վիճակովը մենք կոյր ենք ու խաւարի մէջ։ Պօղոս Հեթանոսներուն խրկուած էր «անոնց աչքերը բանալու, խաւարէն՝ լոյսի ... դարձընելու»։ (Գործ. ԻԶ. 18։) Նոյն ան հաւատացողները այնպէս դար-ձի եկեր էին. վասն զի անոնց կ՚ըսէ Եփեսացւոց. «Ատեն մը դուք խաւար էիք, բայց հիմա լոյս էք Տէրոջմով»։ (Եփես. Ե. 8։) Նոյն Պետ-րոս կը յորդորէ ան քրիստոնեաները՝ որոնց գրեց, որ մեծ գոհութիւն մատուցանեն անոր՝ որ զիրենք խաւարէն իր սքանչելի լոյսին կանչեց։ (Ա Պետ. Բ. 9։) Նաև Կողոսացիք ազատուած էին «խա-ւարին իշխանութենէն»։ (Կող. Ա. 13։) Եւ լուսաւորութիւնը չէ թէ արտաքին բան մըն էր, հապա սրտին մէջը կատարուած էր. որովհետև Պօղոս կ՚ըսէ Կորնթացւոց. «Աստուած՝ որ հրա-

մէն ըրաւ խաւարին լոյս ծագել, նոյնը մեր սըր-տերուն մէջ ծագեց"։ (Բ Կորնթ. Դ. 6։) Մարմ-նաւոր շունչ ունեցող մարդը իր սրտին բնական կուրութեանը Հոգւոյն բաները չկրնար քննել. բայց երբոր այն կուրութիւնը իրմէն վերնայ ու Հոգւոյն լոյսը, անատենը ամէն բան կը քննէ։ (Ա Կորնթ. Բ. 14, 15։) Նոյնպէս կը տեսնէ Աստուծոյ խօսքին պատուականութիւնը և գե-ղեցկութիւնը. Հաւատքի աչքով կը նայի դէպ 'ի յաւիտենականութիւնը. ու իր աչքին առջևը քա-շուած քօղը մէկդի վերցուած ըլլալով՝ երկնային Հոգւոյն բաները կը տեսնէ, ու կ'ապշի և կը պար-ծի՝ անոնք իր աչքին առջևը ունենալով. Մար-գարէին այն ծառային պէս՝ որ Աստուած անոր աչքերը բացաւ, որ տեսաւ իր տիրոջը չորս կողմը Հրեղէն ձիերով ու կառքերով լեցուն լեռը. (Դ Թագ. Զ. 17.) որ նոյնը տեսարան մըն է աշ-խարհի, Հրեշտակաց և մարդոց. (Ա Կորնթ. Դ. 9.) և այսչափ վկաներու բազմութիւնը իր չորս-դին պատած ունենալով, կը ջանայ մէկդի ձգել բոլոր Հպարտութիւնները և իրեն կցորդ եղած մեղքը, որ համբերութեամբ վազէ իր առջևը եղած ասպարէզին, Յիսուսի նայելով՝ իր հաւա-տքին առաջնորդին ու կատարողին. (Եբր. ԺԲ. 1, 2.) Մշտապէս իր աչքին առջևը կը պահէ դատաստանին օրը, սպասելով ան երա-նելի յոյսին, և մեծ Աստուծոյ ու փրկիչ Յի-սուս Քրիստոսի փառքին յայտնութեանը. (Տիտ. Բ. 13.) ու նոյնը խաւարի մէջ չէ, որ այն օրը գողի մը պէս իր վրայ հասնի. (Ա Թես. Ե. 4.) Ո՛վ ընթերցող՝ կը հարցնեմ քեզի, ինչպէս է քու վիճակդ. լոյս ու օրուան որդիներէ՞ն ես, թէ գիշերուան ու խաւարի. կը քննե՞ս ուրիշ-

ներուն պէս, թէ արթուն ու զուարթուն եմ։ Միշտ թէ անոնք որ կը քնանան՝ գիշերը կը քնանան, և անոնք որ կ'արբենան՝ գիշերը կ'արբենան։ Այս ահա՝ անհաւատներուն վրայ՝ երբոր բոլոր աշխարհ թէ խաղաղութիւն ու ապահովութիւն է, յանկարծակի կը հասնի կործանումը՝ յղիներուն ցաւերուն պէս, ու պիտի չազատին։ (Տես Ա. Թես. Ե. 1–11։)

Սրբութեան մեր բնական կիրքերուն մէջ մեզի Աստուածային գերութիւնը՝ ասկէ ետք՝ այն փոփոխութիւնը ծառայութենէ ազատութիւն ըլլալն է։ Պօղոս կ'ըսէ Հռովմայեցւոց. «Փառք Աստուծոյ, որ թէև դուք մեղաց ծառայ էիք, սակայն սրտանց հնազանդեցաք այն վարդապետութեան կաղապարին՝ որ ձեզի յանձնուեցաւ։ Ազատ ըլլալով մեղքէն՝ արդարութեան ծառայ եղաք»։ (Հռով. Զ. 17, 18։) Նոյն համար կ'ըսէ. «Քրիստոս Յիսուսով կենաց Հոգիին օրէնքը զիս ազատեց մեղաց և մահուան օրէնքէն» (Հռով. Ը. 2։) Նաև անիկայ կը խօսի Կորնթացւոց՝ Աստուծոյ զօրութեան, որ մեզ ազատեց խաւարին իշխանութենէն, ու մեզ կը փոխադրէ Որդւոյն թագաւորութեան մէջ։ (Կող. Ա. 13։) Պահեցէք սա ազատութեան կոչումը, ու բնաւ թիւնը) անձնական ազատութիւն մըն է մեղքէն, խաւարին ու մահուան. ամէն կերպ ազատութիւն մըն է։ «Կեցէք հաստատուն»։ Ասիկա բոլորէն ազատութիւն մըն է, մէկ անգամ մը հաստատուեցաւ Հոգւով։ «Ազատ ըլլալով մեղքէն՝ արդարութեան ծառայ եղաք»։ (Հռով. Զ. 18։) Անիկայ ազատութիւն մըն է. ազատ Հոգին է։ Պօղոս կ'ըսէ. «Այն ազատութեան մէջ հաստատ կեցէք, որով Քրիստոս մեզ ազատեց, և նորէն ծառայութեան լուծին տակ մի մտնէք»։ (Գաղատ. Ե. 1)

Բայց տօնկայ որչափ տարբեր է աշխարհիս սիրած՝ և բոլոր տուած կրօնքներուն կերպ կերպ տուած ազատութիւնէն․ անիկայ չէ թէ մեղանչելու ազատութիւն մըն է, հապա մեղքէն ազատութիւն մըն է։ Ուէ՛ որ մենք այսպէս ազատ ենք, մեր ազատութիւնը չարութեան ծածկոցի մը պէս չգործածենք, հապա Աստուծոյ ծառաներու պէս։ (Ա Պետ․ Բ․ 16։)

Մարդուս բնական վիճակը՝ ապականութեան և պղծութեան վիճակ ըլլալով, աս փոփոխութիւնը կը կոչուի մաքրութիւն։ Ամէն անոնք որ ճշմարտապէս Քրիստոսինն են, առանձին մաքրուած են․ որովհետև Պօղոս կ՚ըսէ․ Քրիստոս «իր անձը մեզի համար տուաւ, որ մեզ ամէն անօրէնութենէ ազատէ, ու մաքրէ իրեն սեպհական ժողովուրդ մը՝ բարի գործքերու նախանձաւոր»։ (Տիտ․ Բ․ 14։) Եւ Յովհաննէս կ՚ըսէ թէ՝ «Ամէն ով որ աս յոյսը անոր մէջը ունի», այսինքն Քրիստոսի պէս ըլլալու անոր գալու ատենը, «ինքզինքը կը մաքրէ, ինչպէս որ անիկայ մաքուր է»։ (Ա Յովհ․ Գ․ 3։) Բայց աս մաքրութիւնը սովորաբար այլաբանական ձևով գրուցուած է՝ լուացուիլ բառը գործածելով։ Եսայի մարգարէին բերնովը Տէրը այսպէս կ՚ըսէ․ «Լուացուեցէք, մաքրուեցէք, իմ աչքերուս առջևէն ձեր չար գործքերը մէկդի ըրէք, չարութիւն գործելէն դադարեցէք․ բարութիւն ընել սորվեցէք»։ (Եսայ․ Ա․ 16, 17։) Նաև Երեմիայի բերնովը․ «Ով Երուսաղէմ՝ սիրտդ չարութենէն լուա՛, որպէս զի փրկութիւն գտնես»։ (Երեմ․ Դ․ 14։) Եւ Սաղմոսերգուն կ՚ըսէ․ «Զոպայի միջոցով մաքրէ զիս, ու մաքուր ըլլամ․ զիս լուա՛, և ձիւնէն աւելի ճերմակ ըլլամ»։ (Սաղմ․ ԾԱ․ 7։) Բոլոր աս խօսքերուն մէջ թէև լեզուն

այլաբանական է, բայց միտքը պարզ է։ Անիկայ մեղքէ լուացուիլ մըն է, սրտի լուացուիլ մըն է, որ ուրիշ բան չկրնար ըլլալ, եթէ ոչ ներքին մաքրութիւն մը բարոյական ապականութենէ։ Աս այլաբանական զրուցուածքը քանի մը տեղ ալ աւելի մանաւոր կերպով զրուցուած է։ Մովսէսին օրէնքին մէջը երկու տեսակ ծիսական մաքրութիւն պատուիրուած էր. ջուրով լուացուիլ, և մաքրութեան ջուրով կամ արիւնով սրսկուիլ։ (Տես Ղևտացւոց ԺԴ, ԺԸ։) Այսպէս սրտի մաքրութիւնը՝ աս երկու եղանակներուն վրայով ըսուած խօսքերովը կը ստորագրուի։ Տէրը Եզեկիելին բերնովը կ'ըսէ. «Ձեր վրայ մաքուր ջուր պիտի սրսկեմ, և պիտի մաքրուիք. ձեր բոլոր պղծութիւններէն, ու ձեր բոլոր կուռքերէն ձեզ պիտի մաքրեմ»։ (Եզեկ. ԼԶ. 25։) Ու Զաքարիային բերնովը «Այն օրը Դաւիթի տանը ու Երուսաղեմի բնակիչներուն բացուած աղբիւր մը պիտի ըլլայ, մեղքի համար ու պղծութեան համար»։ (Զաք. ԺԳ. 1։) Նոյն նմանութիւնները կը գործածուին Նոր Կտակարանին մէջ, բայց անոնք մկրտութեան, և Քրիստոսի արեանը կը վերաբերին. ինչպէս որ Յովհաննէս Յայտնութեան մէջը փառք և իշխանութիւն կու տայ Անոր՝ որ մեզ սիրեց, ու մեզ մեր մեղքերէն լուաց իր արիւնովը։ (Յայտ. Ա. 5, 6։) Ու իրեն ըսուեցաւ թէ ան անթիւ բազմութիւնը որ տեսաւ աթոռին առջևը կայնած, իրենց հանդերձները լուացած էին, ու Գառնուկին արիւնովը ճերմըկցուցած։ (Յայտ. Է. 14։) Ասոր ալ դարձեալ յայտնի այլաբանութիւն մըն է, բայց միտքը պարզ է։ Մեղքէ լուացուիլը, և Քրիստոսի արիւնովը ճերմըկնալը յայտնապէս կը նշանակեն բարոյական ապականութենէ մաքրութիւն

մը Քրիստոսի մահուան միջոցովը։ Ասանկ կ'ըսէ Պօղոս. «Թէ որ ցուլերուն ու նոխազներուն արիւնը՝ և երինջին մոխիրը սրսկուելով՝ պղծեալները կը սրբէր մարմինի մաքրութեան կողմանէ. ալ որչափ աւելի Քրիստոսի արիւնը՝ որ յաւիտենական Հոգիին ձեռքովը իր անձը անարատ պատարագ մատուց Աստուծոյ, պիտի սրբէ ձեր խղճմտանքը մեռած գործքերէն՝ կենդանի Աստուածը պաշտելու»։ (Եբր. Թ. 13, 14։ Տես նաև. Ա. 3։ Ժթ. 2։ Ա Պետ. Ա. 2։ Ա Յովհ. Ա. 7։) Նմանապէս ջուրով լուացուիլը յայտնի վերաբերութիւն մը ունի մկրտութեան. ինչպէս Տիտ. Գ. 5 համարին մէջ ըսուած ջուրով լուացուիլը և Սուրբ Հոգիին նորոգելը։ Եւ Եբր. Ժ. 22 համարին մէջ կ'ըսուի. «Մօտենանք ճշմարիտ սրտով՝ լեցուն հաւատքով, սիրտերնիս չար խիղճէն մաքրուած ու մարմիննիս մաքուր ջրով լուացուած»։ Եւ Եփես. Ե. 25—27 համար, կ'ըսուի թէ Քրիստոս իր անձը Եկեղեցիին համար մատնեց, որ զանիկայ սուրբ ընէ աւազանին մաքրութեամբը՝ խօսքով. որ ինքը իր դիմացը փառաւոր կ'եցընէ Եկեղեցին՝ որ մէկ արատ մը կամ աղտոտութիւն կամ ուրիշ ասոր պէս բաներ չունենայ։ Գուցէ աս վկայութիւններուն մէկ քանիին մէջ միայն մէկ այլաբանական վերաբերութիւն մը կայ մկրտութեան, ինչպէս որ ուրիշ վկայութիւններուն մէջ վերաբերութիւն կայ Քրիստոսի արեանը. բայց թէ որ անոր միտքը իսկապէս մկրտութիւնն է, միշտ յայտնի է թէ ան մաքրութիւնը ներքին բան մըն է, և ոչ թէ լոկ ջուրի գործածութիւն մը։ Ինչպէս որ մարմինը մաքուր ջուրով կը լուացուի, անանկ ալ սիրտը պարտի լուացուիլ չար խղճմտանքէ։ Սուրբ Պետրոսի թուղթէն

առնուած վկայութիւնը որ արդէն մէկնեցինք շատ աղէկ կը բացայայտէ այս վարդապետութիւնը ։ Չէ՞ թէ մարմինին աղտը մէկդի ձգելը, հապա առ Աստուած եղած բարի խղճմտանքին վկայութիւնն է որ կը փրկէ ։ (Ա Պետ. Գ. 21 ։) Բոլոր աս վկայութիւնները թէ այլաբանական ըլլան և թէ ոչ՝ կը ցուցընեն թէ Սուրբ Գիրքը կը սորվեցընէ սրտի ու խղճմտանքի մաքրութիւն մը մեղաց աղտեղութեններէն . և ասիկայ ամէն մարդոցմէ կը պահանջէ ։ Աստի ականջ դնենք Պօղոսին յորդորանացը, որ կ'ըսէ . "Սիրելիք՝ ... մեր անձերը մարմինի ու հոգիի ամէն կերպ պղծութեններէն մաքրենք, և սրբութիւն գործենք Աստուծոյ վախովը"։ (Բ Կորնթ. Է. 1։)

Աս փոփոխութիւնը կը կոչուի նաև ապաշխարութիւն և դարձ ։ Մեր փրկիչը կ'ըսէ . "Թէ որ դարձի չգաք՝ և տղոց պէս չըլլաք, երկնից թագաւորութիւնը բնաւ պիտի չմտնէք"։ (Մատթ. ԺԸ. 3։) Ի՞նչ մասին մէջ տղոց պէս ըլլալու ենք . ասիկայ անմիջապէս մէկալ համարին մէջ կը ցուցընէ թէ՝ խոնարհութեան մասին մէջ ։ Պօղոս կ'ըսէ . "Չարութիւն գիտնալու կողմէ տղայք եղէք"։ (Ա Կորնթ. ԺԴ. 20։) Պետրոս ալ կ'ըսէ . "Նորածին մանկանց պէս՝ բանական ու անխարդախ կաթին փափաքեցէք, որ անով մեծնաք"։ (Ա Պետ. Բ. 2։) Անոնք որ խոնարհութեամբ, չարութեան տղայ ըլլալով, և իրենց հոգիին հնազանդութիւնովը դարձի կու գան, տղոց բնութիւն կ'ունենան . այսպէս նորէն կը ծնանին և նոր բնութիւն մը կը ստանան ։ Եսայ. Զ. 10 համարին մէջ՝ մեղաց բժշկութիւնը կամ թողութիւնը՝ իբրև դարձի գալուն հետևութիւնը ըսուած է . բաղդատէ Մատթ. ԺԳ. 15ին հետ ։ Պետրոս կ'ըսէ . "Ապաշխարեցէք՝ ու

դարձի եկէք, որ մեղքերնիդ ջնջուին» (Գործ. Գ. 19։)։ Նաեւ Յակոբոս ալ անկէ յայտնապէս կ'ըսէ. «Ան որ մեղաւորը իր մոլորութեան ճամբէն յետ կը դարձնէ, հոգի մը մահուանէ կ'ազատէ, ու մեղաց բազմութիւնը կը ծածկէ»։ (Յակ. Ե. 20։). Արդեն դարձի գալը ապաշխարութիւն է, որ թողութիւն ու փրկութիւն կը բերէ. Բայց անկէ [illegible] [illegible], կերպով [illegible] [illegible] կը հրչուի ան։ Յովհաննէս մկրտիչ [illegible] մեր մեղքերը յայտնելով կը սորվեցընէ։ Ինք ալ կը քարոզէր. «Ապաշխարեցէք, ինչու որ երկնից թագաւորութիւնը մօտ է»։ Նաեւ [illegible] [illegible] «ապաշխարութեան մկրտութիւն կը քարոզէր մեղաց թողութեան համար» (Ղուկ. Գ. 3։)։ Իր մկրտութիւնը [illegible] [illegible], ու [illegible] [illegible] [illegible] ապաշխարութեան։ Եւ ան [illegible] [illegible] [illegible] (որ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] կը պահանջէր) կը [illegible] [illegible] [illegible]։ Թէ ինչ բան է [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] կ'ըսէր. «Ուրեմն ապաշխարութեան արժանաւոր պտուղներ ըրէք»։ Ժողովուրդին [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] ու [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] ու [illegible] (Ղուկ. Գ. 7—14։)։ Անկէ ետք [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ապաշխարութիւն մը կը քարոզէր. [illegible] [illegible] [illegible] ապաշխարութիւնը [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

տեղ, և Հեզութիւն ու արդարութիւն՝ թշնամութեան և զրպարտութեանց տեղ։ Մեր Փրկիչը ու իր Առաքեալները նոյն վարդապետութիւնը ու նոյն անունովը սորվեցուցին։ «Քրիստոսի աշխարհ գալուն մեծ նպատակը աս էր, «Անոր անունովը ապաշխարութիւն ու մեղաց թողութիւն քարոզուիլ բոլոր ազգերուն մէջ»։ (Ղուկ. ԻԴ. 47։) Յիսուս ինքը կը պատուէր, կը քարոզէր՝ ըսելով. «Ապաշխարեցէք, ինչու որ երկնից թագաւորութիւնը մօտ է»։ (Մատթ. Դ. 17։) Առաքեալներն ալ երթալ իրենց կոչուեցան, «Ելլելով կը քարոզէին, որ մարդիկ ապաշխարեն»։ (Մարկ. Զ. 12։) Յիսուս ինքը կը սորվեցնէր թէ՝ աս ապաշխարութիւնը փրկութեան համար հարկաւոր բան մըն է, ըսելով. «Եթէ որ չապաշխարէք, ամէնքդ ալ անանկ պիտի կորսուիք»։ (Ղուկ. ԺԳ. 3։) Ասանկ ալ Առաքեալները աս բանը կը քարոզէին ուր որ կ՚երթային մեր Տէրոջը համբառնալէն ետքը։ Պետրոս կը յորդորէր Պենտեկոստէին օրը թէ՝ «Ապաշխարեցէք՝ ու ձեզմէ ամէն մէկը թող մկրտուի Յիսուս Քրիստոսի անուանը՝ մեղաց թողութեան համար»։ (Գործ. Բ. 38։) Պօղոս ալ կ՚իմացընէր Հրեաներուն և Հեթանոսներուն՝ թէ անոնք պէտք է որ ապաշխարեն ու դառնան Աստուծոյ, և ապաշխարութեան արժանի գործերը գործեն։ (Գործ. Ի. 26։ Տես նաև Գ. 19։ Ե. 31։ ԺԱ. 18։ Ի. 21։) Արդէն աս ապաշխարութիւնը՝ անոնց բառերէն նայելով՝ իրեն համաձայն վարմունք մը ունենալու էր իր հետը, այսինքն ապաշխարութեան արժանի պտուղներ։ Ասկէ ամէն մարդ պարտաւոր էր սաստիկ ապաշխարութիւն մը ունենալու. վասն զի Պօղոս կ՚ըսէ. «Աստուած ... կը պատուիրէ բոլոր մարդոց՝ որ ապաշ-

խօսքերն»։ (Գործ. ԺԷ. 30։) Նոյն ատենէն փրկութիւն կը հեռանէ, վասն զի ուրիշ տեղ կ'ըսէ Պօղոս. «Աստուծոյ ուզածին պէս եղած տրտմութիւնը՝ փրկութեան համար ապաշխարութիւն կը գործէ, որ զղջալու բան չէ. բայց աշխարհի տրտմութիւնը մահ կը գործէ»։ (Բ Կորնթ. Է. 10։) Ուշադրութիւն ըրէք հոս տեղ թէ ինչպէս կը տարադրուի ճշմարիտ ապաշխարութիւնը. չէ թէ ամէն տրտմութիւն ապաշխարութիւն կը գործէ. ապաշխարութիւնը մեղաց նախատինքէն կամ պատիժէն երկիւղէն պատճառած՝ լոկ ժամանակաւոր տրտմութիւն մը չէ. կրնայ ըլլալ որ մարդս տրտմի կորած նախատինքին համար, կամ մեղաց հետեւանքէն վախնալուն համար, ու նոյն ատենը առջինին պէս սիրէ մեղքը, և վերստին անոր դառնայ, երբոր նախատանաց զգացումը կը դադրի, կամ իր վախերը կը փարատին։ Ասանկ չէ ճշմարիտ ապաշխարութիւնը. անիկայ մեղքին վրայով զգացումներու փոփոխութիւն մը կը պատճառէ, որպէս զի ապաշխարողը նախատինքէն կամ երկիւղէն անկախ՝ մեղաց ցանկութիւններէն դադարի, ու բոլորովին ատէ զանոնք. նման Յոբին պէս ըսէ. «Իմ անձս կ'արհամարհեմ, հողի ու մոխիրի վրայ կը զղջամ»։ (Յոբ. ԽԲ. 6։). Այսպէս՝ չէ թէ լոկ ժամանակաւոր՝ հաստատ բնութեան և վարուց մէկ մշտական փոփոխութիւն մը կ'ըլլայ։ Ո՛վ ընթերցող՝ սա ապաշխարութեան վրայով զգացում մը ունիս քու սրտիդ մէջ. անիկայ եկեղեցական կամ կրօնական արարողութիւն մը չէ. և մեր առաջ բերած վկայութիւններուն մէջ բնաւ մէկ անգամ մին ալ ըսուած չէ՝ թէ անանկ բան մըն է։ Մարմինը ճնշել, կամ ո և իցէ կերպով չարչարել չէ ան. ինչու որ կը տեսնենք թէ Սուրբ

միջոց մէջ առանց բանիկր պատուհիրուած չէ. մտա-
մանակաւոր յորանութիւն մըն ալ չէ, որ միայն
ատեն մը դպչի, և ետքը դանիկայ մոռնալով մէջ-
բերանքն մեղանչելու դառնայ աղջիկներն ալ։ Սիրոյ
առանկ է աշխարհիս զօրութիւնը, որ մահ կը
գործէ։ Մակայն Ճշմարիտ ապաշխարութիւնը
բնութեան միայն փոփոխութիւն մըն է, անանկ
որ ան մեղքերը որ առաջ կը սիրուէին, միշտ և
յաւիտեան ատելի կ՚ըլլան. և մարդս կը սկսի
զզուանաց ու անոր օրէնքին կը հնազանդի
հիմա։ առանց փոփոխութեան մը փորձը. ամէն եր-
կնքելայ զգացած ես քու սրտիդ մէջ. ուրիշներու
խնայա՞ծ եք ան բանը քու մէջդ եղած է։ Եթէ
ոչ, դուն առկայն քու բնական վիճակիդ մէջն
ես, որ մեղաց ու կործանման վիճակ մըն է։ Եթէ
որ անոր մէջը մնաս, յաւիտեան կը կորսուիս. ու
բնաւ հանգիստ, ու այս վիճակին մէջ մի՛ մնար։
Գիտցիր Աստուած է որ առ բանը կը պահանջէ քեզմէ.
մէ։ վասն զի «շուտեր որ մեկը կորսուի, հապա
որ ամէնքը ապաշխարանքի գան»։ (Բ. Պետ.
Գ. 9։)

— Դարձեալ՝ ինչպէս որ մեր բնութեան ապակա-
նութիւնը ընդհանուր բան մըն է, ամէն մարդոց
հաղորդուած, անանկ ալ աս բնութեան փոփո-
խութիւնը ամէն մարդոց համար հարկաւոր է։
Ասիկայ պարզապէս յայտնի է Աստուծոյ պատուի-
րանքէն, որ կը հրամայէ ամէնուն ապաշխարել.
Նաև Աւետարանի աւետման ապաշխարութեան քա-
րոզելու ձևերը աս նոյն բանը կը ցուցնէ։ Պետրո-
սեան՝ մենք ունինք մեր փրկչին պատիւը, երբոր
ըսէ է որ մեկ մարդ մը ջրէն ու հոգիէն չծնանի
նէ, չկրնար Աստուծոյ թագաւորութիւնը մտնել"։
(Յովհ. Գ. 5։) Ուրիշ խօսք մը չկայ կրնար

ասկից աւելի բացայայտ ըլլալ, և ոչ աւելի բարձր իշխանութենէ կրնար գալ։ Ասիկայ լոկ մկր-տութեան չվերաբերիր. քանզի մկրտութիւնը աս խօսքին մէջ նշանակուած երկու բաներուն մէկն է. աս խօսքը աւելի մասնաւորապէս ներքին փո-փոխութեան կը վերաբերի, այսինքն՝ հոգիէն ծը-նանելուն։ Ան ամէնը՝ որ կ'ուզեն երկինքը մըտ-նել, պարտին անցնիլ աս դռնէն. Թող մէկը իր անձին համար խտրութիւն մը չյուսայ, թէ և Քրիս-տոսի Եկեղեցիին մէջը ծնած ու մեծցած ալ ըլ-լայ։ Ինչպէս որ Նիկոդեմոս, և Յովհաննէսին եկող Հրէաները, ան ատենի ճշմարիտ Եկեղե-ցիին մէջը մեծցած էին. այսու ամենայնիւ Քրիստոս սորվեցուց Նիկոդեմոսին աս փոփոխու-թեանը բացարձակ հարկաւորութիւնը։ Յովհան-նէս ալ Հրէաներուն ըսաւ. «Մի՛ սկսիք ձեր ներսի դին ըսել, թէ Մենք մեզի հայր՝ Աբրա-համը ունինք. քանզի կ'ըսեմ ձեզի, որ Աստ-ուած կարող է աս քարերէս Աբրահամին որդի-ներ հանելու»։ (Ղուկ. Գ. 8։) Ուրեմն աս-կայ միօրինակ հարկաւոր է Քրիստոնէից և Հը-րէից, Մահմետականաց ու Հեթանոսաց։ Ինչպէս որ Դրախտէն ինալուն անէծքը ընդհանուր է, ասանկ ալ պարտի ընդհանուր ըլլալ աս նորոգու-թիւնը ամենուն սրտին, որ երկինքը մտնելու են։

Մէկ ծանօթութիւն մըն ալ պէտք է ան մեր ստորագրած մեծ փոփոխութիւնը կատարելապէս ցուցընելու համար։ Անիկայ մէկէն 'ի մէկ կատարուել [illegible]. ասիկայ յայտնի է Սուրբ Գրքին մէջ յա-ճախ յիշուած Աստուծոյ ճշմարիտ որդւոցը սխալ-մունքներէն և մեղքերէն։ Ամենէն երևելի սուր-բերէն ոմանք յայտնի մեղաց մէջ ինկան. ու Յով-հաննէս կ'ըսէ ամենուն համար և ինքզինքն ալ

Digitized by Google

մէկտեղ տանելով. “Եթէ որ ըսենք՝ թէ Մենք մեղք մը չունինք, ինքզինքնիս կը խաբենք, ու մեր մէջը ճշմարտութիւն չկայ”։ (Ա Յովհ. Ա. 8։) Շնորհքով աճելու համար Սուրբ Գրքին մէջ ամէն տեղ գտնուած յորդորանքները այս նոյն բանը կը հաստատեն։ Քրիստոս իր աշակերտներուն համար կ՚աղօթէ, “Սրբէ՛ անոնք քու ճշմարտութիւնովդ. քու խօսքդ ճշմարտութիւն է”, (Յովհ. ԺԷ. 17։) Պօղոս ալ կ՚աղօթէ Թեսաղոնիկեցւոց համար. “Ինքը խաղաղութեան Աստուածը ձեզ բոլորովին սուրբ ընէ”։ (Ա Թես. Ե. 23։) Անոնք արդէն քրիստոնեայ էին, բայց ըստ մասին միայն սրբուած էին. իրենց նորոգութիւնը յառաջադիմութեան մէջ էր։ Ասոր համար Պետրոս ալ կը յորդորէ. “Աճեցէք մեր Տէր ու Փրկիչ Յիսուս Քրիստոսի շնորհքովը ու գիտութիւնովը”։ (Բ Պետ. Գ. 18։) Նա ալ աւելի պարզ խօսքերով կը ստորագրէ անիկայ շնորհքով աճելու յառաջադիմութիւնը՝ ըսելով “Բոլոր ջանքերնիդ դրած՝ ձեր հաւատքին վրայ առաքինութիւն աւելցուցէք, ու առաքինութեանը վրայ՝ գիտութիւն, և գիտութեանը վրայ՝ ժուժկալութիւն ու ժուժկալութեանը վրայ՝ համբերութիւն, և համբերութեանը վրայ՝ աստուածպաշտութիւն, ու աստուածպաշտութեանը վրայ՝ եղբայրսիրութիւն, և եղբայրսիրութեանը վրայ՝ սէր”։ (Բ Պետ. Ա. 5—7։) Պօղոս մասնաւորապէս իր վրայովը կը զրուցէ թէ իր անձը չսեպեր որ հասեր է, կամ կատարեալ եղած է. “Բայց” կը ծանուցանէ թէ՝ “մէկ բան մը կայ, որ ետևի եղածները մոռցած եմ, ու առջևի եղածներուն կը դիմեմ. Նպատակը դիտելով՝ Քրիստոս Յիսուսով եղած Աստուծոյ վերին կոչմանը մրցանակին կը վազեմ”։ (Փիլ-

Digitized by Google

Եփս. Գ. 12—14։ Բ Կորնթ. Դ. 16։) Սուրբ Գիրքը ամէն տեղ կը յորդորէ հաւատացեալները որ աստուածպաշտութեան ու սրբութեան մէջ յառաջանան։ Յարկ չէ որ ուրիշ շատ վկայութիւններ առաջ բերեմ՝, միայն մէկ հատ մըն ալ յիշեմ աս տեղս, որուն մէջ Պօղոս քրիստոնէական կեանքը ասպարէզի մը կը նմանցընէ. «Աստի մենք ալ՝ որ այսչափ վկաներուն բազմութիւնը մեր բոլորտիքը պատած ունինք, ամէն ծանրութիւն մեր վրայէն մէկդի ձգենք՝ և մեղ դիւրաւ պաշարող մեղքը, ու համբերութիւնով վազենք մեր առջևը դրուած ասպարէզի ընթացքը. Յիսուսի նայինք՝ մեր հաւատքին առաջնորդին ու կատարողին»։ (Եբր. ԺԲ. 1. 2։) Աստուծոյ շընորհացը բարի գործը ան քրիստոնեաներուն սըրտին մէջ սկսած էր, բայց տակաւին կատարեալ եղած չէր։ Անոնց սրտերուն մէջը մէկ սրբութեան սկզբունք մը կայ. և ան սկզբունքը աճելու վրայ է, ասով կը զանազանուին չնորոգուածներէն, որոնք բոլորովին մեղքով լեցուն են. այսու ամենայնիւ ընաւ չեն կրնար ըսել թէ ամենևին մեղք չունին. անոնք կատարեալ պիտի ըլլան, երբոր Քրիստոսի աթոռին առջևը երևնան. ինչպէս որ Պօղոս կ'ըսէ Փիլիպեցւոց համար. «Աս մասին վստահ ըլլալով՝ թէ ան որ ձեր մէջը բարի գործ մը սկսեց, մինչև Յիսուս Քրիստոսի օրը պիտի կատարէ»։ (Փիլիպ. Ա. 6, բաղդատէ Ա Թեսս. Ե. 23. և Ա Յովհ. Բ. 28ին հետ։)

Արդ՝ աս փոփոխութեանը վրայով իր սկիզբէն մինչև վերջը խօսեցանք. և Սուրբ Գրքին ձգեցինք որ բուն իր խօսքերովը խօսի, և թէ որ երկար տեւեց, Սուրբ Գրոց մէջ աս նիւթիս վրայով գտնուած վկայութիւններուն խիստ շատու-

թեանը ու զանազանութեանը համար է։ Դուք կը տեսնէք որ ասիկայ նոր վարդապետութիւն մը չէ՝ մարդուս երեւակայութենէն հնարուած մօտ ատեններս. Սուրբ Գիրքը լեցուն է ասով. մինչեւ անգամ Հին Կտակարանին մէջ յայտնապէս ցուցուած է. եւ աս բանը յայտնի է մեր Փրկչին Նիկոդեմոսին ըսած խօսքերէն թէ՝ "Դուն Իսրայէլի մէջ վարդապետ մըն ես, եւ աս բաները չե՞ս գիտեր", (Յովհ. Գ. 10,) որով կը ցուցընէ թէ՝ պէտք էր որ ինքը գիտցած ըլլար զանիկայ։ Այն կայն ինչպէս կրնար գիտցած ըլլալ, թէ որ Հին Կտակարանին մէջ գրուած չըլլար։ Նոյնպէս կը գտնենք որ Մովսէս ալ կը խօսի սրտին թլփատութեանը վրայով։ (Բ Օրէն. Ժ. 16։ Լ. 6։) Եւ Երեմիա նոյն խօսքը կը գործածէ։ (Երեմ. Դ. 4։) Նոյնպէս ալ Դաւիթ ու Եզեկիէլ կը սորվեցընեն նորոգուած սրտին վարդապետութիւնը։ (Սաղմ. ԾԱ. 10։ Եզեկ. ԺԸ. 31։ ԼԶ. 26։) Եւ դարձը ու ապաշխարութիւնը՝ որ տեսանք թէ տարբեր անուններով մի եւ նոյն բանն է, ամէն տեղ պատուիրուած են Հին Կտակարանին մէջ։ Արդարեւ Սուրբ Գրոց ամէն կողմը ասոր վրայով բացայայտ եւ որոշ կերպով խօսուած է, ինչպէս որ ասանկ մէկ հիմնական ու հարկաւոր վարդապետութեան մը վայելուչ է։

Մարդուն մեղաց մէջ իյնալը երկու կերպով անյարմար ըրաւ զանիկայ երկինքին. Նախ՝ պատժոյ արժանի ըրաւ զանիկայ, եւ երկրորդ՝ անոր բնութիւնը ապականեց։ Ասիկայ երկու բան հարկաւոր ըրաւ իր փրկութեանը համար, այսինքն՝ թողութիւն, ու բնութեան փոփոխութիւն մը։ Ասոնցմէ մէկը՝ (թողութիւնը) ինչպէս որ խօսեցանք, պատրաստ կը կենայ Քրիստոսի մահուամ-

քը, թէ և մենք այս նիւթիս վրայով երկար չխօսեցանք, իսկ միւսը՝ մեր գլխաւոր նիւթն էր որ բացատրեցինք: Նոր երևելի բան մը ըլլալը ցուցընելու համար, նախ քննեցինք երկարօրէն մարդուս ապականութիւնը, յայտնելով թէ ինչպէս բոլորովին անյարմար կ'ընէ զանիկայ երկինքին համար, և թէ ինչպէս անկարող է լոկ թողութիւնը մարդս երկինքին յարմարցընելու: Տեսանք որ թողութենէն 'ի զատ՝ անշուշտ մէկ հիմնական փոփոխութիւն մը հարկաւոր է մարդուս բնութեանը: Արդ՝ թէ որ բնաւ այս փոփոխութեանը վըրայով մէկ խօսք մը չգտնուէր Աստուածաշունչին մէջ, խիստ զարմանալի բան մը պիտի չթուէ՞ր ձեզի անիկայ. միանգամայն պիտի չզգայի՞ք թէ Աստուծոյ Խօսքը կատարեալ չէ, և թէ մարդուս փրկութեանը վերաբերեալ մեծ հարկաւոր բանը զանց եղած է: Բայց այս բանը նշանակուած է, և ոչ միայն նշանակուած՝ հապա վարդապետութիւնն ալ կատարելապէս բացատրուած է զանազան ձևերով Աստուածաշունչին ամէն կողմը: Ասիկայ Սուրբ Գրոց մէջ գտնուած խիստ հարկաւոր նիւթերէն մէկն է: Աստուածաշունչը՝ մեր կարօտութիւնները լեցընելու յարմար ըլլալուն համար, մարդուս իյնալուն երկու մեծ չարիքներուն դարմանը կը մատուցանէ. այս դարմանը ոչ միայն մեղքի թողութեան համար՝ այլ և մեր ապականեալ բնութեան նորոգութեանը համար է: Մարդս իր բնութեան ապականութիւնովը անյարմար եղաւ դրախտին մէջ մնալու, և ասոր համար դուրս վռնտուեցաւ: Անիկայ բնաւ երբեք չկրնար վերստին մտնել հոն, մինչև որ անոր բնութիւնը իր նախկին մաքրութեանը և ուղղութեանը պէս չնորոգուի: Քրիստոնէութիւնը այս նորոգութեանս

համար առատապէս կը հոգայ, որ կը կատարուի բնութեան փոփոխութիւնովը՝ որն որ մենք ստորագրեցինք ։

Նորէն աչքէ անցուր մեր ստորագրածները, և տես թէ աս փոփոխութիւնը որքան կատարելապէս յարմար է իր նպատակին հասնելու ։ Մարդուս ապականութիւնը իր բնութեանը մէկ մասն է, ու անոր հետ կը ծնի. ուրեմն հարևանցի փոփոխութիւն մը բաւական պիտի չըլլայ անանկ արմատաքի խլել զանիկայ, որ երկինքին արժանի ընէ, ուր տեղ բնաւ մեղք չմտներ ։ Ուստի աս փոփոխութիւնը բոլորովին կատարեալ է. նոր ստեղծուած մը, նոր ծնունդ մը, յարութիւն մը, և հոգևոր կենաց հաղորդութիւն մըն է ։ Անիկայ հոգևոր ընտրութիւն, ամէն մէկ երկնային բանին կենդանի զգացողութիւն մը կու տայ, և մէկ փափաք մը՝ Աստուծոյ ներկայութեանը ։ Ապականութիւնը սրտին մէջ արմատացած է. անիկայ արատաւորած և աղտեղած է զգացումներուն բուն աղբիւրը. ուստի արտաքին արարողութիւնները աս հիւանդութեանս գոյացած տեղը չեն կրնար հանիլ, և ոչ արտաքին ուղղութիւն մը բաւական է անանկ մաքրելու աս աղբիւրը, որ դադրի լեղի ջուրեր դուրս բղխելէն, որ բնաւ չապականէ դրախտին մաքուր հոսանքները, թէև կարող ըլլայ ընդունուիլ հոն ։ Բայց աս փոփոխութիւնը ան դըժուարութեանը կը յաղթէ. քանզի սրտի փոփոխութիւն մըն է, հոգիի նորոգութիւն մը. անանկ որ սրբութեան սէր մը կու տայ, որն որ առաջ կ'ատէր, և ատելութիւն մը մեղքի դէմ, որն որ առաջ կը սիրէր ։ Հիմա երկինքին մէջ ամէն բան իրեն ախորժելի պիտի գտնէ ։ Քանի որ մարդս իր բնական վիճակին մէջն է՝ կոյր է, ու

կը խարխափէ մեղաց խաւարին մէջը. և հոգևոր տեսութիւն չունենալով՝ սրբութեան գեղեցկութիւնները կամ երկինքին փառքերը չկրնար տեսնել։ Աս փոփոխութիւնը՝ աչքերը կը բանայ, իրեն տեսողութիւն կու տայ, և այնուհետև միշտ կը զուարճանայ արդարութեան արեգակին լուսովը։ Սատանային հպատակ, մեղաց գերի, և ասոր պատճառով Աստուծոյ ծառայելու անյարմար, ապստամբութեան յանցաւոր ըլլալէն կ'ազատի, ու Աստուծոյ ծառայ կ'ըլլայ. անանկ որ իր պըտուղը կ'ունենայ սրբութիւնով, և անոր վերջն ալ յաւիտենական կեանք։ (Հռոմ. Զ. 22։)

Աս նիւթը թող տալէն առաջ՝ ներեցէք ինծի որ հարկաւոր բան մըն ալ ծանուցանեմ։ Բնութեան փոփոխութիւնը՝ որուն վրայով խօսեցանք, բոլոր մարդիկը երկու մեծ կարգի կը բաժնէ բարոյական վարուց մասին. վասն զի ամէն մէկը կամ աս փոփոխութիւնը ունեցած պիտի ըլլայ՝ կամ ոչ. թէ որ ունեցած է, անիկայ սրբուած է, թէև ըստ մասին միայն. եթէ ոչ՝ բոլորովին անսուրբ է։ Աս զանազանութիւնը Սուրբ Գրոց մէջ ամէն տեղ կ'երևնայ։ Մարդիկ խիստ շատ զանազանութիւններ կ'ընեն. ինչպէս կը լսենք Պապականներուն և Բրոթէսթանդներուն, Յոյներուն և Հայերուն, Մահմետականաց և Հրէից վրայով. և դարձեալ ասոնց ամէն մէկուն մէջն ալ կրկին բաժանմունքներ կան։ Մենք կը կարծենք թէ Աստուած ալ մեզի պէս ասանկ զանազանութիւններ կ'ընէ. սակայն անիկայ ըսաւ. “Մարդուն նայելը չըլլար. քանզի մարդը՝ երևցածին կը նայի, բայց Տէրը սրտին կը նայի”։ (Ա Թագ. ԺԶ. 7։) Ու սրտին նայելովը կը վճռէ թէ՝ ամէն մարդիկ կամ իր բարեկամներն են, և կամ իր թշնամի-

Digitized by Google

ները։ "Ան որ իմ հետս չէ", ըսաւ մեր փրկիչը, "ինծի հակառակ է"։ (Մատթ. ԺԲ. 30։) Մասն որոյ Սուրբ Գրքին մէջ ամէն տեղ կը գտնենք մարդիկ՝ իբրև սուրբ կամ մեղաւոր, իբրև արդար կամ անարդար, իբրև հնազանդ կամ անհնազանդ։ Եւ միայն երկու տեղ և վիճակ պատրաստուած է անոնց համար գերեզմանէն անդին. անոնք պիտի կայնին՝ կամ աջ կողմը, կամ ձախ կողմը, կամ պիտի ընդունուին Աստուծոյ թագաւորութիւնը ժառանգելու, և կամ պիտի ձգուին յաւիտենական կրակին մէջը։ Ան ժամանակը լոկ անունի կամ կրօնքի տարբերութեանց վրայով հարցմունքներ պիտի չըլլան. և ոչ ալ հիմա կ'ընէ Աստուած. չհարցըներ թէ մենք Պողոսեան ենք, կամ Ապողոսեան, և կամ Կեփասեան։ Անիկայ սրտին վիճակին կը նայի, երբոր անիկայ Աստուծոյ առջևը արդար է, կը գրէ զանիկայ որ ընդունուի Աստուծոյ որդւոցը համրանքին մէջը, թէ աս և թէ ան անունով կոչուած կրօնքէն ըլլայ անիկայ։ Ու բոլոր ազգերէն և բոլոր լեզուներէն ու բոլոր ժողովուրդներէն վերջին օրը պիտի ժողվէ շատ ժողովուրդներ՝ որոնք մարդ չկրնար համրել, իր աթոռին առջևը կենալու։ (Յայտ. Է. 9։) "Ձեզի կ'ըսեմ որ արևելքէն ու արևմուտքէն շատեր պիտի գան. ու երկնից թագաւորութեանը մէջ պիտի բազմին՝ Աբրահամին ու Իսահակին և Յակոբին հետ. իսկ թագաւորութեանը որդիքը դուրսի խաւարը պիտի հանուին. հոն պիտի ըլլայ լալ ու ակռաներ կրճտցընել"։ (Մատթ. Ը. 11, 12։)

Ուրեմն մի վստահիր քու եկեղեցիիդ հնութեանը կամ ուղղափառութեանը կամ բազմամարդութեանը։ "Քեզի աս հարցմունքը ըլլալու չէ, թէ

Դուն ամենալու՛ եկեղեցիի անդամն ես, բայց ե-թէ քու սիրտդ ուղի՞ղ է Աստուծոյ առջեւը, և ե-թէ բնութեան նորոգութիւնով իր որդին եղա՞ծ ես։ Աս հարցմունքը որոշուիլը քեզի շատ հարկաւոր է՝ որչափ որ յաւիտենական կրակներէն ազատուիլը հարկաւոր է. վասն զի միայն սանկ նորոգուած ըլլալով կրնաս դուն ազատիլ անոնցմէ։ Քու եկեղեցիդ, քու քահանաներդ, քու արարողութիւններդ, քու անունդ, ամէնն ալ առանց ասոր, բնաւ չեն կրնար քեզ փրկել։ Ա՛հ, երանի թէ խորին զգայիք աս ամենահարկաւոր ճշմարտութիւնը, ու արթըննայիք հարցընելու, թէ Ասկի՞ց կրնամ ստանալ իմ բնութեանս սրբութիւնը։

Հետագայ գլխուն մէջ պիտի ջանամ պատասխան տալ ան ամենուն, որ պատրաստ են աս հարցումը ընելու։

ԳԼՈՒԽ Գ

Ցուցուցինք թէ մեր բնութեանը մէջ փոփոխութիւն մը հարկաւոր է՝ իբրև պատրաստութիւն մը երկինքի համար, նաև ան փոփոխութեան ճըշմարտութիւնը և բնութիւնը. և հիմա պատրաստ ենք քայլ մըն ալ առաջ երթալու։

Առաջ երկրորդապէս պէտք ցուցընեմ յետոյ՝ թէ ո՞վ է աս փոփոխութիւնը կատարողը։

Ի սկզբան մեր նպատակը ան էր որ ցուցընենք թէ Հոգին Սուրբ ինչ պաշտօն ու գործ ունի մարդս երկինքին պատրաստելու համար, ու մինչև հիմա աս նպատակը չկորսընցուցինք մեր աչքին առջևէն։ Մեր առաջարկած խօսքերուն ընթաց-

քը սա էր . Սուրբ Հոգիին տրուելէն՝ և մեր փրկչէն ըսած խօսքէն՝ թէ Հոգիին ներկայութիւնը աւելի փափաքելի էր՝ քան թէ իր անձամբ մնալը երկրիս վրայ՝ յայտնի եղաւ թէ անիկայ մեծ և ամենահարկաւոր գործ մը ունէր կատարելու : Ասանկ խնդիր մը ծագեցաւ թէ ինչ գործ կրնար ըլլալ ասիկայ, որ ատեն մեղաց թողութեան կատարեալ միջոցը արդէն եղած էր Տէր Յիսուսին անձովը : Քննելով տեսանք թէ՝ միայն թողութիւնը բաւական պատրաստութիւն չէ երկինքին համար . որովհետև մարդս ո՛չ միայն յանցաւոր է, այլ նաև ապականած է մեղքով . ուստի պէտք է որ իր բնութիւնը կատարելապէս փոխուի, և իր առջի մաքրութեանը ու սրբութեանը դառնայ : Տեսանք որ աս փոփոխութիւնը կատարելապէս բացատրուած է Սուրբ Գրոց մէջ՝ թէ՛ իր ճշմարտութեանը և թէ իր բնութեանը կողմէն, նաև ամէն մարդոց պատուիրուած է : Ուստի յայտնի եղաւ որ Քրիստոսի մահուամբը կատարուած գործքէն՝ ի զատ մէկ հարկաւոր գործ մըն ալ կայ կատարելու : Հիմա միայն կը մնայ ցուցընել թէ աս գործը իրօք կը կատարուի Սուրբ Հոգիով, և այսպէս մեր առաջարկած նպատակը պիտի վերջանայ, ու ստորագրած պիտի ըլլանք Սուրբ Հոգիին գործը ու պաշտօնը՝ որով մարդս երկինքին համար կը պատրաստուի : Ուստի առաջ կ՚երթանք ցուցընելու թէ Սուրբ Հոգին է վերստին ծննդեան և նորոգութեան պատճառը :

1. Իմ առաջին ըսելիքս աս է՝ որ բնութեան փոփոխութիւնը մարդուս մէջ աստուածային գործ մըն է, և չէ՛ թէ մարդկային . ասիկայ յայտնի կ՚ըլլայ անոր վրայով ըսուած խօսքերէն : Ո՞վ ունի ստեղծագործող զօրութիւն, չէ՛ թէ ուրիշ մէկը՝ բայց

Digitized by Google

միայն Աստուած. և աս փոփոխութիւնը նոր ստեղծուած կը կոչուի. և ասկից յայտնապէս կը հետևի թէ Աստուծոյ գործն է։ Անիկայ միայն կրնայ յարուցանել մեռելը. և ասիկայ մահուանէ յարութիւն մը կը կոչուի, ցուցընելով աստուածային զօրութեանը գործողութիւնը։ Նաև սրտին մէկ նորոգութիւնն է. և ո՞վ է որ երիկամունքները ու սիրտերը կը քննէ, եթէ ոչ Աստուած միայն։ (Յայտ. Բ. 23։) Անիկայ՝ տեսողութիւն տալ մըն է. և ինչպէս կրնայ բացուիլ ՚ի ծնէ կուրի մը աչքը՝ առանց Աստուծոյ զօրութեանը։ Ազատութիւն մըն է Սատանային իշխանութենէն. և մէկը կրնա՞յ յաղթել ասանկ մէկ հակառակորդի մը առանց աստուածային օգնութեանը ու զօրութեանը։ Բայց մենք աս փորձապետութիւնը հաստատելու համար՝ աս զանազան անուններէն ՚ի զատ ուրիշ շատ վկայութիւններ ունինք։ Սաղմոսերգուն սրտին նորոգութիւնը Աստուծոյ կ՚ընծայէ՝ ըսելով. "Ո՛վ Աստուած՝ իմ մէջս մաքուր սիրտ ստեղծէ՛, և իմ ներսիդիս ուղիղ հոգի նորոգէ։ (Սաղմ. ԾԱ. 10։) Պօղոս ալ ան նոր ստեղծուած ըլլալը յառաջ բերելով՝ կ՚ըսէ. "Անոր ձեռագործն ենք, Քրիստոս Յիսուսով ստեղծուած բարի գործքերու համար"։ (Եփես. Բ. 10։) Նոյն կերպով՝ Մովսէս սրտին թլփատութիւնը Աստուծոյ կու տայ՝ ըսելով. "Քու Տէր Աստուածդ քու սիրտդ և քու որդւոցդ սիրտը պիտի թլփատէ"։ (Բ Օրէն. Լ. 6։) Ու նմանապէս Նոր Կտակարանին մէջ նոր ծնունդը Անոր կ՚ընծայուի յայտնի խօսքերով։ Յակոբոս կ՚ըսէ. "Իր ուզելովը մեզ ծնաւ"։ (Յակ. Ա. 18։) Իր ուզելովը խօսքին ոճը կը ցուցընէ թէ աս գործը մասնաւորապէս Աստուծոյ գործն է։ Ու ալ աւելի յայտ-

Digitized by Google

նապէս Յովհաննէս կ՚ըսէ Աստուծոյ որդւոցը համար, "Որ անոնք ոչ արիւնէ և ոչ մարմինի կամքէ՝ ոչ ալ մարդու կամքէ, հապա Աստուծմէ ծնան": (Յովհ. Ա. 13: Ա Յովհ. Գ. 8:) Հոս տեղ յայտնապէս կ՚երևնայ թէ անհնար է փոխանակ Աստուծոյ՝ մարդուն ընծայել աս գործը: Աստի կրնա՞ր ըսուիլ թէ՝ Նոր ծնունդը արարողութիւն կամ արտաքին ծէս մը ըլլայ, մարդոցմէ տրուած: Զոր օրինակ՝ թէ որ ասիկայ մկրտութիւնը ըլլար, կրնա՞յ ըսուիլ թէ մարդու կամքէն չէ: Ալ աւելի ազդու է, երբոր աս փոփոխութիւնը իբրև յարութիւն կը ստորագրուի: Մարմնոյ յարութիւնը միշտ և իրաւամբ իբրև Աստուծոյ յատուկ գործը կը համարուի. վասն որոյ Քրիստոսի յարութիւնը այսչափ երևելի բան է, և իր աստուածային պաշտօնին բոլոր ապացոյցներուն ամենամեծը սեպուած է, որուն համար ամէն տեղ Առաքեալները կը վկայեն. և պատճառն ան է որ Աստուած անանկ յայտնի զօրութիւն մը ցուցուցեր էր: Արդ՝ հոգևոր յարութիւնը մանաւորապէս կը նմանցուի մարմնոյ յարութեանը, և նոյն աստուածային զօրութեամբը կ՚ըլլայ ասիկայ ինչպէս միւսը: Պօղոս կ՚աղաչէ որ Եփեսացւոց սրտին աչքը լուսաւոր ըլլայ, որ գիտնան թէ ինչ է իր զօրութեանը առաւել մեծութիւնը դէպ 'ի մեզի հաւատացեալներուս՝ իր կարող զօրութեանը յաջողութեամբը՝ որ Քրիստոսով յաջողեց, երբոր անիկայ մեռելներէն յարուց, ու նստեցուց իր աջ կողմը երկինքին մէջ: (Եփես. Ա. 18—20:) Նու աս կարող զօրութիւնը հաւատացեալներուն մէջ երբ յաջողուիլը շուտով կ՚ըսէ ան, վասն զի հետևեալ տողերուն մէջ կը ցուցէ թէ Աստուած Քրիստոսի հետ մէկտեղ զանոնք կենդանացուց,

երբոր իրենց մեղքերուն ու յանցանքներուն մէջ մեռած էին, ու մէկտեղ յարուց անոնք, ու մէկտեղ նստեցուց երկինքին մէջ Քրիստոս Յիսուսով: (Եփես. Բ. 5, 6:) Աս խօսքը անանկ զօրաւոր է որ մարդ կը զարմանայ, բայց իր նշանակութիւնը այնչափ յայտնի է որ չկրնար մէկը սխալիլ. յայտնապէս կը ծանուցանէ թէ ամէն մէկ հաւատացեալ՝ իր բարոյական բնութեանը նորոգութեամբը մեղաց մահէն յարութիւն առնելովը, ենթակայ է այն նոյն ճշմարիտ աստուածային և մեծ զօրութեանը՝ որով Քրիստոս յարութիւն առաւ մահէն: Նմանապէս ազդու է Պօղոսին ըսածը, երբոր աս գործը կը ստորագրէ իբրև լուսաւորութիւն սրտի. Սկիզբէն լոյսը ստեղծած ատենը Աստուած ըսաւ. "Լոյս ըլլայ. ու լոյս եղաւ": (Ծննդ. Ա. 3:) Աս գործը՝ արարչական ամենակարող զօրութեան մէկ ամենապայծառ գործն էր. ասոր ստորագրութիւնը ազդու և վսեմ է. մինչև անգամ հեթանոս մատենագիր մը օրինակ կը բերէ զանիկայ իր վսեմութեանը համար: Ահա՛ ասոր համար էր որ Պօղոս վկայութիւն բերաւ ըսելով. "Աստուած՝ որ հրաման ըրաւ խաւարէն լոյս ծագել, ինքը մեր սրտերուն մէջ ծագեց": (Բ Կորնթ. Դ. 6:) Միտքը այն է որ՝ բնական լուսոյ ստեղծումը, ու բարոյական լուսոյ սրտին հաղորդուիլը՝ նոյն Աստուծոյ գործքերն են. և ըսել կ'ուզէ որ երկուքն ալ նոյն ամենակարող զօրութենէն 'ի գործ դրուած են: Նմանապէս ապաշխարութիւնը Աստուծմէն է. Պօղոս Եփեսոսի մէջ թողուց Տիմոթէոսը՝ որ քարոզէ, և բոլոր քրիստոնէական կանոնները կատարէ, և նոյն ատենը իմացուց անոր որ Աստուծմէ սպասէ մեղաւորաց ապաշխարութիւնը՝ ըսելով. "Տէրոջը ծա-

ռային պէտք չէ կռիւ ընել. հապա հեզահոգի ըլլալ ամենուն. սորվեցընող, ոխ չպահող, քաղցրութեամբ խրատել հակառակ կեցողները. որ ըլլայ թէ Աստուած ապաշխարութիւն տայ անոնց՝ ճշմարտութիւնը ճանչնալու համար"։ (Բ Տիմ. բ. 24, 25։) Գործոց մէջն ալ կը զրուցուի թէ ապաշխարութիւնը Աստուծոյ գործն է. ինչպէս որ Երուսաղեմի հաւատացեալները ըսին. "Աստուած հեթանոսներուն ալ կենաց համար ապաշխարութիւն տուաւ"։ (Գործ. ԺԱ. 18։ ԺԴ. 14։) Եւ Պօղոս Փիլիպեցւոց կ'ըսէ. "Ահով ու դողով անձերնուդ փրկութիւնը գործեցէք. ինչու որ Աստուած է՝ որ ձեր մէջը կը ներգործէ կամենալը ու ընելը իր հաճութեանը համար"։ (Փիլիպ. Բ. 12, 13։) Հոս տեղ՝ մարդուն ըրած ջանքը իր փրկութեանը համար՝ Աստուծոյ կ'ընծայուի, քանզի անիկայ իր աստուածային ազդեցութիւններովը անոնց պատճառը և ձեռնտուն է։ Նոյնպէս հասկնալու ենք մարգարէին յորդորանքը, "Նոր սիրտ ու նոր հոգի ստացէք", (Եզեկ. ԺԸ. 31,) և ապաշխարութեան համար ան ամէն բազմաթիւ յորդորանքները՝ որ Աստուածաշունչը կ'ընէ մարդոց։ Ապաշխարութիւնը Աստուծոյ գործողութեամբը և օգնութեամբը ըլլալու է։ "Առանց ինծի", ըսաւ մեր Փրկիչը, "բան մը չէք կրնար ընել"։ (Յովհ. ԺԵ. 5։) Եւ դարձեալ, "Մէկը չկրնար ինծի գալ, թէ որ զիս խրկող Հայրը անիկայ չքաշէ"։ (Յովհ. Զ. 44։) Իսկ ուրիշներուն գործողութեանը վրայով՝ Պօղոս յայտնապէս կ'իմացընէ, թէ բան մը չէ՝ առանց Աստուծոյ ներգործութեանը։ "Ո՞վ է Պօղոսը", կը հարցընէ անիկայ, "կամ ո՞վ է Ապողոսը. պաշտօնեաներ են, որոնցմով հաւատացիք. և խնտոր որ

Տէրը տուաւ անոնց ամէն մէկուն։ Ես տնկեցի, Ապողոսը ջուր տուաւ, բայց Աստուած աճեցուց։ Ուստի ոչ տնկողը բան մըն է, և ոչ ջուր տուողը, հապա Աստուած՝ որ աճեցուց։... Ինչու որ մենք Աստուծոյ գործակից ենք, դուք Աստուծոյ մշակութիւնն էք, Աստուծոյ շինութիւնն էք"։ (Ա Կորնթ. Գ. 4—9։) Այսպէս անիկայ պարզ կերպով կը ստորագրէ իր բոլոր յաջողութիւնը՝ մարդիկը Աստուծոյ դարձնելու գործին մէջ։ Եւ թէ որ Պօղոս խոստովանեցաւ թէ իր աշխատութիւնները առանց Աստուծոյ անօգուտ էին, ևս առաւել պէտք է որ Աւետարանին միւս պաշտօնեաները խոստովանին։ Ուստի հիմա որչափ յայտնի է որ Հոգիին դարձը ու նորոգութիւնը գլխաւորապէս Աստուծոյ գործն է, և չէ թէ մարդու։

2. Հոգիին նորոգութիւնը և սրբութիւնը ոչ միայն ընդհանրապէս Աստուծոյ գործն է, այլ մասնաւորապէս ալ Սուրբ Հոգիին գործն է։ Աս բանիս վրայով Տիտոսի թուղթին մէջ եղած վըկայութիւնը՝ որն որ կրկին և կրկին յիշեցինք, շատ պարզ կերպով կը խօսի։ "Ոչ թէ արդարութեան գործքերէն՝ որ մենք ըրինք", կ'ըսէ Պօղոս, "հապա իր ողորմութեանը համեմատ մեզ փրկեց նորէն ծնանելու աւազանին միջոցովը՝ ու Սուրբ Հոգիին նորոգելովը, որն որ առատօրէն թափեց մեր վրայ Յիսուս Քրիստոս մեր փրկչին ձեռքովը"։ (Տիտ. Գ. 5, 6։) Հոս տեղ նորոգութիւնը՝ որ փրկութեան հիմն է, յատկապէս Հոգւոյն Սրբոյ կ'ընծայուի։ Ասանկ ալ մեր փրկչին խօսքը պարզ է. "Եթէ որ մէկ մարդ մը ջուրէն ու Հոգիէն չծնանի, չկրնար Աստուծոյ թագաւորութիւնը մտնել"։ (Յովհ. Գ. 5։) Արտաքին նոր ծնունդը, որուն վրայով հիմա մենք չենք

խօսիր, ջրով է. Ներքին Նոր ծնունդը, այսինքն բնութեան փոփոխութիւնը՝ որուն վրայով երկարօրէն խօսեցանք, Հոգիով է. ինչպէս որ Անիկայ կը շարունակէ ու կ'ըսէ. “Մարմինէն ծնածը մարմին է, ու Հոգիէն ծնածը՝ հոգի է։ Դուն մի զարմանար որ քեզի ըսի, Պէտք է ձեզի նորէն ծնանիլ։ Հովը ուր որ ուզէ՝ կը փչէ, և անոր ձայնը կը լսես, բայց չես գիտեր ուսկից կու գայ՝ կամ ուր կ'երթայ. ասանկ ալ է ան ամէնը՝ որ Հոգիէն կը ծնանի”։ (Յովհ. գ. 6—8։) Ինչպէս որ Աստուծոյ Հոգին է Նոր ծննդեան հեղինակը, անանկ ալ անիկայ է որ նորէն ծնածին՝ որդիի բնութիւն և զգացումներ կը հաղորդէ։ Պօղոս կ'ըսէ. “Որոնք որ Աստուծոյ Հոգիովը կ'առաջնորդուին, անոնք Աստուծոյ որդիքն են։ Ինչու որ դուք ծառայութեան հոգին չառիք կրկին վախնալու, հապա որդեգրութեան հոգին առիք, որ անով կը կանչենք Աբբա՛ Հայր։ Նոյն ինքն Հոգին վկայութիւն կու տայ մեր հոգիին, թէ մենք Աստուծոյ որդիքն ենք. Ու թէ որ որդիք, ուրեմն ժառանգներ, Աստուծոյ ժառանգներ՝ ու Քրիստոսի ժառանգակիցներ”։ (Հռովմ. ը. 14—17։ Տես նաև Գաղ. դ. 6։) Հոս տեղ՝ նորոգուածներուն ամէն յատկութիւնները՝ թէ իրենց զգացումները առ Աստուած, և թէ իրենց բնութիւնը ու յոյսը՝ Հոգւոյն Սրբոյ ընծայուած է։

Նոյն Սուրբ Հոգին հոգևոր կենաց պատճառ է անոնց՝ որ մեղաց մահէն յարութիւն առած են։ Եզեկիելի չոր ոսկորներով լեցուն դաշտին տեսիլքին մէջ, որ Հրէից հոգևոր մահուանը մէկ նկարագրութիւնն էր, կը կարդանք թէ Աստուծոյ Հոգին փչելով անոնց վրայ, անոնք կեանք կ'առնէին. ինչպէս որ անոր բերնովը Տէրը ըսաւ ան

տեսիլքին վերջը. «Պիտի գիտնաք թէ ես եմ Տէրը. երբոր ձեր գերեզմանները բանամ ով իմ ժողովուրդս, ու ձեզ ձեր գերեզմաններէն հանեմ. և իմ հոգիս ձեր ներսի դին պիտի դնեմ, ու պիտի կենդանանաք»: (Եզեկ. ԼԷ. 1—14:) Ասանկ ալ Պօղոս՝ մեղաց մահէն ազատութիւնը ու կենաց պարգևը՝ Աստուծոյ Հոգիին կ'ընծայէ՝ ըսելով. «Քրիստոս Յիսուսով կենաց հոգիին օրէնքը զիս ազատեց մեղաց և մահուան օրէնքէն»: (Հռովմ. Ը. 2:) Ու դարձեալ՝ «Թէ որ Հոգիով մարմինին գործքերը սպաննէք, պիտի ապրիք»: (Հռովմ. Ը. 13:) Որչափ բնական է աս ստորագրութիւնը: Ի սկզբան երբոր Աստուած ստեղծեց Ադամը, անոր քիթին ծակերուն կենդանութեան շունչ փչեց, ու անիկայ ապրող հոգի եղաւ: (Ծննդ. Բ. 7:) Մարգարէին տեսիլքին մէջ Աստուած փչեց մեռածներուն վրայ, ու անոնք ապրեցան: (Եզեկ. ԼԷ. 10:) Ուստի Աստուած կը փչէ իր Սուրբ Հոգին անոնց մէջ՝ որ հոգևորապէս մեռած են, և անոնք յարութիւն կ'առնեն կենաց նորոգութեան:

Հոգիին մաքրութիւնը և սրբութիւնն ալ՝ Սուրբ Հոգիին ազդեցութենէն կ'ըլլայ: Պօղոս կ'ըսէ. «Աստուած առաջուց ձեզ ընտրեց փրկուելու Հոգիին սրբելովը՝ ու ճշմարտութեան հաւատքովը»: (Բ Թես. Բ. 12:) Նոյն կերպով Պետրոս հաւատացեալները՝ որոնց որ գրեց, կը կոչէ Ընտրուած՝ Հօր Աստուծոյ նախագիտութիւնովը՝ Հոգիին սրբացընելովը՝ և Յիսուս Քրիստոս իր արիւնը անոնց վրայ թափելովը: (Ա Պետ. Ա. 2:) Ու դարձեալ Պօղոս՝ դարձի եկող հեթանոսները՝ Աստուծոյ ընծայ մը կ'անուանէ, Հոգւով Սրբով սրբուած: (Հռովմ. ԺԵ. 16: Տես

Digitized by Google

նաև Ա Կորնթ. Ջ. 11։) Ասանկ յայտնի խօս-քերը կարօտ չեն մեկնութեան. քանզի յայտնա-պէս կը զրուցեն թէ Հոգին Սուրբն է սրբօղը, Հօրմէն 'ի զատ' որ կը նախասահմանէ և կ'ընտրէ։

Մարդոց տրուած կոչման համար շնորհաց միջոցնե-րուն զօրութիւն տուողը Սուրբ Հոգին է։ Անոր կ'ընծայէ Պօղոս իր յաջողութիւնը՝ երբոր կ'ըսէ թէ ինչպէս կը հնազանդեցընէր հեթանոսները խօսքով ու գործով, նշաններու ու հրաշքներու զօրութիւնով, Հոգւոյն Սրբոյ զօրութիւնովը։ (Հռովմ. ԺԵ. 16. 19։) Անիկայ իր քարոզու-թեանը մէջ բոլոր ճարտասանական ձևերը կ'ա-տէր, ու մարդիկը համոզելու համար ամենևին չէր գործածեր մարդկային իմաստութեան խաբէական խօսքերը. և մարդոց կիրքերը շարժող ամէն ձևե-րէն կը խորշէր, որ շատ անգամ զօրութիւն կ'ու-տան աշխարհիկ ատենաբաններուն։ Վասն զի կ'ըսէ անիկայ. "Իմ խօսքս և քարոզութիւնս չէ թէ մարդկային իմաստութեան համոզիչ խօսքերով էր, հապա Հոգւոյն և զօրութեան ապացուցու-թեամբը"։ (Ա Կորնթ. Բ. 4։) Ահա Աստուծոյ Հոգիին ապացոյցները ու զօրաւոր ներգործու-թիւնները իրեն յաջողութիւն տուին։ Ասանկ կ'ըսէ նաև Թեսաղոնիկեցւոց. "Մեր աւետարա-նը չէ թէ միայն խօսքով եղաւ ձեզի, հապա զօ-րութիւնով ալ՝ և Հոգւով Սրբով"։ (Ա Թես. Ա. 5։) Երկինքէն խրկուած Սուրբ Հոգիով էր որ Առաքեալները ամէն տեղ քարոզեցին Աւե-տարանը. (Ա Պետ. Ա. 12.) և երբոր անոնք յա-ջողութիւն մը ունեցան հոգիներ դարձի բերելու, ան յաջողութիւնը՝ իրենց քարոզած խօսքին հետ միացած Սուրբ Հոգիին ազդեցութեանցը կ'ընծա-յեն։ Արդարև Սուրբ Հոգիին զօրութենէն 'ի զատ ուրիշ ինչ բան ասանկ արագընթաց յաջո-

Digitized by Google

զութիւն տուաւ Քրիստոնէական կրօնքին՝ իր ըս-կըզբնաւորութեանը մէջ ։ Առանց զէնքի, անար-գութեամբ լցուած, ու դառն հալածման մէջ՝ սը-րընթաց կերպով տարածեցաւ երկրի ամէն կողմե-րը, անթիւ աշակերտներ ընելով · և իրեք դարու մէջ՝ աշխարհիս տիրող և զօրաւոր կրօնքը եղաւ ։ Մէկալ կրօնքներուն օգնականը սուրն էր, և ա-նոնք մարդկային կրից զօրութեանը վրայ հաստատ-ուեցան · իսկ Քրիստոսի կրօնքը՝ իր իշխանութիւ-նը չէ թէ ուրիշ սուրով, այլ Հոգիին սուրովը առաջացաւ, որ ատեն կը դատապարտէր սրտին բոլոր մեղանչական կիրքերը, և անոնց դէմ կը կենար ։ Ասով կ'իմացուի թէ անիկայ երկնային կը-րօնք մըն է ։

Նոյն Սուրբ Հոգին է որ ապահով կ'ընէ հա-ւատացեալները՝ իրենց փրկութեանը վրայով ։ Ասոր փրկութեանը համար անիկայ կնիք մը ու գրաւ-մըն է անոնց · ինչպէս որ Պօղոս կ'ըսէ Եփեսաց-ւոց · "Դուք ... խոստացեալ Սուրբ Հոգիին շը-նորհքովը կնքուեցաք · որ ան՝ մեր ժառանգ ըլլալուն գրաւն է մինչև ստացուածքին փրկութիւնը" ։ (Եփես. Ա. 13, 14 ։ Տես նաև Դ. 30 ։) Անով կնքուած են անոնք՝ իբրև մէկ նշան մը իրենց հա-րազատութեանը, և ապահովութիւն մը իրենց չկորսուելուն · և անով գրաւ մը ունին թէ վեր-ջապէս պիտի ստանան ան ժառանգութիւնը, որ խոստացուած է անոնց՝ երկինքին մէջ ։ Ասոր պէս է իր ըսածը Կորնթացիներուն · "Բայց ան որ մեզ ձեզի հետ մէկ տեղ Քրիստոսով հաստատեց, ու մեզ օծեց, Աստուած է · որ մեզ կնքեց ալ, և մեզի տուաւ Հոգւոյն գրաւը մեր սրտերուն մէջը" ։ (Բ Կորնթ. Ա. 21, 22 ։ Տես նաև Ա Յովհ. Գ. 24 ։ Դ. 13 ։) Սկսաւ անգամ մը ալ խօս-

քին գեղեցկութիւնը և աղուորութիւնը ։ Թէ որ վաճառքի բան մը կամ կալուածք մը գնով առնէք, դաշնագրութեան գրաւը գնուած բանին արժէքին համեմատ ըլլալու է, թէ և անոր արժէքը միշտ գինէն քիչ է. և անոր որքանութեանը նայելով դուն ապահով պիտի ըլլաս սակարկութեանը վաւերական ըլլալուն կողմէ ։ Արդ՝ հաւատացելոց ստացուածքին գրաւը՝ Հոգւոյն Սըրբոյ ներկայութիւնը և բնակութիւնն է. և ո՛րչափ անիմանալի մեծ պիտի ըլլան ան ժառանգութեան արժէքը, և զանիկայ ստանալու համար ո՛րչափ ապահովութիւն պիտի ունենան աս գրաւը ունեցողները ։

Սուրբ Գիրքերը շատ անգամ կը խօսին Սուրբ Հոգիին վրայով, թէ անանկ տրուեցաւ հաւատացելոց՝ իբրև առ հաւատչեայ մը յաւիտենական երանութեան, անոնց մէջ բնակելով՝ իբրև իր տաճարին մէջը ։ Մարգարէին բերնովը Տէրը խոստացաւ թէ՝ "Իմ Հոգիս ձեր ներսի դին պիտի դնեմ, ու ձեզի՝ իմ օրէնքներուս մէջ քալել պիտի տամ, ու իմ իրաւունքներս պիտի պահէք ու 'ի գործ դնէք" ։ (Եզեկ. ԼԶ. 27 ։) Եւ Առաքեալը աւելի յայտնի կ'ըսէ. "Չէ՞ք գիտեր որ Աստուծոյ տաճար էք դուք, և Աստուծոյ Հոգին ձեր մէջը բնակած է" ։ (Ա Կորնթ. Գ. 16 ։) Դարձեալ՝ "Չէ՞ք գիտեր որ ձեր մարմինները տաճար են Սուրբ Հոգիին՝ որ ձեր մէջն է, որ անիկայ Աստուծմէ ունիք" ։ (Ա Կորնթ. Զ. 19 ։ Տե՛ս նաև Բ Կորնթ. Զ. 16 ։ Եփես. Բ. 21 ։) Ի՛նչպէս զարմանալի է աս զրուցուածքը. անհուն Աստուածը բնակի մահկանացու և մեղսալից մարդուն մէջ. անիկայ մեր մտքէն վեր է, այսու ամենայնիւ Սուրբ Գրոց մէջ շատ տեղ յիշուած

վարդապետութիւն մըն է։ Տեսէք մարգարէին խօսքերը. «Այսպէս կ'ըսէ Բարձրը ու Բարձրեալը՝ որ յաւիտենականութեան մէջ կը բնակի, ու անոր անունը Սուրբ է. ես բարձր ու սուրբ տեղը կը բնակիմ. բայց կոտրած ու խոնարհ հոգի ունեցողին հետ եմ, որ խոնարհներուն հոգին կենդանացընեմ, և կոտրած սիրտերը ապրեցընեմ»։ (Եսայ. ԾԷ. 15։) Նաև մեր Փրկիչը կ'ըսէ. «Եթէ որ մէկը զիս կը սիրէ՝ իմ խօսքս պիտի պահէ. ու իմ Հայրս անիկայ պիտի սիրէ. և անոր պիտի գանք, ու անոր քովը օթևան պիտի ընենք»։ (Յովհ. ԺԴ. 23։) Որչափ պզտի՞կ բան մըն է Բարձրեալին մարդուն մէջ բնակիլը։ Կրնա՞նք համարձակիլ ինքզինքնիս հաւատացեալ կոչելու, և այնպէս համարելու, որ ատեն մենք բոլորովին աշխարհային ենք, և մեղսալից սրտի մը իշխանութեանը տակը։ Ո՜րչափ ուշադրութեամբ պարտինք քննել ինքզինքնիս որ տեսնենք թէ մեր սիրտը իրօք սրբուած է՝ ասանկ յոյս մը ունենալէն առաջ։ Մտիկ ընենք Առաքեալին երևելի պատուէրը. «Եթէ որ մէկը Աստուծոյ տաճարը կ'ապականէ, Աստուած անիկայ պիտի ապականէ. ինչու որ Աստուծոյ տաճարը սուրբ է, որ դուք էք»։ (Ա Կորնթ. Գ. 17։) Ո՜րչափ սոսկալի բան է սուրբ Աստուծոյ տաճարը ապականելը, ուր որ անիկայ կը բնակի՝ իր բոլոր սրբութեամբը։ Սակայն իւրաքանչիւր նորոգուած Քրիստոնեայ ասանկ տաճար մըն է. ուրեմն ի՛նչպէս ծանր պիտի ըլլան անոր մեղքերը. վասն զի կը գործուին Աստուծոյ անմիջական ներկայութեանը՝ իր տաճարին մէջը, և ապականութիւն մըն են ան տաճարին։ Աղէկ կ'ըսէ Առաքեալը թէ անանկը պիտի ապականէ Աստուած։ Ամէն բանէն աւելի

Digitized by Google

ջանք ընենք որ աս սոսկալի ապականութիւնը մեր վրայ չգայ։

Սուրբ Հոգին նաև օծնական կ'ըլլայ քրիստոնեաներուն՝ իրենց աղօթքին մէջը։ Աստուած խոստացեր էր մարգարէին բերնովը՝ թէ պիտի թափէր իր ժողովուրդին վրայ “շնորհաց ու աղօթից հոգին”։ (Զաք. ԺԲ. 10։) Եւ Պօղոս առաքեալ կը սորվեցընէ թէ Քրիստոսով՝ Հրեաները և Հեթանոս հաւատացեալները մէկ Հոգիով Հօրը կը մօտենան, (Եփես. Բ. 18.) ու կը յորդորէ Եփեսացիները, որ ամէն աղօթքով ու խնդրուածքով ամէն ատեն աղօթք ընեն Հոգիով։ (Եփես. Զ. 18։ Տես նաև Յուդ. 20։) Հռովմայեցւոց ալ խիստ յայտնի կերպով կը զրուցէ. “Անանկ ալ Հոգին օգնութեան կը հասնի մեր տկարութիւններուն. քանզի ինչ բանի համար աղօթելու ենք ըստ արժանւոյն, չենք գիտեր. բայց ինքը Հոգին բարեխօս կ'ըլլայ մեզի համար անբարբառ հառաչանքներով։ Եւ սրտերը Քննողը գիտէ Հոգիին ինչ խորհիլը. քանզի Աստուծոյ կամացը համեմատ բարեխօսութիւն կ'ընէ սուրբերուն համար”։ (Հռովմ. Ը. 26, 27։) Արդեօք Սուրբ Հոգին կ'օգնէ՞ մեր տկարութեանը. ինչ քաջալերութիւն է մեզի որ աղօթք ընենք։ Մեր աղօթքներուն լաւագոյնը՝ տկար մրմունջներ են, և անյարմար՝ առանց կարօտեալ և կորստեան արժանի ստեղծուածներուն պիտոյքները լեցընելու։ Սակայն կը կարծէք թէ անիկայ պիտի օգնէ՞ մեզի, թէ որ մենք ամենևին աղօթք չընենք, կամ թէ որ մեր աղօթքը՝ բերնի լոկ խօսքեր ըլլան, ու սովորական արարողութեան մը պէս զրուցենք, որ ատեն մեր սրտին փափաքը անոնց համաձայն չէ։ Օգնութիւն ընելը՝ ինքնիրեն ջանք

ընող մէկու մը ձեռնտու ըլլալն է. բայց երբոր մենք եկեղեցիի կամ տան մէջ մեր աղօթքը կ'ընենք, ու երկրպագութիւն կը մատուցանենք իբրև լոկ արարողութիւն մը, ինչ բանի համար խօսելնիս չմտածելով, ու չփափաքելով մեր խնդրածը առնելու, գուցէ մինչև անգամ գործած խօսքերնիս ալ չհասկընալով, կրնա՞նք ըսել թէ մենք ճշմարտապէս աստուածպաշտութեան վերաբերեալ բան մը ըրած ենք, անանկ բան մը՝ որուն ձեռընտու ըլլայ օրհնեալ Հոգին իր գթած ու ամենակարող օգնութեամբը: Անիկայ մանաւանդ պիտի չըսէ՞ ատանկ երկրպագութեան համար. "Ո՞վ պահանջեց ձեզմէ, որ ատանկ իմ սրահներս կոխէք: Ալ ինծի ունայն ընծաներ մի՛ բերէք. ձեր խունկը ինծի պիղծ է. ամսագլուխներուն ու շաբաթներուն՝ և ժողովներու գումարուելուն չեմ կրնար տանիլ. ձեր տօնախմբութիւնը անգամ անօրէնութիւն է: Ձեր ամսագլուխներէն ու տօներէն կը զզուի իմ հոգիս. անոնք իմ վրաս ծանր բեռ եղան. վերցընելէն յոգնեցայ: Ուստի երբոր ձեռքերնիդ կը տարածէք, աչքերս ձեզմէ պիտի ծածկեմ. Նաև երբոր աղօթքնիդ կը շատցընէք, պիտի չլսեմ": (Եսայ. Ա. 12—15:)

Դարձեալ՝ աս Նոյն Հոգին՝ Հաւատացելոց ամէն քրիստոնէական շնորհաց տուողն է. իրմէն կը բղխին անոնք իբրև մէկ աղբիւրէ մը: Մեր Փրկիչը ըսաւ Սամարացի կնկանը. "Ո՛վ որ խմէ ան ջուրէն՝ որ ես անոր պիտի տամ, յաւիտեան պիտի չծարաւի. հապա ան ջուրը՝ որ ես անոր պիտի տամ, պիտի ըլլայ անոր ներսի դին ջուրի աղբիւր մը՝ որ յաւիտենական կենաց համար կը բղխէ": (Յովհ. Դ. 13, 14:) Եւ աս խօսքը որ ուրիշ տեղ գրեթէ նոյն ձևով կը գործածուի, Սուրբ Հոգի-

ին վրայ հիմնուած է։ Աւետարանիչը կ՚ըսէ. «Աս ըսաւ Հոգիին համար՝ որ իրեն հաւատացողները պիտի առնէին»։ (Յովհ. Է. 39։) Նոյնպէս Սուրբ Գիրքը անոր կ՚ընծայէ ամէն տեսակ շնորհքները։ Պօղոս կ՚ըսէ. «Աստուծոյ սէրը մեր սրտերուն մէջը տարածուած է Հոգւոյն Սրբոյ ձեռքովը, որ մեզի տրուեցաւ»։ (Հռով. Ե. 5։ Տես նաև Կող. Ա. 8։) Այս սէրը ոչ միայն ուրիշ ամէն շնորհաց գլխաւորն է, հապա անոնց բովանդակութիւնը և էութիւնը։ (Տես Ա Կորնթ. ԺԳ գլուխ։) Սէր առ Աստուած և սէր առ մարդիկ՝ օրէնքին բովանդակութիւնն է։ (Մարկ. ԺԲ. 30, 31։) «Օրէնքին լրումը սէրն է»։ (Հռով. ԺԳ. 10։) Նոյն Առաքեալը՝ նաև ուրախութիւնը և խաղաղութիւնը և յոյսը որ անկէ յառաջ կու գայ, Սուրբ Հոգիին կ՚ընծայէ. որովհետև կ՚ըսէ. «Արդ՝ յուսոյ Աստուածը ձեզ լեցընէ բոլոր ուրախութիւնով ու խաղաղութիւնով հաւատալու մէջ, որ առատանաք յուսով՝ Հոգւոյն Սրբոյ զօրութեամբը», (Հռով. ԺԵ. 13։) Հաւատացեալ Քրիստոնեաները անկէ կ՚ընդունին հոգևոր զօրութիւնը, ինչպէս որ Պօղոս կ՚աղաչէ Եփեսացւոց համար, ըսելով. «Որ տայ ձեզի իր փառաց ճոխութեանը չափովը՝ զօրութիւնով հաստատուիլ իր Հոգիովը ներսի մարդուն մէջ»։ (Եփես. Գ. 16։) Սակայն անիկայ ևս առաւել պարզ կը խօսի՝ երբոր Գաղատացւոց կը գրէ. աղէկ կը ստորագրէ մեր մարմնեղէն բնութեանը ապականութիւնը, և նորէն ծնածին նորոգուած հոգևոր բնութիւնը։ Ամէն կերպ մեղքերը՝ մարմնաւոր բնութեանը կու տայ, մարմինին պտուղները անուանելով զանոնք։ (Գաղ. Ե. 17—21։) Ընդհակառակն՝ նորոգուած բնութեան առաքի-

Digitized by Google

նութիւնները Հոգւոյն Սրբոյ կ'ընծայէ, Հոգիին պտուղները անուանելով զանոնք։ «Հոգիին պըտուղը» կ'ըսէ անիկայ «սէր, խնդութիւն խաղաղութիւն, երկայնմտութիւն, քաղցրութիւն, բարութիւն, հաւատարմութիւն, հեզութիւն, ժուժկալութիւն»։ (Գաղ. Ե. 22, 23։ Նաև Եփես. Ե. 9։) Այսպէս՝ կը տեսնենք որ հաւատացեալները ամէն մէկ քրիստոնէական շնորհաց համար հնազանդութեան ամէն գործքերուն և սրտին ամէն ուղիղ զգացումներուն համար պարտաւոր են իրենց մէջը բնակող Սուրբ Հոգիին։ Ի՞նչպէս խոնարհ պիտի ընէ մեզ ասիկայ։ Մենք ինքնիրեննիս բան մը չենք կրնար ընել. մենք ամէն բանի համար Անոր պարտաւոր ենք։ Ան ատենը ո՞ւր կը մնայ բարեգործութեանց արժանաւորութիւնը. վասն զի աս նոյն բարի գործքերուն համար՝ (թէ որ ունինք,) պարտաւոր ենք իրեն. ուրեմն ի՞նչպէս կրնանք ըսել թէ անոնց արժանաւորութիւնը մերն է։ Աս բանը ընելը՝ յանդիմանութենէն աւելի գէշ է. գողութիւն է ան՝ և սրբապղծութիւն։ Ասանկ մեղքով մը յանցաւոր չըլլանք. հապա Աստուծոյ ընծայենք մեր փրկութեան բոլոր փառքը. Յիսուս Քրիստոս իբրև անկիւնի քար հաստատուելէն մինչև Տէրոջը կատարեալ տաճար մը ըլլալը. նաև անոր կատարելութեանը անկիւնին քարը դրած ատեննիս աղաղակենք, փառք, փառք անոր։ (Տես Եփես. Բ. 21։ Բաղդատէ Զաք. Դ. 7։ Եբր. Գ. 11—13ին հետ։) Մեղաց թողութեան և փրկութեան բովանդակ անտեսութեանը համար, իր մահուամբը հաստատուած հիմնադրութեանը համար Քրիստոսի պարտաւոր ենք։ Անիկայ է հիմը։ Սուրբ Հոգիին պարտաւոր ենք՝ աս փրկու-

Digitized by Google

թիւնը մեր անձերուն մատուցանելուն համար. անիկայ կը կազմէ շինուածքը՝ որովհետեւ սրտին նորոգութեանը և անկից յառաջ եկած քրիստոնէական վարուց ամէն շնորհաց տուողը ինքն է. և ներքին սրբութիւնը իրմով դէպ 'ի կատարելութեան կը յառաջանայ:

Արդ ինչպէս զօրաւոր և ճոխ է մեր յառաջ բերած ապացոյցը. քանզի Հին և Նոր Կտակարանէն առնուած է. զանազան խօսքերով գրուցուած է. երբեմն Նոր ծնունդ կը կոչուի, ուրիշ տեղեր նորոգութիւն, դարձեալ՝ լուսաւորութիւն, մաքրութիւն կամ սրբութիւն. բայց որչափ որ խօսքերը տարբերին, գործը մէկ է: Մարդուս բարոյական բնութեանը կատարեալ փոփոխութիւնն է, որով կ'ազատի իր մեղանչականութենէն ու վերստին կ'առնէ իր Ստեղծողին կորուսած պատկերը, որով սկիզբէն ստեղծուած էր արդարութիւնով ու ճշմարիտ սրբութիւնով:

Բայց երբոր այսպէս Սուրբ Երրորդութեան ուրոյն անձանց զանազան պաշտօններ ու գործեր կ'ընծայենք, նոյնատենը պէտք է զգոյշ ըլլանք որ մեր ըրած զանազանութիւնները գրուածէն աւելի անդին չանցընենք. վասն զի թէ և անոնք իրեք են. սակայն նաև մէկ են. վասն որոյ զարմանալու չենք, թէ որ Սուրբ Գրոց մէջ երբեմն նաև Հօրը ու Որդիին ընծայուած գտնենք՝ ան որ ցուցուցինք թէ Սուրբ Հոգիին մասնաւոր գործն է: Պօղոս կ'ըսէ Եբրայեցւոց. "Ու խաղաղութեան Աստուածը՝ որ մեռելներէն յարուց մեր Տէր Յիսուսը, որ յաւիտենական ուխտին արիւնովը ոչխարներուն մեծ հովիւն է, ձեզ ամէն բարի գործի մէջ հաստատէ՝ իր կամքը ընելու, և ձեր մէջը իր առջևը հաճոյ եղածը ընէ Յիսուս Քրիստոսի ձեռ-

Digitized by Google

քովը"։ (Եբր. ԺԳ. 20, 21։ Տես նաև Բ Թես. Բ. 16, 17։ Եփես. Ա. 17—20։ Ա Պետ. Ե. 10։ Գործ. Ե. 31։) Եւ մեր փրկիչը կ'ըսէ. "Ես որթն եմ՝ ու դուք ճիւղերն էք. ան որ իմ վրաս հաստատուած է՝ և ես անոր վրայ, անիկայ շատ պտուղ կը բերէ. ինչու որ առանց ինծի բան մը չէք կրնար ընել"։ (Յովհ. ԺԵ. 5։ Տես նաև Գաղ. Բ. 20։ Եփես. Գ. 16։ Կող. Բ. 19։ Բ Թես. Բ. 16, 17։) Թէ՛ աս վկայութիւններուն և թէ ուրիշներուն մէջ շնորհքի մէջ աճիլ տալու աստուածային ազդեցութիւնը ուղղակի Հօրը ու Որդիին կ'ընծայուի, առանց յիշելու Սուրբ Հոգին. բայց ասոր համար անիկայ զատուած համարելու չենք, ոչ ալ հասկցընելու ենք թէ մեր արդէն յառաջ բերած բազմաթիւ վկայութիւններուն դէմ է, որոնք մասնաւորապէս Սուրբ Հոգիին կ'ընծայեն գործը. վասն զի Երրորդութեան միութեանը նայելով՝ երբեմն կրնայ զրուցուիլ թէ գործը Հօրը և Որդիինն է, թէ և մասնաւորապէս Հոգիին գործն է։ Միայն ընդհանուր մտքով մը կրնայ աս գործը Հօրը ընծայուիլ, և Հոգին անկէ տրուելուն համար (Յովհ. ԺԴ. 16. 26) կրնայ ըսուիլ իբրև անոր փոխանորդը։ Նոյն բացատրութիւնը կրնայ տրուիլ աս գործին համար, Որդիին վրայ դարձընելով. վասն զի Հոգին կը տրուի Հօրմէն՝ Որդիին միջնորդութեամբը։ Անիկայ ըսաւ. "Ես ալ Հօրը պիտի աղաչեմ, և ուրիշ Մխիթարիչ մը պիտի տայ ձեզի, որ յաւիտեան ձեզի հետ բնակի"։ (Յովհ. ԺԴ. 16։) Եւ յիրաւի ինքը բաժանորդութիւն ունէր զանիկայ խրկելու գործին մէջ, որովհետև ըսաւ. "Թէ որ ես չերթամ, Մխիթարիչը ձեզի չգար. հապա թէ որ երթամ՝ անիկայ ձեզի կը խրկեմ"։ (Յովհ.

Digitized by Google

ԺԶ. 7։) Մէկ վկայութիւն մը ևս՝ կատարելապէս կը լուծէ բոլոր դժուարութիւնը, ցուցնելով թէ ինչպէս Հայրը և Որդին աս բանիս մէջ գործակից են, թէ և նոյն ատենը կատարելապէս յայտնի է թէ Սուրբ Հոգին ալ այն գործին մասնակից է։ Մեր Փրկիչը ըսաւ. "Չէ թէ ինքիրմէն պիտի խօսի, հապա ինչ որ լսէ՝ այն պիտի խօսի....։ Անիկայ զիս պիտի փառաւորէ, ինչու որ ինքը իմինէս պիտի առնէ՝ ու ձեզի պատմէ։ Ան ամէն բաները որ Հայրը ունի, իմս է. անոր համար ձեզի ըսի՝ թէ իմինէս պիտի առնէ, ու ձեզի պատմէ"։ (Յովհ. ԺԶ. 13—15։)

Մարդուս նորոգուելուն և սրբուելուն գործը Հոգիին ընծայելով, Հօրը պատիւէն բան մը պակսեցուցած չենք ըլլար։ Անիկայ տուաւ Որդին, (Յովհ. Գ. 16, 17,) և անիկայ խրկեց Հոգին, (Յովհ. ԺԳ. 16,) և կրնայ ըսուիլ՝ թէ բոլորը իր գործն է, որովհետև իր Որդիին և իր Հոգիին ձեռքովը կատարուած է։ Ոչ ալ բան մը կը պակսեցընենք Որդիին արժանաւորութենէն, որովհետև իր մահը ոչ միայն թողութեան համար, այլ նաև սրբագործութեան համար հիմնարկութիւն ըրաւ, ինչպէս նաև Հոգին կը տրուի իր միջնորդութեամբը։ Մահուան 'չարչարանքին համար՝ փառքով ու պատիւով պսակուած, (Եբր. Բ. 9,) վերը Աստուծոյ մեծութեան աջ կողմը նստաւ. (Եբր. Ա. 3.) և Հոգւոյն Սրբոյ խոստմունքը Հօրմէն առնելով՝ տարածեց իր շնորհալից և սրբացուցիչ ազդեցութիւնները. (Գործ. Բ. 33.) կամ՝ ինչպէս որ Պօղոս կ'ըսէ անոր վրայով ուրիշ տեղ մը. երբոր վեր "Բարձրը ելաւ, գերութիւնը գերի բռնեց, ու մարդոց պարգևներ տուաւ"։ (Եփես. Դ. 8։) Ուրեմն որքան պարտաւոր ենք

Digitized by Google

մենք Քրիստոսի մահուանը։ Քրիստոս իր մահուամբը ոչ միայն մեր թողութիւնը գնեց, այլ և Հոգւոյն Սրբոյ պարգևը՝ մեր նորոգուելուն և սրբուելուն համար։ Եւ առանց այս Հոգիին ի՛նչ պիտի ըլլար մեր վիճակը. բովանդակ մարդկային սեռէն ոչ մէկը պիտի ապաշխարէր, ու երկինքին յարմար ըլլար, վասն զի միայն իր ազդեցութեամբն է՝ որ այս փոփոխութիւնը կ'ըլլայ որ և իցէ մարդու վրայ։ Ուրեմն երբոր կը խորհինք մեր առջևը եղած նիւթին վրայով, նոյն ատենը չմոռնանք մեր երկրպագելի Փրկիչը։ Եւ քանի անգամ որ կը զգանք թէ Աստուծոյ սէրը մեր սրտերուն մէջը տարածուած է Հոգւոյն Սրբոյ ձեռքովը, մտաքերնիս վեր վերցընենք շնորհակալ ըլլալու Անոր՝ որ մեզ փրկեց իր արիւնովը, որուն պարտաւոր ենք մեր բոլոր փրկութիւնը և մեր բոլոր յոյսը։

Արդ՝ մեր առաջարկութեան գլխաւոր մասը աւարտեցինք։ Ի սկզբան՝ մեր նպատակն էր ցուցընել թէ Հոգին Սուրբ ինչ պաշտօն ունի հոգւոյ փրկութեան մէջ։ Որովհետև մեր Փրկիչը իբրև երևելի բան մը ցուցուց Հոգւոյն Սրբոյ գալուստը, անկից հետևցուցինք թէ անիկայ մեծ գործ մը ունէր մեզի համար կատարելու։ Հիմա ցուցուցինք թէ յիրաւի անիկայ ատանկ գործ մը ունի, և այն գործը երկարօրէն բացատրեցինք իրեք որոշ Գլուխներու մէջ։ Այս գործը՝ մարդկային բնութեանը նորոգութիւնն է Աստուծոյ պատկերին պէս, որն որ մարդս մեղանչելով կորսնցուց, կատարեալ փոփոխութիւն մըն է մարդուս բարոյական բնութեանը՝ սրբութիւնով, որ կը սկսի սրտին վերստին ծննդեամբը, ու յառաջ կ'երթայ անոր կենացը ընթացքին մէջ, մինչև որ հոգին անարատ կը ներկայանայ Աստուծոյ աթոռին առջևը։ Ակա-

Digitized by Google

տեսէք հիմա Սուրբ Գրքին ան խօսքը՝ որով Մխիթարիչին խոստմունքը տրուած է, և հոն պիտի գտնէք ճիշդ ան վարդապետութիւնը՝ որ մենք ստորագրեցինք։ Մեր փրկիչը ըսաւ. «Ու ինքը երբոր գայ՝ աշխարհը պիտի յանդիմանէ մեղքի համար, և արդարութեան համար, ու դատաստանի համար։ Մեղքի համար՝ որ ինծի չեն հաւատար. արդարութեան համար՝ որ ես իմ Հօրս քով կ'երթամ, և ալ զիս չէք տեսներ. և դատաստանի համար՝ որ աս աշխարհիս իշխանը դատապարտուած է»։ (Յովհ. ԺԶ. 8—11։) Ահա աս խօսքը կը ստորագրէ ճիշդ ան ընթացքը, որով մեղաւորը Հոգիին ազդեցութեամբը՝ ապաշխարութեան կ'առաջնորդուի։ Անիկայ կը յանդիմանուի իր մեղաւոր ըլլալուն համար, և իր ամենամեծ մեղքը իր հաւատքին պակասութիւնն է Քրիստոսի վրայ։ (Տես Յովհ. ԺԵ. 22—24։) Անիկայ կը յանդիմանուի Քրիստոսի կատարեալ արդարութեանը համար, որուն կը վկայեն իր յարութիւնը և երկինքը համբառնալը, և այսպէս կը տեսնէ թէ որչափ արժանի է ան իր փրկիչը ըլլալու։ Կը յանդիմանուի նաև վերջին դատաստանի ճշմարտութեանը համար, որուն կարապետն է Քրիստոսի ըրած յաղթութիւնը Սատանային վրայ. ու կը տեսնէ իր պարտաւորութիւնը ան դատաստանին։ Ահա ասանկ զգացումներու միջոցով՝ մեղաւորը կը դառնայ իր մեղքերուն համար ապաշխարելու, և կենաց նորոգութիւն ունենալու՝ Աստուծոյ Որդիին հաւատալով. և ան սրբութիւնը՝ որուն վրայով մենք կը խօսինք, սկզբնաւորութիւն կ'առնէ մարդուն սրտին մէջը։

Ասանկ են աշխարհի խոստացուած Հոգիին ներգործութիւնները։ Ուրիշ տեղեր՝ Առաքելոց

Digitized by Google

և անոնց ներշնչեալ հեղինակներուն ալ աւելի ըսքանչելի ազդեցութիւններ խոստացած էին աս խոստմունքներովը, բայց մեր նպատակը անոր վրայով խօսիլ չէ աս ճառիս մէջը. վասն զի սկիզբէն մեր միտքը ստորագրել չէր Սուրբ Հոգիին ամէն գործը՝ Քրիստոսի Եկեղեցին հաստատելու, ու փրկութեան եղանակը յայտնի ընելու. ու յառաջացընելու համար երկրի վրայ. բայց մեր նպատակը աս էր որ ցուցընենք թէ ինչ է անոր կատարելու գործը իւրաքանչիւր հաւատացեալին հոգիին փրկութեանը համար, անոր երկինքը ընդունուելու կարող ըլլալէն առաջ։ Ասկից զատ՝ անիկայ խոստացուած էր Քրիստոսի աշակերտներուն՝ իբրև ներշնչութեան հոգի մը։ Մեր փըրկիչը ըսաւ անոնց. «Մխիթարիչը՝ Սուրբ Հոգին՝ որ Հայրը իմ անունովս պիտի ղրկէ, անիկայ ձեզի բոլորը պիտի սորվեցընէ, և ինչ որ ձեզի ըսի՝ միտքերնիդ պիտի բերէ»։ (Յովհ. ԺԴ. 26։) Հոգիին աս ներշնչութիւնն էր որ կարող ըրաւ զանոնք կրօնքի անսխալ ուսուցիչները ըլլալու, և անոնց քարոզութիւնները և գրութիւնները Աստուծոյ խօսքը ըրաւ։ Մինչև Հոգիին անոնց վրայ գալը՝ արգիլուած էին իրենց առաքելական աշխատութեանցը ձեռք զարնելու։ (Գործ. Ա. 4, 5։) Անիկայ Պենտեկոստէին օրը անոնց վրայ իջաւ. և ետքը ուրիշ հաւատացեալներուն վրայ, անոնց՝ լեզուներ խօսելու և ուրիշ հրաշքներ գործելու զօրութիւնը տալով։ (Տես Գործ. Ա. 1—11։ Ժ. 4—47։ ԺԹ. 6։ Ա Կորնթ. ԺԲ. 11։) Հոգիին ասանկ հրաշալի ազդեցութեանցը ներգործութիւնը՝ «Հոգւով Սրբով մկրտութիւն» կը կոչուի։ (Տես Մատթ. Գ. 11. Գործ. Ա. 5։ ԺԱ. 16։ Ա Կորնթ. ԺԲ. 13։) Հոգիին աս

Digitized by Google

սքանչելի պարգեւները տրուեցան Առաքելոց, նաեւ անոնց՝ որ անմիջապէս հետեւող եղան, որպէս զի անոնք քրիստոնէական Եկեղեցիին հիմը ձգելու համար հարկաւոր օգնութիւնը ունենան: Սակայն հիմա մենք ասանկ ազդեցութիւններու սպասելու չենք. ու ես զանց ըրի անոնց վրայով խօսելու, որ ձեզի ներկայացընեմ Հոգիին միայն այն գործը որ անմիջապէս մեզի կը վերաբերի, և որուն մենք ամէնքս ալ պարտինք փորձառու ըլլալ մեր փըրկութենէն առաջ:

Ո՛վ ընթերցող՝ կ՚ուզե՞ս աս փոփոխութեան փորձը առնել. քու անմահ հոգիիդ արժէքը գիտնալով, և անզեղջ մնացողներուն համար պատրաստուած ողբալի վիճակէն զարհուրելով. կը փափաքի՞ս որ քու բնութիւնդ նորոգուի ու սրբուի: Ահա՛ ըսեմ քեզի. թէպէտ աս փոփոխութիւնը Հոգւոյն Սրբոյ գործն է, բայց քու կարողութեններդ վեր չէ անիկայ ստանալը. վասն զի դուն կրնաս ստանալ Սուրբ Հոգիին ազդեցութիւնները՝ անդադար աղօթքով. խնդրեցէք զանոնք, ու պիտի տրուին ձեզի: Ասանկ կը զրուցէ մեր Օրհնեալ Փրկիչը. “Խնդրեցէք՝ ու պիտի տրուի ձեզի. փնտռեցէք՝ ու պիտի գտնէք. դուռը զարկէք՝ և պիտի բացուի ձեզի: Ձեզմէ ո՞վ է այն հայրը՝ որմէն իր որդին հաց որ ուզէ, միթէ քա՞ր պիտի տայ անոր. կամ թէ որ ձուկ ուզէ, միթէ ձուկին տեղը օ՞ձ պիտի տայ անոր, և կամ թէ որ հաւկիթ ուզէ, միթէ կարի՞ճ պիտի տայ անոր: Ուստի եթէ դուք՝ որ չար էք, ձեր զաւակներուն աղէկ ընծաներ տալ գիտէք, ո՛րչափ աւելի ձեր Հայրը երկինքէն Սուրբ Հոգին պիտի տայ անոնց, որ իրմէ կը խնդրեն”: (Ղուկ. ԺԱ. 9. 11—13:) Որեւէ թող մէկը չըսէ թէ՝ Սրտին աս փոփոխու-

թիւնը Աստուծոյ գործն է, և անոր համար իմ կարողութենէս վեր է, ուստի կրնամ ինչպէս որ եմ՝ անանկ նստիլ և գոհ մնալ։ Նայեցէք ան ցաւերուն՝ որ մեր Փրկիչը քաշեց. անանկ հեռաւ-ութեան մը առջևը առնելու համար. անիկայ աս պատուէրը կը հրամայէ ձեզի, խնդրեցէք, փընտըռեցէք, զարկէք. և իր պատուէրները ծանր չեն, խնդրելէն աւելի դիւրին ի՞նչ բան կայ։ Անշուշտ անանկ մեծ պարգև մը չկրնար խնդրուիլ ասկէ աւելի դիւրին միջոցով մը։ Անիկայ առարկութիւն գործ կ'ածէ. երկրաւոր ծնողք մը՝ երբոր իր որդին անկէ հաց կը խնդրէ, քար կամ թունաւոր կարիճ չտար անոր. Աստուած ձեր Հայրն է, ձեր երկնաւոր Հայրը. ուրեմն որչափ աւելի անիկայ բարիքներ կու տայ անոնց, որ իրմէն կը խընդրեն. և ի՞նչ է ան իր խոստացած բարիքը. ան Հոգին է, որուն վրայով մենք կը խօսինք։ Դուք գիտէք որ ծնողք մը մեծ փափաք ունի իր զաւակը կերակրելու. Աստուած աւելի փափաք ունի իր Սուրբ Հոգին տալու ձեզի, թէ որ միայն կը խնդրէք իրմէն։

Ու արդեօք չէ՞ք ուզեր խնդրել իրմէն. մտածեցէք թէ որչափ կարօտութիւն ունիք ան պարգևին. ձեր յաւիտենական երջանկութիւնը անկէ կախում ունի։ Դուք ծնած էք կորստեան որդի. և այնպէս կը մնաք մեղք մեղքի վրայ աւելցընելով, մինչև որ Սուրբ Հոգին Նոր բնութիւն մը գոյացընէ ձեր ներսի դին։ Թէ որ անոր աս բանը ընելէն առաջ մեռնիք, միայն մէկ տեղ մը պատրաստուած է ձեզի համար, այսինքն Սատանային և իր հրեշտակներուն համար պատրաստուած տեղը. ուրիշ տեղի յարմարութիւն չունիք. և դուք 'կարո՞ղ էք մաշող կրակին մէջը բնակելու. կրնա՞ք բնակիլ յա-

Digitized by Google

փոխնական բոցերուն մէջ. յանդուգն մի՛ ըլլաք ասոր փորձը առնելու. հապա խնդրեցէք հիմա ան խոստացուած անգին պարգեւը. եթէ ոչ՝ կ'արհամարհէք զանիկայ. վասն զի ընծայուած պարգեւ մը չընդունիլը՝ զանիկայ արհամարհել է. և ինչպէս մեծ մեղք է ատանկ պարգեւ մը արհամարհելը. մտածեցէք թէ ո՞վ է տուողը. նոյն ինքն Ամենակարող Աստուածն է, ան որ ձեզ ստեղծեց, և որուն ձեռքին մէջն է ձեր յաւիտենական վիճակը. իսկ ան պարգեւը որչափ ամենամեծ է. որովհետեւ Օրհնեալ Երրորդութեան Աստուածային անձանց մէկն է: Արդ՝ մտածեցէք թէ որչափ մեծ բարերարութիւն է, որչափ անհուն խոնարհամտութիւն, որ այնքան բարձրացեալ էակ մը՝ ատանկ մեծ պարգեւ մատուցանէ, անանկ գլխովին անարժան և ապականեալ մէկու մը, ինչպէս որ ենք մենք ամենքս: Ու արդեօք պէ՞տք է որ պարգեւը Պարգեւողին հետ մէկտեղ անարգենք: Ո՛հ, այդչափ անխորհուրդ մի՛ ըլլաք, ատանկ մեղքի մը տակ մի՛ իյնաք. թող ատանկ անհիմանալի սէր մը ձեր սիրտը շարժէ. և ուրախութեամբ ընդունեցէք Սուրբ Հոգին սրտերնուդ մէջ, որ հոն տեղ կատարէ իր սրբացուցիչ ու փրկարար գործը:

Բայց եթէ չէք ուզեր որ աս գործը ձեր ներսիդին գործուի, ներեցէք ինծի որ մէկ ուրիշ բան մըն ալ մօքերնիդ բերեմ, այսինքն թէ՝ ինչպէս որ Հոգին կը ստանանք՝ թէ որ խնդրենք, անանկ ալ կը հեռացընենք զան՝ թէ որ անարգենք ու վշտացընենք: Մարգարէն ապստամբ Հրէից համար ըսաւ. «Անոնք ապստամբեցան ու անոր Սուրբ Հոգին բարկացուցին. ուստի անիկայ անոնց թշնամի եղաւ, ու ինքը անոնց հետ պատերազմ ըրաւ».
(Եսայ. ԿԳ. 10: Տես նաեւ Է. 13: Եփէ. ԺԶ.

43:) Ստեփաննոս առաջին մարտիրոսը նոյն յանդիմանութիւնը կ'ընէ անոնց՝ ըսելով. «Ո՛վ խստապարանոցներ՝ ու սրտով և ականջով չթլփատուածներ. դուք ամէն ատեն Հոգւոյն Սրբոյ հակառակ կը կենաք, ինչպէս որ ձեր հայրերը՝ անանկ ալ դուք»: (Գործ. է. 51:) Եւ որովհետև ամէն մարդ աս նոյն մեղքը գործելու վտանգին մէջն է, վասն որոյ Պօղոս շատ անգամ կը յորդորէ ըսելով. «Աստուծոյ Սուրբ Հոգին մի տրտմեցնէք», (Եփես. դ. 30,) «Հոգին մի մարէք»: (Ա Թես. ե. 19:) Ահա աս վկայութիւններէն վտանգը յայտնի է թէ՝ կրնանք Հոգին տրտմեցնել՝ որ մեզ թողու. և ոչ միայն մեզ թողու, այլ և մեր թշնամին ըլլայ. այո, թէ որ անոր դէմ կենանք, կրնայ ըլլալ որ ան նոյն Հոգին՝ որ հիմա աստանկ քաղցրութեամբ ձեզի կը մատուցուի շնորհաց Հօրմէն, դառնայ ու պատերազմի ձեզի դէմ: Ուրեմն թեթև մեղք մը չէ անոր դէմ կենալը ու զանիկայ մերժելը: Մտածեցէք թէ որքան մեծ մեղք է. յիրաւի՝ աստուածային շնորհաց մեզ փառքով պսակելու գործը մերժել է: Աստուծոյ Որդւոյն պարգևը՝ սքանչելի և անիմանալի մեծ սէր մըն է՝ մեզի ցուցուած. սակայն Հոգիին պարգևը անկից մէկ աստիճան վեր է՝ մեզի մատուցուած աստուածային շնորհքներուն մէջ, որովհետև անոր հետևութիւնն է, և ասոր նպատակը մեր օգտին համար առջինին վրայ ուրիշ գործ մը կատարել է. և յիրաւի ասիկայ մեզի մատուցուած վերջին շնորհք մըն է: Թէ որ ասիկայ մերժէք, ալ ուրիշ բան չմնար պատրաստուած ձեր փրկութեանը համար: Դարձեալ՝ թէ որ ասիկայ մերժէք, շնորհաց ամէն դարմանները մերժած կ'ըլլաք: Մտիկ ըրէք մեր փրկչին ըսած երևելի խօսքերը աս նիւթիս վրա-

յով. «Ամէն մեղք ու հայհոյութիւն պիտի ներուի մարդոց. բայց Սուրբ Հոգիին դէմ եղած հայհոյութիւնը պիտի չներուի մարդոց։ Եւ ով որ Որդւոյ մարդոյ դէմ բան կ'ըսէ, պիտի ներուի անոր. բայց ով որ Հոգւոյն Սրբոյ դէմ կ'ըսէ, պիտի չներուի անոր, ո՛չ աս աշխարհիս մէջ՝ և ո՛չ գալու աշխարհին մէջ»։ (Մատթ. ԺԲ. 31, 32։) Որչափ սոսկալի է աս մեղքը՝ որ թողութիւն չունի. Սուրբ Հոգիին դէմ մի՛ կենաք, կամ թէ հարևանցի կերպով մի՛ խօսիք անոր սրտի մէջ ունեցած մեծ գործին վրայ, որն որ մենք հիմա ներկայացուցինք ձեզի, որ չըլլայ թէ ան մեղքը գործողներ ըլլաք։ Կրնայ ըլլալ որ ամբողջ ժողովուրդ մը աս մեղքս գործած ըլլայ, և հետևապէս Սուրբ Հոգին գլխովին հեռանայ անկից, և շատ դարեր անոր օրհնեալ ազդեցութիւնները մէկ հոգի մըն ալ չզգալով՝ դարձի չգայ։ Վերջապէս ուր որ սիրտը նորոգող Հոգիին վարդապետութիւնը մէկդի ձգուած է, ուր որ մէկը չխորհիր թէ ինքը կարօտութիւն ունի անոր. ո՛չ ալ աղօթք կ'ընէ որ իրեն տրուի անիկայ, ան տեղ բնաւ իրաւունք չունինք յուսալու՝ թէ անիկայ, իր առատագութ այցելութիւնները պիտի կատարէ հոն. ո՛չ ալ զարմանալու ենք՝ երբոր բնաւ մէկ մը չգտնենք հոն՝ անոր նորոգիչ զօրութեանը փորձառու եղած։ Ասիկայ ալ ստոյգ է՝ որ ժամանակ պիտի գայ՝ որ իւրաքանչիւր վերստին չծնանող մեղաւորը պիտի չկրնայ Հոգւոյն Սրբոյ օգնականութիւնը ունենալ ապաշխարութեան դառնալու։ Մահը՝ ամէն ասանկ անձինքը կը հեռացընէ Հոգւոյն Սրբոյ ազդեցութիւններէն, և հետևաբար ապաշխարութեան ամէն յոյսէն. ինչպէս որ Աստուած ըսաւ ջրհեղեղէն առաջ. «Բոլոր մարմիններին վերջը հասած է իմ

Digitized by Google

առջիս. ինչու որ երկիրը անոնց միջոցովը անիրաւութեամբ լեցուեցաւ. և ահա ես զանոնք երկրին հետ պիտի աւրեմ"։ (Ծննդ. Զ. 13։) Նոյ՝ արդարութեան քարոզիչ մըն էր, և իր քարոզութիւնովը Սուրբ Հոգին կը ներգործէր մարդոց սրտերուն մէջ։ Բայց անոնք դէմ կեցան ու չապաշխարեցին. անատենը Աստուած բարկանալով՝ անոնց դէմ աս սպառնալիքը ըրաւ, թէ իր հոգին միշտ մարդուն վրայ պիտի չմնայ։ Ու ինչպէս պիտի կատարուէր աս իր խօսքը. անոնց մեռնելովը ։ ։ Ուրեմն մահը գլխովին կը հեռացընէ մեզ Հոգիին ներգործութիւններէն. և հետևաբար գերեզմանէն անդին ապաշխարութիւն չկայ։ Անատեն՝ ան որ՝ ամբարշտութիւն կ'ընէ՝ թող ամբարիշտ ըլլայ, ու ան որ աղտոտ է, թող աղտոտ մնայ։ (Յայտ. ԻԲ. 11։) Դժոխքին մէջ եղողները բոլորովին անզեղջ և կարծրասիրտ կը մնան. որովհետև հոն տեղ Սուրբ Հոգին չիջներ սրտին մէջ, որ կակղացընէ ու փոխէ զանիկայ. Աղէկ ըսաւ մեր փրկիչը մահուան վրայով. "Գիշերը կու գայ, որ ան ատենը մէկը չկրնար գործել"։ (Յովհ. Թ. 4։) Ու Սողոմոն ըսաւ. "Ան քու երթալու գերեզմանիդ մէջը՝ գործք, խորհուրդ, գիտութիւն ու իմաստութիւն չկայ"։ (Ժող. Թ. 10։) Աստի կ'աղաչեմ՝ ով ընթերցող, արթընցիր ու ջանք ըրէ, որ քու հոգիիդ փրկութիւնը ստանաս, քանի որ գիշերը վրադ չէ հասած. Սուրբ Հոգին քեզի օգնութեան կանչէ, ու քու սիրտդ հնազանդեցո՛ւր իր վերստին ծնանող ազդեցութիւններուն, որպէս զի կարող ըլլաս ազատիլ յաւիտենական մահուանէն։

ԳԼՈՒԽ Ե

Մեր քննած նիւթէն երկու մեծ ու հարկաւոր խնդիրներ կը ծագին, և հիմա մեր կարողութեանը չափ անոնց պատասխանը պիտի տանք։

ԱՌԱՋԻՆ խնդիրը աս է, Թէ Սուրբ Հոգին ինչ միջոց կը բանեցընէ մարդուն ծննդեան ու սրբութեան գործը առաջ տանելու համար։

Թէպէտև գործը Աստուծոյ գործն է, բայց սակայն առանց միջոցի չկատարուիր։ Աստուած իր ամենամեծ հրաշքները կատարած ատենը անգամ՝ ընդհանրապէս միջոցներ կը գործածէր։ Եղիսէ պատուիրեց բորոտ Նէեմանին՝ որ լուացուի Յորդանան գետին մէջը։ (Դ Թագ. Ե. 10։) Յիսուս Քրիստոս կոյրին աչքը կաւով ծեփեց։ (Յովհ. Թ. 6։) Պետրոս՝ կաղ մարդուն ձեռքէն բռնեց ու վերցուց։ (Գործ. Գ. 7։) Եւ թէպէտ ան միջոցները իրենցմէ զօրութիւն չունէին ան հրաշքները կատարելու, սակայն ընդհանրապէս գործուելու հրաշքին յարմար բաներ էին. ինչպէս բորոտութեան համար լուացուիլը, կուրութեան համար աչքը ծեփելը, և այլն։

Նմանապէս Սուրբ Հոգին մարդուս սրտին մէջը իր գործը կատարած ատենը միջոցներ գործածելը բնաւ ամենևին հակառակ չէ՝ անոր բացարձակապէս իր գործը ըլլալուն։ Եւ աս ալ հաւանական բան մը պէտք է սեպենք՝ թէ աս միջոցները իրենց բնութեամբը յարմար են ան կատարուելու գործին բնութեանը։ Ան գործը հոգևոր է. հոգիին կը ներգործէ, և չէ թէ մարմինին։ Նոր հոգևոր բնութեան վերստին ծնունդ մըն է հոգիին մէջ, որ կամաց կամաց անոր կատարեալ սրբութիւնը կը

Digitized by Google

ներգործէ։ Ուստի պիտի չսեպենք թէ ան միջոցները մարմինին վերաբերեալ են, հապա մտքին։ Անոնք հոգևոր միջոցներ պիտի ըլլան, հոգիին թափանցող ու անոր բնութեանը համաձայն։ Ահա՛ ատանկ միջոց մըն է Սուրբ Գիրքը, որ մտքին վերաբերեալ է. միտքը՝ և չէ՛ թէ մարմինը կը հասկընայ անոր նշանակութիւնը. և ան նշանակութիւնը կրնայ մտքին ազդել։ Ուստի հաւանական է որ Աստուած իր Սուրբ Գիրքը իբրև յարմար միջոց մը պիտի գործածէր մարդոց փրկութիւնը կատարելու գործին մէջ։

Սուրբ Գիրքը աս գործին մէջ Սուրբ Հոգիէն գործածուած միջոցն ըլլալը՝ չէ թէ միայն մեր մտքին փաստերովը, հապա նաև բուն Սուրբ Գիրքին վկայութիւններովը կրնանք հաստատել։ Նախ և առաջ մեծ հարկաւորութիւն և զօրութիւն կու տայ Աստուծոյ խօսքին։ Մտիկ ըրէ ինչ կ՚ըսէ Պօղոս՝ Աւետարանը քարոզելու վրայով. «Ամէն որ Տէրոջը անունը կանչէ՝ պիտի փրկուի։ Արդ ինչպէս պիտի կանչեն անոր՝ որուն որ չհաւատացին. կամ ինչպէս պիտի հաւատան անոր՝ որուն վրայով չլսեցին. կամ ինտո՞ր պիտի լսեն՝ առանց մէկու մը քարոզելուն. կամ ինչպէս պիտի քարոզեն՝ թէ որ չխրկուին. ինչպէս որ գրուած է. Ինտո՛ր գեղեցիկ են խաղաղութիւն աւետարանողներուն՝ ու բարի բաներու աւետիս տուողներուն ոտքերը»։ «Արդ հաւատքը լսելէն է, ու լսելը Աստուծոյ խօսքէն»։ (Հռոմ. Ժ. 13—15. 17։) Դարձեալ՝ կարդա Ա Կորն. Ա գլուխը, ուր տեղ կ՚իմացընէ թէ ինքը անիկայ մեծապէս հարկաւոր սեպած է իր պաշտօնին մէջ, և թէ ինքը գլխովին անոր նուիրուած է իբրև փրկութեան միջոցի մը։ «Ինչու որ» կ՚ըսէ ան «Քրիստոս զիս մկրտելու չխրկ-

կեց, հապա աւետարանը քարոզելու”։ “Քանզի խաչին քարոզութիւնը կորսուածներուն յիմարութիւն է. բայց մեզի փրկուածներուս Աստուծոյ զօրութիւնն է”։ “Քանզի որովհետեւ Աստուծոյ իմաստութեամբը աշխարհ չճանչցաւ զԱստուած իր իմաստութիւնովը, Աստուած հաճեցաւ քարոզութեան յիմարութիւնովը հաւատացեալները ապրեցընելու”։ (Ա Կորնթ. Ա. 17—21։) Հոս տեղ յայտնապէս կը ծանուցանէ թէ՝ Աւետարանին քարոզութիւնը խիստ հարկաւոր էր, որուն համար Քրիստոս տուաւ անոր առաքելութեան պաշտօնը։ Մկրտութիւնը եւ ասոր հետ բաղդատելով՝ կարեւոր բան մը չէր իր պաշտօնին մէջ. եւ թէ որ մկրտութիւնը այնքան կարեւոր չէր, անշուշտ ուրիշ կրօնական ծէսերն ալ կարեւոր բաներ չէին։ Առաքեալը կը ծանուցանէ թէ քարոզուած խօսքն է Աստուծոյ զօրութիւնը՝ եւ ոչ թէ արարողութիւնները։ Ասոր պէս կը խօսի ուրիշ տեղ ալ. “Ես ամօթ չեմ սեպեր”, կ՚ըսէ, “աւետարանը. վասն զի Աստուծոյ զօրութիւնն է ան՝ բոլոր հաւատացեալներուն փրկութեան համար”։ (Հռովմ. Ա. 16։) Ու դարձեալ՝ “Աստուծոյ խօսքը կենդանի է ու զօրեղ՝ եւ ամէն երկսայրի սուրէ կտրուկ, որ կը թափանցէ մինչեւ շունչը ու ոգին՝ եւ յօդուածները ու ծուծը բաժնելու, եւ կը քննէ սրտին խորհուրդները ու մտածմունքները”։ (Եբր. Դ. 12։ Տես նաեւ Ա Թես. Բ. 13։ Գործ. Ի. 32։) Կորնթացւոց ալ կ՚ըսէ ան. “Ո՛վ եղբայրներ՝ ձեզի կ՚իմացընեմ ան աւետարանը՝ որ ես ձեզի քարոզեցի, որ նաեւ ընդունեցիք, ու անոր վրայ հաստատուած էք. որով կը փրկուիք ալ, թէ որ ամուր բռնէք ան խօսքը որ ես ձեզի քարոզեցի”։ (Ա Կորնթ. ԺԵ. 1, 2։) Պետրոս աւելի բացայայտ կերպով կը գրուցէ. “Որպա-

ծին մանկանց պէս՝ բանական ու անխարդախ կաթին փափաքեցէք, որ անով մեծնաք": (Ա Պետ. Բ. 2:) Անիկայ կը խօսի անոնց՝ իբրև քրիստոնեաներու. և իբրև քրիստոնեաներ անոնք մեծնալու էին շնորհաց մէջ՝ խօսքին միջոցովը: Բայց մեր փրկիչը ալ աւելի կը բացայայտէ աս բանը սերմանացանին առակովը, և յայտնապէս կը ցուցընէ թէ քարոզուած խօսքն է սրբութեան և փրկութեան միջոցը: Ան առակը մեկնելով՝ կ'ըսէ. "Սերմը՝ Աստուծոյ խօսքն է". Եւ "աղէկ հողի մէջ ցանուածը անոնք են՝ որ բարի և յօժար սրտիւ լսելով ան խօսքը՝ կ'ընդունին, ու համբերութիւնով պտուղ կու տան": (Ղուկ. Ը. 11—15:) Աստի աս առակին համեմատ հաւատացեալոց բոլոր պտուղը՝ խօսքին սերմէն յառաջ կու գայ:

Երկրորդ՝ Սուրբ Գիրքը պարզապէս կը սորվեցընէ որ սրտին նորոգուիլը և սրբուիլը՝ Աստուծոյ խօսքին միջոցովը կ'ըլլայ: Երկրորդ գլխուն մէջ տեսանք որ մեր բարոյական բնութեանը աս մեծ փոփոխութիւնը՝ զանազան անուններով կը ստորագրուի Աստուածաշունչին մէջ: Անունները շատ են, սակայն գործը մէկ է: Արդ՝ գրեթէ բոլոր աս անուններովը յայտնապէս կը զրուցուի թէ աս գործը Աստուծոյ խօսքովը կը կատարուի:

Սրտի դառնալ կամ լուսաւորութիւն կը կոչուի ան: Սաղմոսերգուն կ'ըսէ. "Տէրոջը օրէնքը կատարեալ է. հոգին կը նորոգէ. Տէրոջը վկայութիւնը ճշմարիտ է. տգէտը իմաստուն կ'ընէ: Տէրոջը կանոնները շիտակ են. սիրտը կ'ուրախացընեն. Տէրոջը պատուիրանքները պայծառ են. աչքերուն լոյս կու տան": (Սաղմ. ԺԹ. 7, 8:) Լուսաւորութիւն ալ կը կոչուի. և Սաղմոսերգուն կը հարցընէ. "Երիտասարդը ինչո՞վ մաքրէ իր ճամբան"

ու կը պատասխանէ. "Քու խօսքիդ համեմատ անոր զգուշութիւն ընելով": (Սաղմ. ճժթ. 9:) Պետրոս կ'ըսէ. Ձեր անձերը մաքրելով՝ ճշմարտութեանը հնազանդելով՝ Հոգիին ձեռքովը: (Ա Պետ. Ա. 22:) Եւ մեր փրկիչը կ'ըսէ. "Դուք հիմակուընէ մաքուր էք այն խօսքով՝ որ ձեզի խօսեր եմ": (Բաղդատէ Յովհ. ԺԵ. 3: Եփես. Ե. 26ին հետ:) Աս ամենուն մէջ յայտնապէս ըսուած է թէ՝ Աստուծոյ Խօսքն է սրտին մաքրութեան միջոցը: Ասանկ ալ Աստուծոյ Խօսքին միջոցովն է՝ որ կը կատարուի սրտին վերստին ծնունդը, որ նոյն բանն է, ուրիշ անունով մը: Պետրոս կ'ըսէ այն քրիստոնեաներուն՝ որոնց որ գրեց, թէ անոնք "Նորէն ծնած ըլլալով՝ չէ թէ ապականացու սերմէն, հապա անապականացուէն Աստուծոյ կենդանի ու յաւիտենական խօսքովը": (Ա Պետ. Ա. 23:) Եւ Յակոբոս կ'ըսէ. Աստուած "իր ուզելովը մեզ ծնաւ ճշմարտութեան խօսքովը": (Յակ. Ա. 18:) Ասկից աւելի պարզ և բացայայտ խօսք չկրնար ըլլալ: Հոս տեղ ըսուած վերստին ծնունդը՝ արտաքին արարողութիւն չէ, ոչ ալ արտաքին արարողութեան մը գործն է. բայց ներքին փոփոխութիւն մըն է՝ Աստուծոյ Խօսքին միջոցովը գործուած: Ինչպէս՝ Պօղոս խօսելով իրեն համար՝ իբրև Քրիստոսի պաշտօնեայ, և գործը իրենը անուանելով, որն որ Աստուած գործեց իրմով, կ'ըսէ. "Քրիստոս Յիսուսով ես ձեզ ծնայ աւետարանովը": (Ա Կորնթ. Դ. 15:) Աս փոփոխութիւնը՝ [illegible] կը կոչուի. ասիկայ Սուրբ Գրքին զօրութեանը՝ իբրև միջոցի մը ընծայուած է: Մեր փրկիչը ըսաւ Հրէից. "Ճշմարտութիւնը պիտի գիտնաք, ու այն ճշմարտութիւնը ձեզ պիտի [illegible]

Digitized by Google

զատէ". (Յովհ. Ը. 32.) Եւ ետքը մեկնեց՝ թէ մեղաց գերութենէն պիտի ազատէր զանոնք։ (Համար 34։) Նմանապէս անով՝ այսինքն Աստուծոյ Խօսքովը կը տրուի հոգեւոր կեանքը, ինչպէս որ մեր փրկիչը ըսաւ. "Հոգին է կենդանի ընողը, մարմինը շահ մը չըներ. ան խօսքերը որ ես ձեզի խօսեցայ, հոգի ու կեանք են"։ (Յովհ. Զ. 64։) Նոյնպէս՝ Պօղոս ուզելով ցուցընել թէ Նոր Կտակարանին հոգեւոր նշանակութիւնը սրտին կ'ազդէ, իսկ գրաւորական նշանակութիւնը արտաքին արարողութեանց վրայ կը կայանայ, կ'ըսէ. "Գիրը կը սպաննէ, բայց հոգին կ'ապրեցընէ"։ (Բ Կորնթ. Գ. 6։) Խօսքին միջոցաւն է որ նոր հոգեւոր կեանք մը կը տրուի հոգիին։ Դարձեալ՝ աս գործը սրբութիւն կը կոչուի. ահա ան ալ յայտնապէս Սուրբ Գիրքին կ'ընծայուի։ Մեր փրկիչը կ'ըսէ. "Սրբէ՛ անոնք քու ճշմարտութիւնովդ. քու խօսքդ ճշմարտութիւն է"։ (Յովհ. ԺԷ. 17։) Աս խօսքը նշանաւոր ժամանակի մէջ խօսեցաւ ինքը. քանզի իր աշակերտներէն բաժնուելու վրայ էր, որոնց հետ կենակցեր էր իրեք տարի, և իր Հօրը ծոցը պիտի դառնար. անոնք տակաւին աշխարհի մէջ մնալու էին, աշխարհի փորձութիւններովը ու վիշտերովը շրջապատուած, և անոր վտանգներուն ենթակայ եղած. իսկ Յիսուս անոնց ապահովութեանը և բարելաւութեանը փափաքելով՝ խիստ ազդու և սրտաշարժ աղօթք մը կ'ընէ անոնց համար։ Ան խօսքը որ վկայութիւն բերինք, ան աղօթքին գլխաւոր խնդրուածներէն մէկն է։ Իր մեծ փափաքը ան էր որ՝ անոնք սուրբ ըլլան. և կը յուսար որ աս բանը Աստուծոյ Խօսքին միջոցովը պիտի կատարուի։ Ասոր նման էին Առաքեալին զգացումները՝ երբոր Եփեսացւոց ծե-

իրրէն կը զատուէր ։ «Կը յանձնեմ ձեզ Աստուծոյ», կ՚ըսէ ան, «ու անոր շնորհացը խօսքին, որ կարող է շինելու՝ ու բոլոր սրբուածներուն հետ ձեզի ժառանգութիւն տալու»։ (Գործ. Ի. 32։) Սուրբ Գիրքը՝ իր գործը առաջ տանելու կատարեալ միջոց մըն է, և կարօտ չէ հրաշքներու կամ նոր յայտնութիւններու ։ Մեծատունը երբոր դժոխքին մէջ կը գտնուէր, միտքը բերելով որ իր եղբայրներն ալ անհոգութեամբ իրեն պիտի հետեւէին, կը խորհէր զանոնք զգաստացընել՝ Ղազարոսը ղրկելով որ զանոնք խրատէ. սակայն Աբրահամ պատասխան տուաւ. «Անոնք Մովսէսը ու մարգարէները ունին, թող անոնց մտիկ ընեն ։ Թէ որ Մովսէսին ու մարգարէներուն մտիկ չեն ըներ, ոչ ալ թէ որ մեռելներէն մէկը յարութիւն առնելու ըլլայ, պիտի համոզուին»։ (Ղուկ. ԺԶ. 29. 31 ։) Ասկէ՝ ասկից աւելի բացայայտ խօսք կրնա՞յ ըլլալ, թէ Սուրբ Գիրքէն աւելի զօրաւոր միջոց մը չկրնար 'ի գործ դրուիլ՝ մարդոց դարձի գալուն ու փրկութեանը համար։

Երրորդ, տակաւին ինծի կը մնայ ըսել, թէ Աստուծոյ Խօսքը ինքիրմէն զօրութիւն մը չունի, և շատ անգամ անյաջող է ։ Լիդիայի դարձի գալուն պատմութեանը մէջ չըսուիր թէ քարոզուած խօսքը դարձուց զանիկայ, բայց թէ «անոր Տէրը բացաւ Պօղոսին ըսածներուն ուշադրութիւն ընելու»։ (Գործ. ԺԶ. 14 ։) Եւ Պօղոս թէ իր վրայ և թէ Առաքեալներուն վրայ խօսելով՝ իբրև քարոզիչներ Աստուծոյ խօսքին, կ՚ըսէ թէ՝ «Ես տնկեցի, Ապողոս ջուր տուաւ, բայց Աստուած աճեցուց ։ Ուստի ոչ տնկողը բան մըն է, և ոչ ջուր տուողը, հապա Աստուած՝ որ աճեցուց»։ (Ա Կորնթ. Գ. 6, 7։) Ուրեմն Աստ-

ուած ինքն է որ՝ թէ իր խօսքին և թէ իր խօսքը քարոզողներուն կու տայ բոլոր իրենց ունեցած յաջողութիւնը ։ Անոնք իրենցմէ լոկ գործիքներ են, ու բան մը չեն կրնար ընել. և ամէն ատեն չյաջողիլը սերմ ցանողին առակէն յայտնի է։ Սերմէն որը ճամբուն վրայ իյնալով, երկինքի թռչունը եկաւ՝ ու կերաւ անիկայ ։ Եւ ուրիշը ապառաժի վրայ ինկաւ, ու շուտով մը չորցաւ ։ Եւ ուրիշը ինկաւ փուշերուն մէջ՝ որոնք ելան ու խղդեցին զանիկայ ։ Միայն մէկ փոքրիկ մասը ինկաւ աղէկ հողի մէջ, ու պտուղ տուաւ ։ Եւ աս սերմը՝ քարոզուած խօսքին ըստ մասին յաջողութիւն ունենալուն խորհրդաւոր օրինակ մըն է։ Պօղոս կը ցուցընէ շատ անգամ քարոզուած խօսքին ազդեցութիւն չունենալուն պատճառը, երբոր կ՚ըսէ՝ թէ ան խօսքը շահ մը չըրաւ ոմանց, որովհետև զանիկայ լսած ատեննին հաւատք չունէին։ (Եբր. Դ. 2։) Ան խօսքին հետ հաւատք պէտք է. կատարեալ ու սրտանց հաւատք, որ ազդու ըլլայ խօսքը ։ Յիրաւի այնպէս հարկաւոր է հաւատքը, որ ան իբրև ըստ ինքեան միջոց մը ցուցուած է մէկ տեղ մը՝ ուր որ Պետրոս վկայութիւն կու տայ Առաքելոց, թէ Աստուած տարբերութիւն մը չըրաւ անոնց ու Հեթանոսաց մէջը, հաւատքով մաքրելով անոնց սիրտն ալ։ (Գործ. ԺԵ. 9։) Բայց մէկ ուրիշ տեղ մը՝ նոյն գործը ճշմարտութեան հաւատալուն ընծայելով (Բ Թեսս. Բ. 13) ցուցուած է թէ՝ ճշմարտութիւնը անոր ներգործող միջոցն է հաւատքով։ Ասոր Աստուծոյ Խօսքը մարդոց սիրտերը նորոգելու և սըրբելու միջոցը ըլլալուն վրայով՝ բնաւ ուրիշ սնապաշտական գաղափար մը ունենալ պէտք չէ ։ Աստուծոյ Խօսքը ինքն իրեն բան չկրնար ընել։

բոլոր իր գործը Սուրբ Հոգիին մասնաւոր ազդեցութիւններէն են. և այս ազդեցութիւնները միշտ անոր հետը չեն ըլլար. այս պատճառով է որ շատ անգամ անօգուտ կ՚ըլլայ ան։ Մ՚է. ալ զանիկայ ունենալը, կամ անոր երկրպագութիւն ընելը, կամ համբուրելը երբեք օգուտ կ՚ընեն։ Աստուածաշունչի մը լոկ թուղթը և վրայի կաշին բնաւ զօրութիւն մը չունի՝ որ և իցէ օրհնութիւն մը շնորհելու, ճիշդ ինտոր որ ուրիշ թուղթ մը կամ կաշի մը չունի։ Եւ մէկ մարդ մը կրնայ տանը մէջ պահել մեծ զգուշութեամբ, և երկըրպագութիւն մատուցանել անոր, ու միշտ համբուրել զանիկայ, և բնաւ օգուտ մը չտեսնել անկից, ճիշդ ինտոր որ ուրիշ գիրք մը պահելով՝ ամէն տարին նոյն յարգը մատուցանէր։ Հապա պէտք է կարդալ զանիկայ ու միտք առնել. որովհետև անոր իմաստն է Աստուծոյ խօսքը, և չէ թէ անոր նիւթական բաները։ Լոկ լսելն ալ բաւական չէ. պէտք է ընդունիլ զանիկայ սրտին մէջ՝ անկեղծ ու ջերմեռանդ հաւատքով։ Սերմը՝ պէտք է որ բարի երկրի մը վրայ իյնայ, եթէ ոչ՝ պըտուղ չբերեր։ "Ուստի նայեցէ՛ք՝ թէ ինչպէս կը լսէք"։ (Ղուկ. Ը. 18։)

Արդ՝ կատարելապէս ցուցուցինք՝ թէ Աստուծոյ Խօսքը սիրտը մաքրելու միջոց մըն է. այժմ կը մնայ քննել՝ թէ արդեօք ուրիշ միջոց մըն ալ կա՞յ սրտին մաքրութեանը համար։

Սուրբ Գիրքին մէջ մեր բնութեան ներքին մաքրութեանը և սրբութեանը վրայով խօսելով, շատ անգամ նոյն տեղը Մկրտութեան վրայով ալ խօսուած է։ Հիմա պիտի քննենք թէ արդեօք մըկըրտութիւնը այս ներքին նորոգութեանը միջո՞ց մըն է։ Աս հարցմունքին վրայով եղած քանի

մը յայտնի նախադասութիւններ կան ։ "Նախ՝ մկրտութիւնը հարկաւոր չէ այս փոփոխութեան սկզբնաւորութեանը․ վասն զի շատ անգամ փոփոխութիւնը կը սկսի մկրտութենէն առաջ ։ Պետրոս՝ Պենտեկոստէին օրը ապաշխարութիւն պահանջեց՝ մկրտութենէն առաջ, ըսելով․ "Ապաշխարեցէ՛ք՝ ու ձեզմէ ամէն մէկը թող մկրտուի"․ (Գործ․ Բ․ 38․) Անոնք առաջ երկմիտ ու ծաղրարան էին․ (Համր․ 12, 13․) ու մինչև որ իրենց միտքը չփոխուեցաւ՝ ու չընդունեցին խօսքը ուրախութեամբ, չմկրտուեցան ։ (Համր 41 ։) Երբոր ներքինին հարցուց Փիլիպպոսին, "Ալ ինչ բան զիս կ'արգիլէ մկրտուելէն", Փիլիպպոս պատասխան տուաւ, "Թէ որ քու բոլոր սրտովդ կը հաւատաս, կարելի է"։ (Գործ․ Ը․ 36, 37 ։) Փիլիպպոս զանիկայ մկրտելէն առաջ՝ հաւատացող սիրտ մը պահանջեց, որ հոգևորապէս վերստին ծնած մարդուն նշանաւոր յատկութիւնն է ։ Կոռնելիոսի և իր հետը եղողներուն պատմութեանը մէջ կը կարդանք որ երբ Պետրոս տակաւին կը խօսէր, Հոգին Սուրբ հանգչեցաւ անոնց վրայ, ու անոնք սկսան ուրիշ լեզուներով խօսիլ․ և անատենը Պետրոս ըսաւ․ "Կրնա՞յ մէկը ջուրը արգիլել որ ասոնք չմկրտուին, որոնք Հոգին Սուրբն ալ ընդունեցին մեզի պէս ։ Ու հրրամայեց որ Տէրոջը անունովը մկրտուին"։ (Գործ․ Ժ․ 47—48 ։) Հոս կը տեսնենք որ Սուրբ Հոգիին արտաքոյ կարգի ազդեցութիւնները անգամ մկրտութենէն առաջ տրուած են ։ Վերջապէս հաստատ պատճառ կայ հաւատալու որ Առաքեալները մկրտուելու եկող չափահաս անձինքներէն միշտ կը պահանջէին սրտի նորոգութեան նշան կամ դաւանութիւն մը՝ իբրև պայ-

Digitized by Google

ման ան խորհուրդը ընդունելնուն ։ Անշուշտ, յայտնի է նաև թէ երբոր սրտին նորոգութիւնը մկրտութենէն առաջ եղած չէ, 'ի հարկէ ան արարողութեանը կատարուելուն հետ մէկտեղ պիտի չըլլայ ։ Աս բանը յայտնի է Սիմոն մոգէն, որն որ Փիլիպպոս մկրտեց ։ Իրաւ՝ ըսուեցաւ անոր վրայով՝ թէ միւս դարձի եկող Սամարացիներուն նման հաւատաց մկրտութենէն առաջ, բայց իր հաւատքը միայն բերնով խոստովանութիւն մըն էր, և չէ թէ սրտին անկեղծ հաւատքը. քանզի իր մկրտութենէն քիչ մը ետքը մեղքի մէջ իյնկաւ, որով ցուցուց թէ իր սիրտը դեռ փոխուած չէր ։ Նաև Պետրոս ըսաւ անոր. “Քու սիրտդ Աստուծոյ առջևը շիտակ չէ . . . ինչու որ ես քեզ մաղձի դառնութեան մէջ, և անիրաւութեան կապին մէջ կը տեսնեմ” ։ (Գործ. Ը. 21—23։) Սանկ ալ Անանիան ու Սափիրան անտարակոյս մկրտուած պիտի ըլլային. և սակայն անանկ մեծ մեղք գործեցին՝ որ Տէրը մեռցուց զանոնք հըրաշքով, իբրև ստախօսութենէ և խաբէութենէ զգուշանալու օրինակ մը ։ (Գործ. Ե. 1—11։) Ուրեմն անոնց սիրտը անշուշտ Հոգւով Սրբով նորոգուած պիտի չըլլար ։ Նոյն գաղափարը կըրնանք ունենալ նաև մկրտուած տղայոց բնութեանը վրայով. թէ որ անոնց սիրտը մկրտութեան ժամանակը նորոգուած ըլլար, մեծ տարբերութիւն մը պիտի տեսնէինք անոնց՝ և չմկրտուածներուն մէջտեղը ։ Անոնք աւելի հեզ ու խոնարհ պիտի ըլլային, աշխարհիս մեղսալից գործքերէն պիտի հրաժարէին, և արդարութեան ու ճշմարտութեան շաւիղին մէջ պիտի քալէին, սիրելով զԱստուած և բոլոր մարդիկը ։ Արդ՝ կը գտնե՞նք անոնց մէջ աս բնաւորութիւնը. կա՞յ արդեօք տարբերութիւն

Digitized by Google

մը Քրիստոնէից զաւակներուն՝ և Մահմետականաց ու Հրէից զաւակներուն մէջտեղը : Անոնք մի և նոյն բնաւորութիւնը չունի՞ն . չէ՞ որ անոնց պէս մեղքի մէջ իյնալու ենթակայ են . և անոնց պէս՝ աշխարհը ու անոր մեղսալից հեշտութիւնները կը սիրեն : Միթէ Առաքեալին խօսքը կրնա՞յ անոնց վերաբերիլ, որ կ'ըսէ . "Ամէն ով որ Աստուծմէ ծնած է, մեղք չգործեր, ինչու որ անոր սերմը իր մէջը կը մնայ, ու չկրնար մեղք գործել, քանզի Աստուծմէ ծնած է": (Ա Յովհ. Գ. Թ:) Անոնք մեղք գործելէն ազատ չեն, և մի միայն պատճառը աս է, որ երբոր անոնք ջուրով մկրտուեցան, նոյն ատենը Սուրբ Հոգիով ծնած չէին : Ուստի դեռ անոնք աս բանիս կարօտ են, եթէ ոչ՝ բնաւ չեն կրնար մտնել երկինքը : Ուրեմն փրկութեան համար լոկ մկրտութեան վրայ յոյս դնելը բոլորովին պարապ բան է : Արդեօք ձեր յոյսն ալ աս հիմա՞նս վրայ կը կայանայ . արդեօք ձեր մկրտուած ըլլալո՞ւն միայն ապաւինելով կը հաւատաք թէ ձեր սիրտը նորոգուած է : Ասիկայ բոլորովին անհիմն կարծիք մըն է : Արդարև դուք մկրտութեամբ քրիստոնեայ եղած էք անունով . բայց առանց ուրիշ հարկաւոր բան մը ունենալու, միայն անունով քրիստոնեայ էք : Ոչ միայն մարմինը կարօտ է լուացուելու, այլ և սիրտն ալ կարօտ է մաքրուելու, որ առջինէն խիստ շատ աւելի հարկաւոր բան մըն է . առանց անոր՝ մկրտուելու ալ ըլլաք, մաղձի դառնութեան և անիրաւութեան կապերու մէջ կը մնաք, ու յաւիտեան կը կորսուիք : Ուստի այլ ևս լոկ մկրտութեա՛ն մի՛ վստահիք, այլ Աստուծոյ Հոգիին ազդեցութիւնները խնդրեցէք ձեր հոգիին նորոգութեանը ու սրբութեանը համար :

Digitized by Google

Չորրորդ՝ յայտնի է նաև թէ մկրտութիւնը իբրև դաւանութիւն մը աշակերտութեան և թողութեան վարդապետութեանը, կարևոր պարտաւորութիւններ կը դնէ մկրտեալներուն վրայ։ Յովհաննէսին մկրտութիւնը՝ "Ապաշխարութեան մկրտութիւն" կը կոչուի։ (Մարկ. Ա. 4։ Ղուկ. Գ. 3։ Գործ. ԺԳ. 24։ ԺԹ. 4։) Ու ինչու համար այսանկ կոչուեցաւ. քանզի ապաշխարութիւնն էր անոր քարոզած վարդապետութիւնը, ու մկրտուելով՝ անոր աշակերտներուն կարգը կը մտնէին, և անշուշտ անոր վարդապետութիւնը կը խոստովանէին։ Մկրտութիւնը այսանկ խոստովանութեան ու աշակերտութեան գործ մը ըլլալը՝ Պօղոսին Կորնթացւոց ըսածէն յայտնի է։ Պօղոս կը յանդիմանէ զանոնք. քանզի մէջերնին բաժանմունք կ'ընէին՝ ըսելով. "Ես Պօղոսեան եմ", կամ Պօղոսին հետևող, "ու մէկալը՝ թէ Ես Ապողոսեան, և ուրիշը՝ թէ Ես Կեփասեան, ու միւսը՝ թէ Ես Քրիստոսեան". ետքը կ'ըսէ անոնց. "Պօղոսի անունովը մկրտուեցաք". ըսել ուզելով որ եթէ իր անունովը մկրտուած ըլլային, հարկաւ իր անունովը պիտի կոչուէին, և իր աշակերտները սեպուէին. և ապա առաջ կ'երթայ՝ ըսելով. "Կը գոհանամ Աստուծմէ, որ ձեզմէ մէկը չմկրտեցի, միայն թէ Կրիսպոսը ու Գայիոսը. որ մէկը չըսէ, թէ իմ անունովս մկրտեցի"։ (Ա Կորնթ. Ա. 12—15։) Այսպէս՝ նաև նոյն Առաքեալը՝ Մովսէսով եղած մկրտութեան մը վրայով կը խօսի՝ իբրև աշակերտութեան դաւանութիւն մը, և իբրև անոր վարդապետութիւնները ընդունելու նշան մը՝ ըսելով. "Չեմ ուզեր որ չգիտցող ըլլաք եղբայրներ, որ մեր հայրերը ամէնքն ալ ամպին տակն էին. ու ամէնքն ալ ծովէն անցան, և ամէնքն ալ Մովսէսով

Digitized by Google

մկրտուեցան ամպին ու ծովին մէջը"։ (Ա Կորնթ. Ժ. 1, 2։) Աս խօսքը ուրիշ նշանակութիւն մը չկրնար ունենալ, բայց եթէ աս հետեւեալը, թէ Իսրայէլացիք Եգիպտոսը թող տալով ու Մովսէսին ետեւէն երթալով՝ ամպին ու ծովին մէջէն, անոր կառավարութեան տակը դրին ինքզինքնին, ու անոր վարդապետութիւնները և օրէնքները ընդունեցին։ Ասոր վարդապետութեան մը համար մկրտուիլը՝ ան վարդապետութիւնը խոստովանիլ ու ընդունիլ ըսել է։ Արդ՝ ի՞նչ էին Յովհաննէսին վարդապետութիւնները. ապաշխարութիւն ու թողութիւն մեղաց։ Անոր հայրը մարգարէացած էր անոր վրայով՝ թէ անիկայ ժողովուրդին պիտի գիտցընէր իրենց փրկութիւնը՝ իրենց մեղքերուն թողութեանը համար։ (Ղուկ. Ա. 77։) Ու կը քարոզէր՝ ըսելով. "Ապաշխարեցէք ինչու որ երկնից թագաւորութիւնը մօտեցած է"։ (Մատթ. Գ. 2։) Ու որովհետեւ ասոնք էին անոր վարդապետութիւնները, ուստի անկէ մկրտուողները՝ ապաշխարութեան համար մկրտուածներ կը կոչուէին, և ինքն ալ կը կոչուի՝ մեղաց թողութեան համար ապաշխարութեան մկրտութիւն քարոզող։ (Մատթ. Գ. 11։ Մարկ. Ա. 4։ Ղուկ. Գ. 3։) Սակայն լոկ բերնի խոստովանութիւն մը չէր. այլ ան վարդապետութիւններուն պահանջած պարտաւորութիւնները կատարելու հարկ մը կը դնէր զանոնք դաւանողներուն վրայ։ Ու ահա աս պատճառով Յովհաննէս մեծ փութով և համարձակութեամբ կը յորդորէր մկրտուիլ ուզողները, որ ապաշխարութեան արժանաւոր պտուղ բերեն, ու ձգելով իրենց առջի մեղքերը, դառնան առաքինի ըլլան։ (Մատթ. Գ. 8—10։ Ղուկ. Գ. 7—11։) Հիմա դառնանք քրիստոնէական մկրտութեանը։ Աս

մկրտութիւնը կ'ըլլայ յանուն Հօր, և Որդւոյ, և Հոգւոյն Սրբոյ։ Ուստի աս կերպով մկրտուողը կը մտնէ Սուրբ Երրորդութեան երեք անձանց աշակերտութեանը մէջ. կը խոստովանի ան վարդապետութիւնը, նաև ամէն վարդապետութիւնները ու պարտաւորութիւնները՝ որ անոր մէջ կը պարունակուի։ Ասիկայ նաև մասնաւորապէս՝ մկրտութիւն մըն է Տէր Յիսուսի անունովը. (Գործ. Բ. 38։ Ը. 16։ Ժ. 48։ ԺԹ. 5.) և մանաւանդ անոր աշակերտելու, անոր կրօնքին վարդապետութիւնները ընդունելու խոստովանութիւն մըն է. և քրիստոնէական կրօնքին պահանջած բոլոր պարտաւորութիւնները կատարելու խոստմունք մը։ Պօղոս այսպէս կը նկարագրէ զանիկայ. "Որչափ ամէնքդ որ Քրիստոսով մկրտուեցաք, Քրիստոսը վրանիդ հագած էք"։ (Գաղ. Գ. 27։ Ա Կորնթ. ԺԲ. 13։) Վրանիդ հագաք, այսինքն անոր կրօնքը՝ անոր վարդապետութիւնները և պարտաւորութիւնները դաւանեցաք։ Եւ ի՞նչ են ան կրօնքին գլխաւոր վարդապետութիւնները. Քրիստոս ինքը կը սորվեցընէ մեզի՝ իր աշակերտներուն իշխանութիւն տուած ատենը՝ ըսելով. "Այսանկ գրուած է, և ասանկ պէտք էր Քրիստոսին չարչարուիլ, ու երրորդ օրը մեռելներէն յարութիւն առնել. և անոր անունովը ապաշխարութիւն ու մեղաց թողութիւն քարոզուիլ բոլոր ազգերու մէջ՝ Երուսաղեմէն սկսած"։ (Ղուկ. ԻԴ. 46, 47։) Ուստի գլխաւոր վարդապետութիւններն էին՝ իր մահը, իր յարութիւնը, ապաշխարութիւն ու թողութիւն մեղաց։ Նմանապէս ասոնք էին Առաքեալներուն սորվեցուցած վարդապետութիւնները, երբոր սկսան ամէն տեղ քարոզել Աստուծոյ Խօսքը։ Պօղոս իր քարոզութեանը մէջ միտքը դրած չէր

ուրիշ բան մը գիտնալ, միայն թէ Յիսուս Քրիստոսը, ու անՙ խաչը ելած. (Ա Կորն. Բ. 2.) ու միայն անոր խաչովը կը պարծենար: (Գաղ. Զ. 14:) Այսպէս անիկայ Քրիստոսի մահըՙ իբրև մեղաց քաւութիւն մը, իրօք իր քարոզութեան հիմը ըրած էր. անանկ ալ միւս առաքեալները: Նմանապէս անոնց քարոզութեանը գլխաւոր նիւթ մըն էր Քրիստոսի յարութիւնը: Մատնիչ Յուդային կորսուելէն ետքըՙ երկոտասաներորդ առաքեալ մը ընտրուեցաւ աս մասնաւոր նպատակովը, որ ան ալ մէկալներուն հետ մէկտեղ վկայ ըլլայ Քրիստոսի յարութեանը: (Գործ. Ա. 22:) Եւ աս բանիս վկայութիւն կուտային անոնք ամէն առիթի մէջ: (Գործ. Բ. 24. 32: Գ. 15: Ա Կորն. ԺԵ. 4—8:) Պօղոս ալ այնչափ հարկաւոր կը համարի զանիկայ, որ կ'ըսէ. "Թէ որ Քրիստոս յարութիւն առած չէ, . . . տակաւին ձեր մեղքերուն մէջն էք": (Ա Կորն. ԺԵ. 17:) Անանկ ալ իրենց քարոզութեան և գրութեան նպատակը ամէն առիթի մէջՙ ապաշխարութեան և թողութեան վարդապետութիւնը սորվեցընել էր: Պետրոս այսպէս յորդորեց ժողովուրդը տաճարին մէջ. "Ապաշխարեցէքՙ ու դարձի եկէք, որ մեղքերնիդ ջնջուի": (Գործ. Գ. 19:) Եւ իր քարոզութիւնը ընդհանրապէս աս նպատակիս վրայ կը կայանար: (Տես Գործ. Ե. 31: Ժ. 43:) Անանկ ալ Պօղոս քարոզեց. "Յայտնի ըլլայ ձեզիՙ մարդիկ եղբայրներ, որ ասոր միջոցովը ձեզի մեղաց թողութիւն կը քարոզուի": (Գործ. ԺԳ. 38:) Եւ ինքը անոր համար հեթանոսներուն առաքեալ եղած էր, որ անոնք մեղաց թողութիւն առնեն: (Գործ. ԻԶ. 18: Տես նաև Եփես. Ա. 7: Կող. Ա. 14:) Որդեգրութիւնովՙ քրիստոնեայ մը Աւետարանին բո-

Digitized by Google

ըր աս մեծ վարդապետութիւնները կը դաւանի, և կը խոստանայ անոնց պահանջած ամէն պարտաւորութիւնները կատարելու։ Նաև ասոնք են ան պարտաւորութիւնները. մեղքին մեռած ըլլալ, և նոր կեանք մը ունենալ արդարութեան, ինչպէս որ Առաքեալը լիուլի կը բացատրէ ըսելով. "Ասանկ ալ դուք ձեր անձերը մեղքին մեռած սեպեցէք, բայց Աստուծոյ կենդանի՝ մեր Տէրոջը Քրիստոս Յիսուսին ձեռքովը"։ (Հռովմ. Զ. 11։) Ուրիշ խօսքով կը ցուցընէ թէ ամէն մարդ պարտաւոր է ունենալ իր բարոյական բնութեանը ան նորոգութիւնը՝ որուն վրայով մենք կը խօսինք. որ ինչպէս որ տեսանք, կը կոչուի մեռնիլ դէպ 'ի մեղքը, և յարութիւն առնել դէպ 'ի կեանքը։ Նմանապէս Պետրոս կը խօսի մեղաց թողութեան համար մկրտուելու վրայով, ըսելով Պենտեկոստէի օրը. "Ապաշխարեցէք, ու ձեզմէ ամէն մէկը թող մկրտուի Յիսուս Քրիստոսի անունովը՝ մեղաց թողութեան համար, և Հոգւոյն Սրբոյ պարգևը պիտի ընդունիք"։ (Գործ. Բ. 38։) Ինչպէս իր բոլոր միւս քարոզներուն մէջ, անանկ ալ ասոր մէջ իր յառաջ բերած փաստերուն նպատակը՝ ապաշխարութիւն ու մեղաց թողութիւն էր. և պատուիրեց ունկնդիրներուն՝ որ Յիսուսի արիւնովը աս մեղաց թողութեան վարդապետութիւնը ընդունելով մկրտուին, իբրև խոստովանութիւն մը անոր հաւատալնուն։ Պահանջուած պարտաւորութիւնը ան էր որ անոնք աս թողութիւնը ստանան, ինչպէս որ Անանիա՝ Պօղոսին ըսաւ. Ելիր մկրտուէ՝ ու մեղքերդ լուա՛ Տէրոջը անունը կանչելով։ (Գործ. ԻԲ. 16։) Անիկայ ո՛չ միայն արտաքուստ մկրտուելու էր ջուրով լուացուելով, այլ նաև իր մեղքերէն լուացուելու էր՝ Տէրոջը անու-

նը կանչելով, որ սակայն ճիշդ Քրիստոսի ցուցուցած ճամբան է Սուրբ Հոգին ստանալու, որով կը կատարուի աս գործը։ (Ղուկ. ԺԱ. 13։) Արդ՝ ի՛նչպէս ահաւոր վիճակի մէջ կը դնէ մեզ մկրտութիւնը։ Աս խորհուրդը մեր կրօնքին հրամայած մեծ ու երևելի խորհուրդներուն մէկն է. քանզի մկրտութիւնով մենք ուխտ կ՚ընենք ամէն սրբազան պարտաւորութիւնները կատարելու. բոլորովին կը նուիրենք անձերնիս Տէր Յիսուս Քրիստոսի ճշմարիտ աշակերտները ըլլալու. կը խոստանանք իր կրօնքին հրամայած բոլոր սուրբ պարտաւորութիւնները կատարելու. մեղքէն հեռանալու. նոր ու սուրբ կեանք մը վարելու իր պատուէրներուն համաձայն, և իր սուրբ բնութեանը նմանելու։ Նաև արդեօք աս ուխտը անհոգութեամբ ընդունելու բա՞ն մը պիտի ըլլայ. միթէ մենք մկրտութիւնը մեզի կամ մեր զաւկըներուն համար ուզելո՞ւ ենք թեթևամտութեամբ՝ իբրև լոկ ուրախութեան բան մը, առանց մտածելու ան մեծ ու երևելի պարտաւորութիւնները, որ ան մեր վրայ կը դնէ։ Նաև անոր ուխտերը մեր վրայ առնելէն ետքը, արժա՞ն է որ երթանք ու մեղք գործենք աշխարհիս մէկալ մարդոցը պէս, առանց մէկ անգամ մըն ալ մտածելու որ անոնց մեղքէն շատ աւելի ծանրութիւն պիտի ունենայ մեր մեղքը։ Ա՛հ, ի՛նչ մեղքերու հաշիւ պիտի ունենան տալու՝ մկրտուած պատուիրանազանցները, որ օրէնքի տակ կ՚առնեն սաստիկ ահաւոր ուխտերը, և ինքզինքնին կը ձգեն աշխարհիս ճամբուն մէջ քալելու։

Հինգերորդ՝ յայտնի է նաև որ մկրտութիւնը ինքիրմէն զօրութիւն չունի ան փրկարար փոփոխութիւնը գործելու, որ պէտք է ըլլայ մեր սրտին

ու վարմունքին մէջ։ Ան փոփոխութեանը հարկաւոր է հաւատքը, և Աստուծոյ ներգործութիւնը. ինչպէս Պօղոս կ'ըսէ. "Թաղուելով անոր հետ մկրտութիւնով, որով նաև անոր հետ յարութիւն առիք Աստուծոյ զօրութեանը հաւատալով. որ զինքը զանիկայ մեռելներէն յարուց"։ (Կող. Բ. 12։) Աս հոգևոր յարութիւնը աստուածային զօրութիւնով կ'ըլլայ, վասն որոյ նոյն գլուխին մէջ անձեռագործ թլփատութիւն կ'անուանէ զանիկայ։ (Համար 11։) Նաև Գաղատացւոց թուղթին մէջ չըսեր թէ՝ Աստուծոյ որդիքն են մկրտութեամբ, թէ և անմիջապէս ետքը մկրտութեան վրայով կը խօսի, հապա "Ամէնքդ ալ Աստուծոյ որդիք էք՝ Քրիստոս Յիսուսի վրայ եղած հաւատքով"։ (Գաղ. Գ. 26։) Արդին նորէն ծնանելուն մէջ գլխաւոր բանը հաւատքը կ'անուանէ։ Ասանկ ալ մեր փրկիչը կ'ըսէ. "Ան որ հաւատայ՝ ու մկրտուի, պիտի փրկուի"։ (Մարկ. ԺԶ. 16։) Նմանապէս Սուրբ Գրքին ու աղօթքին գործակցութիւնը միացած են անոր հետ։ Պօղոս կ'ըսէ. "Քրիստոս ալ սիրեց եկեղեցին, ու իր անձը մատնեց անոր համար. որ զանիկայ սրբէ ու մաքրէ աւազանին ջրովը՝ խօսքով"։ (Եփես. Ե. 25, 26։) Դուրէն զատ խօսքին գործադրութիւնն ալ յիշուած է, ճիշդ ինչպէս որ մեր փրկիչը աղաչեց. "Սրբէ անոնք քու ճշմարտութիւնովդ. քու խօսքդ ճըշմարտութիւն է"։ (Յովհ. ԺԷ. 17։) Արդէն բացատրած ենք Անանիային խօսքը՝ որով Սօղոսին կը պատուիրէր աղօթք ընելու, ու կ'ըսէր. Ելլի՛ր, մկրտուէ՛ ու մեղքերդ լուա՛ Տէրոջը անունը կանչելով։ (Գործ. ԻԲ. 16։) Աս ամէն միջոցներէն 'ի զատ՝ միշտ յիշելու ենք թէ Սուրբ Հոգին է որաին նորոգութիւնը կատարողը. ինչպէս

որ Երրորդ Գլխուն մէջ ընդարձակօրէն փաստելով ցուցուցինք։ Արդ մեր Փրկիչը նոյն ատենը յայտնապէս կը խօսի մկրտութեան և Սուրբ Հոգիին ներգործութեանը վրայ ըսելով. Թէ որ մէկ մարդ մը ջուրէն ու Հոգիէն չծնանի։ (Յովհ. Գ. Ե։) Աս նոյն բանը կը յիշէ Պօղոս՝ Տիտոսին գրած նամակին մէջը։ (Տիտ. Գ. Ե։) Ուստի աս տեղ վայելուչ և հարկաւոր է զգուշացընել ձեզ՝ աս խորհուրդին զօրութեանը վրայով սնապաշտական կարծիքներ առնելէն, ինչպէս որ ըրինք խօսքին վրայով խօսած ատեննիս. քանզի մկրտութիւնը ըստ ինքեան լոկ արտաքին ծէս մըն է, և զօրութիւն չունի սրտին թափանցելու։ Մի խորհիք թէ անոր լոկ մատակարարութիւնը՝ անխափանալի կերպով մը սրբացընող և փրկարար ազդեցութիւն մը կ'ընէ հոգիին վրայ. ասանկ վարդապետութիւն մը բնաւ հիմ չունի Սուրբ Գրքին մէջ։

Ուստի մկրտուելէն ետքը անհոգ և ապահով մնալու տեղը՝ պարտինք աւելի զգուշաւոր ըլլալ, ու աւելի մեծ ջանքեր ընել՝ մեղքէն հեռանալու համար։ Աս նոյն առարկութիւնը գործածեց Պօղոս՝ երբոր կը խօսէր Իսրայէլի որդւոցը վրայով, որ Մովսէսով մկրտուեցան. և անոր մէջ կը բաւանդակէ հաղորդութիւնը և մկրտութիւնը մէկտեղ, ու կը ցուցընէ որ անոնցմէ մէկն ալ չկրնար ազատել մարդս՝ մեղքէ ու անոր դատապարտութենէն. «Չեմ ուզեր որ չգիտցող ըլլաք եղբայրներ, որ մեր հայրերը ամէնքն ալ ամպին տակն էին. Ու ամէնքն ալ ծովէն անցան, և ամէնն ալ Մովսէսով մկրտուեցան ամպին ու ծովին մէջը. Ու ամէնքն ալ նոյն հոգևոր կերակուրը կերան. ու ամէնքն ալ նոյն հոգևոր խմելիքը խմեցին....

Digitized by Google

Բայց չէ թէ անոնցմէ շատերուն հաւնեցաւ Աստուած · ինչու որ անապատին մէջ փռուած ինկան"։ Եւ ապա անոնց ցանկութիւնը, ու կռապաշտութիւնը, և պոռնկութիւնը, և զԱստուած փորձելը, ու տրտնջելը, ու նաև աս մեղքերուն համար իրենց կրած պատիժը յիշեցընելէն ետքը՝ կ'ըսէ · "Բայց աս ամէն բաները իբրև օրինակ կը պատահէր անոնց. իսկ մեզի . . . խրատ ըլլալու համար գրուեցաւ"։ Ետքը վերջացընելով իր խօսքը՝ կ'ըսէ, "Ուստի ան որ կը սեպէ թէ հաստատուն կեցած է, թող զգուշանայ, որ չըլլայ թէ իյնայ"։ (Ա Կորնթ. Ժ. 1—12։) Ասանկ ալ ես կ'ըսեմ իմ ընթերցողներուս. Թէ որ կը կարծէք թէ հաստատուն կեցած էք՝ մկրտութեան վստահելով, զգո՛յշ եղէք որ չըլլայ թէ իյնաք։ Անոր մի՛ ապաւինիք. ջուրով լուացուիլը չէ՛ որ կը փրկէ, հապա բարի խղճմտանքին վկայութիւնը առ Աստուած։ (Ա Պետ. Գ. 21։)

Վերջապէս՝ յայտնի է որ մկրտութիւնը իբրև ներքին փոփոխութեան արտաքին նշան մը ամէն մարդոցմէ կը պահանջուի, ու երևելի միջոց մըն է աստուածային շնորհաց. Սուրբ Գիրքէն յայտնի է որ անիկայ սրտին Սուրբ Հոգիով նորոգութեանը արտաքին նշան մըն է։ Արդէն Հին Կտակարանին մէջն ալ Սուրբ Հոգիին ազդեցութիւններուն վրայով ջուրի նմանութեամբը խօսուած է. "Ծարաւին վրայ ջուր պիտի թափեմ", կ'ըսէ Տէրը Եսայի մարգարէին բերնովը, "ու անջուր երկրին վրայ՝ հեղեղներ. քու սերունդիդ վրայ իմ Հոգիս պիտի թափեմ, և քու որդւոցդ վրայ՝ իմ օրհնութիւնս"։ (Եսայ. ԽԴ. 3։) Եւ Եզեկիելին բերնովը կ'ըսէ Աստուած. "Եւ ձեր վրայ մաքուր ջուր պիտի սրսկեմ, ու պիտի մաքրուիք . . . Եւ ձեզի

Նոր սիրտ պիտի տամ. . . Ու իմ Հոգիս ձեր ներսի դին պիտի դնեմ, ու ձեզի՝ իմ օրէնքներուս մէջ քալել պիտի տամ": (Եզեկ. ԼԶ. 25—27:) ‘Նոր Կտակարանին մէջ ուր որ մկրտութեան վրայով կը խօսուի, նոյն տեղը աս փոփոխութիւնն ալ յիշուած է, ինչպէս որ մենք արդէն կրկին և կրկին ցուցուցինք. մէկը ներքին մաքրութիւն մըն է, ինչպէս որ մէկալը արտաքին լուացում մըն է: Տես հետևեալ խօսքերը. "Սիրտերնիս չար խղճէն մաքրուած, ու մարմիննիս մաքուր ջրով լուացուած": (Եբր. Ժ. 22:) "Նորէն ծնանելու աւազանին միջոցովը՝ ու Սուրբ Հոգիին նորոգելովը": (Տիտ. Գ. 5:) Ջուրէն ու Հոգիէն ծնանիլ: (Յովհ. Գ. 5:) Ուստի մկրտութիւնը իբրև տեսանելի արտաքին նշան մը՝ բացարձակապէս կը պահանջուի ամենէն: Մեր հաւատքին հրապարակաւ խոստովանութիւնը՝ քրիստոնէական կրօնքին մէկ հարկաւոր պահանջում մըն է: Մեր կրօնքը հրաման չտար զանիկայ ծածուկ պահելու, ոչ ալ կեղծաւորելու: Բաւական չէ որ մէկը սրտին մէջը հաւատայ, այլ նաև պարտի մարդոց առջևն ալ խոստովանիլ: "Ո՛վ որ մարդոց առջևը զիս կը դաւանի", ըսաւ մեր Փրկիչը, "ես ալ անիկայ պիտի դաւանիմ իմ Հօրս առջևը՝ որ երկինքն է": Սակայն "Ո՛վ որ զիս՝ և իմ խօսքերս ամօթ կը սեպէ աս շնացող ու մեղաւոր ազգիս մէջ, Որդին մարդոյ ալ անիկայ ամօթով պիտի ընէ՝ երբոր իր Հօրը և սուրբ հրեշտակներուն փառքովը գայ": Ու Պօղոս խօսելով ներքին հաւատքին ու արտաքին դաւանութեան վրայով, կը ցուցընէ թէ աս երկուքն ալ կապակցութիւն ունին մարդուս փրկութեանը հետ. սրտով կը հաւատայ մարդ արդարանալու, ու բերնով կը խոս-

տօվանի փրկուելու։ (Հռովմ. Ժ. 10։) Որդ՝ մկրտութիւնը, ինչպէս որ տեսանք, Քրիստոնէութիւնը դաւանելու որոշեալ կերպն է, վասն որոյ հարկաւոր է ան։ Ինչպէս որ յայտնի է մեր Փրկչին խօսքէն՝ որն որ ուրիշ անգամ ալ յիշած ենք. "Թէ որ մէկ մարդ մը ջուրէն ու Հոգիէն չծնանի, չկրնար Աստուծոյ թագաւորութիւնը մըտնել"։ (Յովհ. Գ. 5։) Մարդս պարտի կրօնք ունենալ, և պարտի դաւանիլ զանիկայ։ Ահա՛ ասանկ էր նաև մեր Փրկչին պատուէրը իր Առաքեալներուն. "Գնացէք ասկէ ետև բոլոր հեթանոսները աշակերտեցէք, մկրտեցէք անոնք յանուն Հօր, և Որդւոյ, և Հոգւոյն Սրբոյ"։ Աս պատուէրին համաձայն էին Առաքելոց սորվեցուցածները և ըրածները։ Ան մարդիկը՝ երբոր Պէնտէկոստէին օրը հարցուցին Պետրոսին թէ ինչ ընեն, Պետրոս ըսաւ անոնց. Ապաշխարեցէք ու մկրտուեցէք։ (Գործ. Բ. 38։) Եւ ուր որ անոնք մարդիկը հաւատքի կը դարձընէին, հոգ կը տանէին անմիջապէս զանոնք մկրտելու։ Եւ որովհետև մեր Տէրը աս բանիս համար յատուկ պատուէր մը տուած է. պէտք է որ անիկայ հարկաւոր բան մը սեպենք, և Աստուծոյ բոլոր ուրիշ պատուէրներուն կարգը դասենք, որն որ եթէ մէկը զանց ընելու ըլլայ, չկրնար առանց պատիժի մնալ։ Մկրտութիւնը գիտութեամբ և կամաւ զանց ընելը՝ աստուածային իշխանութիւնը ոտքի տակ առնել է, և յաւիտենական կործանման վըտանգին մէջ կը ձգէ հոգին. այսու ամենայնիւ անիկայ Աստուծոյ միւս պահանջմունքներուն կարգը դնելով, չենք կրնար ըսել՝ թէ Ով որ զանց կ՚ընէ աս՝ ակամայ կամ ագիտութեամբ, անշուշտ կը կործանի։ Թլփատութիւնը հաստատ կերպով

Digitized by Google

պատուիրուած էր Աբրահամի բոլոր սերունդին. և անթլփատ մարդը կամ տղան պիտի կորսուէր իր ժողովուրդէն՝ իբրև յանցաւոր Աստուծոյ ուխտին։ (Ծննդոց ԺԷ. 9—14։ Ղուկ. Բ. 21—26ին հետ։) Եւ սակայն Պօղոս այսպէս կը հարցընէ. "Թէ որ անթլփատութիւնը օրէնքին իրաւունքը պահէ, չէ՞ որ անոր անթլփատութիւնը թլփատութիւն կը սեպուի"։ Ու կ՚ըսէ. "Հրեայ ան է՝ որ ներսուանց է, և թլփատութիւն սրտինը՝ հոգիով, ու չէ թէ գիրով"։ (Հռովմ. Բ. 26—29։) Ասով յայտնապէս կ՚իմացընէ թէ թլփատութեան օրէնքին քանի մը բացառութիւնները կային, որ ան կերպով եղած զանցառութիւնը Աստուծոյ շնորհքէն չէր զրկեր մէկը։ Քրիստոսի գործածած խօսքին առանձին յատկութենէն կ՚երևնայ թէ՝ սաստիկ բացառութիւն մը կրնայ ըլլալ նաև մկրտութեան համար։ "Ան որ հաւատայ՝ ու մկրտուի", կ՚ըսէ, "պիտի փրկուի". բայց նոյն ատենը իր խօսքը դարձընելով՝ զանց կ՚ընէ մկրտութիւնը, ու կ՚ըսէ. "Ան որ չհաւատայ, պիտի դատապարտուի". ու չըսեր թէ, ան որ չմկրտուիր, պիտի դատապարտուի։ (Մարկ. ԺԶ. 16։) Եւ այսպէս՝ Նիկոդեմոսին հետ իր ըրած խօսակցութեան ատենը՝ մկրտութեան ու հոգևոր ծննդեան հարկաւորութիւնը հաստատելէն ետքը՝ սակայն մէկդի ձգելով առաջ կ՚երթայ երկրորդին վրայ խօսելու, իբր թէ անիկայ էր միւսէն հարկաւորը։ (Տես Յովհ. Գ. 5—8։) Այսու ամենայնիւ մկրտութիւնը բացարձակապէս հարկաւոր է ամէն անոնց՝ որ կը հասկընան և կրնան ընդունիլ մկրտութեան խորհուրդը։ Արդ՝ բուն աս հարկաւորութիւնը յայտնի կ՚ընէ անոր օգտակարութիւնը. վասն զի մեր Փրկիչը սաստիկ

Digitized by Google

բացարձակապէս պիտի չպատուիրէր անանկ խորհուրդ մը որ ըստ ինքեան անօգուտ է ։ Աս ալ կրնայ վկայութիւն մը ըլլալ անոր օգտակարութեանը՝ որ Սուրբ Գրոց մէջ ստէպ կը յիշուի փրկութեան ուրիշ միջոցներուն հետ ։ (Տես Տիտ. Գ. 5 ։ Եբր. Ժ. 22 ։ Եփես. Ե. 26, 27 ։ Գործ. Բ. 38 ։ ԻԲ. 16 ։ Մարկ. ԺԶ. 16 ։) Միտք դրէք անոր իմաստին, ու պիտի տեսնէք անոր օգտակարութիւնը ։ Անով կը դաւանինք մեր հաւատքը թէ Սուրբ Հոգին սրտի վրայ ներգործութիւն կ'ընէ, և կը ցուցընենք մեր փափաքը ան ներգործութիւնը ընդունելու ։ Աս խորհրդածութիւններուս աղէկ ուշադրութիւն թող ընեն մեր ընթերցողները ։ Պէտք է որ դուք գիտնաք թէ ինչ կ'ընէք, երբոր տղաքնիդ կը մօտեցընէք մկրտութեան աւազանին՝ որ անոնք ընդունին աս երևելի խորհուրդին օգուտը ։ Դուք գիտէք որ Աստուած՝ առատ և հաստատ խոստմունքներ ըրած է աղօթքը լսելու ․ Յակոբոս կ'ըսէ․ "Արդարին ջերմեռանդ աղօթքը շատ ազդուութիւն ունի" ։ (Յակ. Ե. 16 ։) Արդ՝ մկրտութեան խորհուրդը ջերմեռանդութեան կողմանէ աստիճան մը վեր է հասարակ աղօթքէն ․ քանզի երբոր զանիկայ հաւատացող սրտով մը կը կատարէք, իսկ թէ դուք ձեր զաւակը կ'առնէք ու զանիկայ մարմինով՝ շնորհաց աթոռին առջևը բերելով՝ կ'ըսէք․ "Օրհնեալ փրկիչ՝ գիրկդ առ աս տղան, ու շնորհէ՛ անոր՝ Հոգւոյն Սրբոյ պարգևը որ տրուի" ։ Ահա աս կերպով նուիրելնիդ և աղաչելնիդ՝ անօգուտ պիտի չըլլայ ։ Տղուն միտքը գուցէ ան ատենը չըմբռնէր, բայց ձեր ջերմեռանդ փափաքը անտես պիտի չըլլայ․ թէ և ուխտապահ Աստուածը երկար ատեն կը թողու իրեն աղօթք ընող ժողո-

ժողովը, բայց վերջապէս կը լսէ անոնց՝ ու պատասխան կու տայ. և ձեր զաւակը չմեռնար, երբոր անիկայ մեծնալու ըլլայ։ Մէկ որ դուք ձեր զաւակը անկեղծ սրտով կը նուիրեք Աստուծոյ, անոր համար շարունակ աղօթք կ'ընէք, խելացի կերպով կը կրթէք, և հաւատարմութեամբ Սուրբ Գիրքը կը սորվեցընէք անոր, ձեր ակնկալութիւնը հաղիւ երբէք պարապ պիտի ըլլէ։ Կրնաք ապաւինիլ վստահութեամբ որ Աստուած պիտի շնորհէ իր Սուրբ Հոգին՝ անոր սիրտը նորոգելու ու սրբելու համար բայց ամէնը ձեր աղօթասիրութեններէն ու ձեր տուած դաստիարակութեններէն ու կրթութեններէն կախում ունի. և աս բանս կ'առաջնորդէ մեզ կրկին խորհելու Աստուծոյ խօսքին մեծ ու երևելի հարկաւորութեանը վրայով։ Վերջապէս աս Խօսքը մարդուս սրտին նորոգութեանը ամենահարկաւոր միջոցը համարելնիս Սուրբ Գիրքին հակառակ բռած չենք ըլլար։ Մենք Պօղոսին վկայութիւնը ունինք. իր առաքելութեան մեծ նպատակը՝ մարդոց հոգիները դարձի բերել էր։ Իր առաքելութիւնը Տէր Յիսուսէն այսպէս եղաւ։ “Ասոր համար քեզի երևցայ, որ քեզ ձեռք առնեմ պաշտօնեայ և վկայ ընելու ան բաներուն՝ որ տեսար, ու ան բաներուն՝ որոնցմով պիտի երևնամ քեզի, քեզ ազատելով աս ժողովուրդէն ու հեթանոսներէն, որոնց հիմա քեզ կը ղրկեմ, անոնց աչքերը բանալու, խաւարէն՝ լոյսի, ու Սատանայի իշխանութենէն՝ Աստուծոյ դարձընելու, որ անոնք մեղաց թողութիւն առնեն, և սուրբերուն հետ մասնակից ըլլան՝ ինծի հաւատալով”։ (Գործ. ԻԶ. 16—18։) Անիկայ Տէրոջմէ ասանկ իշխանութիւն մը առած ըլլալով կ'ըսէ։ “Քրիստոս զիս մկրտելու չղրկեց, հապա աւետա-

րանը քարոզելու"։ և փառք կու տայ Աստուծոյ՝ որ ինքը Կորնթոսի մէջ շատ քիչ մարդ մկրտած է։ (Ա Կորնթ. Ա. 14—17։) Ասկից յայտնի կը տեսնենք թէ Աւետարանին քարոզութիւնը, ու չէ թէ մկրտութիւն էր ան ամենամեծ միջոցը՝ որով մարդիկ խաւարէն լոյսի, ու Սատանային իշխանութենէն՝ Աստուծոյ պիտի դառնային. անանկ որ անոնք մեղաց թողութիւն ընդունին, ու սուրբերուն հետ մասնակից ըլլան. ինչպէս որ ինքը կ'ըսէ թէ՝ Խաչին քարոզութիւնը փրկուածներուն "Աստուծոյ զօրութիւնն" է։ (Ա Կորնթ. Ա. 18։) Ասանկ զրուցուածք մը երկդիմութիւն չունի. այլ յայտնապէս առաքելական վկայութեամբ կը հաստատէ ան եզրակացութիւնը՝ որուն մեզ առաջնորդեցին մեր խնդիրները աս գլխուս մէջ. և յայտնապէս կը սորվեցընէ թէ Աստուածաշունչին մէջ յայտնուած Աստուծոյ խօսքն է ան գլխաւոր միջոցը՝ որ Սուրբ Հոգին կը գործածէ մարդուն սիրտը նորոգելու ու սրբելու, և զանիկայ երկինքին համար պատրաստելու։

Երկու կամ իրեք հարկաւոր խորհրդածութիւններ կ'ելլեն աս եզրակացութենէն։ Առաջինը աս է՝ որ երբ միջոցները չեն գործածուիր, զարմանալիք բան չէ որ արդիւնք յառաջ պիտի չգայ։ Օրինակի համար թող արգիլուի ժողովուրդէն Սուրբ Գիրքը որ չունենան իրենց տանը մէջ, անանկ որ չկրնան կարդալ զանիկայ պատեհութիւն ունեցած ատեննին, ու մինչև անգամ եկեղեցիներուն մէջ միայն դժուարիմաց եղանակով մը, և կամ չհասկըցուելու լեզուով մը լսեն զանիկայ. թող շատ դարեր հազիւ անգամ քարոզուի Աստուծոյ Խօսքը, և ան ալ այնպիսի կերպով մը՝ որ սրտին ու խղճմտանքին չազդէ. անոր փրկարար վարդապե-

Digitized by Google

տուլթիւնները՝ որ են ապաշխարութիւն առ Աստուած, և հաւատք Տէր Յիսուս Քրիստոսի վրայ, Առաքելոց քարոզութեան նիւթն էին, և ասոնցմով այնպիսի զարմանալի կերպով դարձի բերին մարդիկը. Թէ որ ասանկ ըլլայ, անշուշտ Սուրբ Գրքին արդիւնքն ալ պիտի դադարի քրիստոնէից սրտին մէջ յառաջ գալէն. վասն զի թէ որ անոնք սրտի նորոգութեան և սրբութեան միջոցը չվայելեն, սուրբ պիտի չըլլան, և պիտի չունենան սըրտին ան նորոգութիւնը՝ որուն վրայով արդէն խօսած ենք, և որ Աստուածաշունչին մէջ այնչափ երևելի վարդապետութիւն մըն է։ Այո, ժամանակ անցնելէն ետև անոր հարկաւորութիւնը անգամ պիտի մոռցուի, և թէ որ վերջապէս մէկը քարոզէ զանիկայ, Հեթանոս Աթենացիներուն մէջ քարոզող Պօղոսին պէս՝ իրենց ականջներուն օտար բաներ բերող պիտի համարուի։ (Գործ. ԺԷ. 20։) Ան ատենը անոնց կրօնքը 'ի հարկէ տեղ պիտի չունենայ սրտին մէջ, ու պիտի ըլլայ ծէսերու ու արարողութիւններու կրօնք մը։ Ու անոնք որ ասանկ կրօնք մը ունին, և քրիստոնեայ կը կոչուին, միայն անունով ու արարողութիւնով կը տարբերին ուրիշներէն՝ որ քրիստոնեայ չեն կոչուիր. ու անոնց պէս աշխարհասէր են, անոնց պէս հպարտ, անոնց պէս անպարկեշտ, և անոնց պէս անձնպաստուր եղած են ստութեան՝ անառակութեան և ամէն տեսակ մեղաց։ Ասոր հասարակութեան մէջը, և դժուարաւ պիտի գտնես անանկ մարդ մը՝ որուն վարքը ու խօսակցութիւնը ցուցընէ թէ ինքը նորէն ծնած ու ճշմարտապէս բարեպաշտ քրիստոնեայ մըն է։ Ու զարմանալի բան չէ որ անոնք ասանկ ցաւալի վիճակի մէջ կը գտնուին. վասն զի կամ Սուրբ Գիրքը չու-

Digitized by Google

նին, և կամ անոր մօտիկ չեն ըներ։ Թէ որ խօսքին սերմը չցանուի՝ անշուշտ չկրնար աճիլ ու պտուղ տալ։

Երկրորդ խորհրդածութիւնը աս է. Մենք որ Աստուծոյ խօսքը կարդալը կամ զանիկայ մօտիկ ընելը արգիլելու կը ջանան, շատ մեծ մեղք մը կը գործեն. քանզի հոգիէն կը վերցընեն ինքը սնուցանող բանը, և թող կու տան զանիկայ սովամահ կորնչելու։ Ժողովուրդէն արգիլելով իրենց սըրբութեան միջոցը, կը զրկեն զանոնք իրենց երկնիքին համար պատրաստուելու միակ յոյսէն, ու կը թողուն զանոնք յաւիտենական կործանման պատրաստուելու. ահա միայն աս կ՚ըլլայ անոնց վախճանը։ Ո՛հ, ի՛նչ սոսկալի յանցանք կ՚ունենան աս ընթացքը բռնողները։ Մենք չէ՛ թէ հացի սով, չէ՛ թէ ջուրի ծարաւ կը պատճառեն, այլ Տէրոջը խօսքը լսելու սովը կը բերեն, (Ամով. Ը. 11,) որ ասիկայ ամենամեծ անէծքներէն մէկն է, որն որ Աստուած խօսեցաւ Իսրայէլացւոց դէմ։ Ու ինչ չարիքներ յառաջ չեն գար ասանկ ընթացքէ մը։ Նախապէս հոգին իր հոգևոր կերակուրէն զրկուած՝ կը կործանի։ Երկրորդ՝ քրիստոնեաներուն մէջ կը զօրանայ աշխարհասիրութիւնը և ամբարշտութիւնը, և այսպէս անպատիւ կ՚ընեն անոնք ան սուրբ անունը՝ որով իրենք կոչուած են. ասանկ որ անոնց պատճառովը քրիստոնէութիւնը կը հայհոյուի հեթանոսաց մէջ։ (Հռովմ. Բ. 24։) Մէկ ուրիշն ալ աս է որ, մոլորութիւնը անպատիժ և աւելորդական կը մնայ. քանզի ամենէն մեծ և վնասակար հերետիկոսութիւնները միշտ երևան ելած են եկեղեցիին մէջ առաջնորդներէն, և զօրացած են՝ ժողովրդոց կոյր զկուրայն և տգիտութեամբ անոնց յարելէն։ Թէ

որ ժողովուրդը Աստուծոյ Խօսքը ունենար, ա-
նանկ որ կարող ըլլար կարդալ, ու քննել ինքն-
իրեն, շատ հերետիկոսութիւններ շուտով իրենց
երևան ելած ժամանակը պիտի ոչնչանային, փո-
խանակ թող տուելու որ ազգէ ազգ մոլորցընեն:
Մոլորութեան ծագումը և յառաջադիմութիւնը
խափանելու ամենէն աղէկ եղանակը՝ բոլոր ժողո-
վուրդը Սուրբ Գրոց գիտութեանը մէջ հաստա-
տելն է, ու գրքերը անոնց տալը՝ որ իրենք կար-
դան ու քննեն:

Երրորդ խորհրդածութիւնը կը վերաբերի ան
մեծ զանազանութեանը՝ որ կայ Սուրբ Գրոց կը-
րօնքին, և ծիսական կրօնքին մէջտեղը. առջինը
խիստ կարևոր կը ցուցընէ սրտին սրբութիւնը, ու
ամենահարկաւոր կը համարի Աստուծոյ Խօսքին
քարոզութիւնը. իսկ երկրորդը գրեթէ միայն ար-
տաքին արարողութիւնները պահել կը պատուի-
րէ, ու մէկդի ձգելով խօսքին քարոզութիւնը, ա-
նոր տեղը անհամար մեծահանդէս արարողութիւն-
ներ կատարել կու տայ: Արդ՝ աս ծիսական կը-
րօնքին պաշտօնեան, որ Աստուծոյ ճշմարտութիւ-
նը բնաւ չքարոզեր, և որուն մինակ գործը ամէն
օր քանի մը յատուկ կանոնադրեալ ծէսեր կա-
տարել է, թո՛ղ յառաջ գայ ու ըսէ Պօղոսին
պէս. "Քրիստոս զիս մկրտելու չղրկեց, հապա ա-
ւետարանը քարոզելու": (Ա Կորն. Ա. 17:)
Խորհեցէ՛ք անգամ մը, թէ աս խօսքը կը յար-
մարի՞ անոր. աստանկ կարծիք մը առաջ բերելը
անգամ անտեղի է, և կը ցուցընէ թէ ի՛նչպէս
գլխովին տարբեր է իր գործը՝ եռանդուն և պեր-
ճախօս Պօղոսին գործէն. քանզի ինքը արարողու-
թեանց հպատակելով ուրիշներն ալ հպատակ կ'ընէ
անոնց. իսկ Պօղոս հրապարակաւ և տան մէջ կը

Digitized by Google

քարոզէր, Հրէից և հեթանոսաց վկայութիւն տալով, ապաշխարութիւն դէպ 'ի Աստուած և հաւատք դէպ 'ի մեր Տէր Յիսուս Քրիստոսը. և մեկ ուրիշ Առաքելական պաշտօնեայի մը աս պատուէրը տուաւ. "Խօսքը քարոզէ. մտադրութեամբ գործքիդ պարապէ՛ ատենին ու ատենէ դուրս, յանդիմանէ, սաստէ, յորդորէ ամէն երկայնմըտութիւնով ու վարդապետութիւնով": (Բ Տիմ. Դ. 2:)

ԳԼՈՒԽ Զ

Աս ճառէս յառաջ եկած երկրորդ խնդիր մը աս է, Թէ ի՞նչ են օրթին նորոգօ-բնեանը հեթա-նոսները: Աս խնդիրը իմ գրածներս կարդացող-ներուն ամէն մէկուն խիստ շատ հարկաւոր է: Սրտին փոփոխութիւնը՝ որուն վրայով կը խօսինք, բացարձակապէս հարկաւոր է հոգւոյ փրկութեան: Առանց անոր չէք կրնար երկինքը մտնել, այլ յաւիտենական կորուստը պիտի երթանք: Ու արդեօք հարկաւոր բան չէ՞ որ գիտնանք թէ ինչ պիտի ըլլայ ձեր յաւիտենական վիճակը: Ձեր հոգին բոլոր աշխարհէն աւելի թանկագին է. ուրեմն չէ՞ք ուզեր քննել ու իմանալ թէ արդեօք պիտի կորսուի՝ և թէ փրկուի: Կ'ուզէ՞ք անհոգ կենալ անոր ապառնի վիճակին վրայով, մինչև որ մեռնիք, և այլ ևս ժամանակ չունենաք պատրաստութեան. ան ատենը թէ որ ինքզինքնիդ սըխալած գտնէք ու հոգինիդ կորսուած, ճար մը պիտի չըլլայ: Երբոր անգամ մը դժոխքը երթաք, ազատում չկայ. հապա յաւիտեանս յա-

Digitized by Google

ւիտենից պիտի քաշէք անոր տանջանքները՝ առանց օգնութեան կամ ազատութեան յոյս մը ունենալու. ինչպէս Մեծատունը՝ որ երբ աշխարհի վրայ էր, միայն կը խորհէր փառաւորապէս կեանք վարելու իր հարստութեանը միջոցովը. ու երբոր մեռաւ, դժոխքը գնաց, ու օգնութիւն չգտաւ անոր տանջողական բոցերէն. ասանկ ալ ձեզի պիտի պատահի. դժոխքին ու երկինքին մէջ տեղը մեծ վիհ մը կայ, որ յաւիտեան ձեզ պիտի չթողու անկից հեռանալու. և ոչ միայն այսչափ, այլ և ոչ ալ երկինքին բարեսէր բնակիչներէն մէկը բընաւ պիտի կարենայ ձեզի այցելութիւն ընել՝ ձեր ցաւերը թեթևցնելու համար, և ոչ կաթիլ մը պաղ ջուրով ձեր պապակած լեզուին դպչելով։ (Ղուկ. ԺԶ. 19—31։) Աստի՝ որովհետև դուք ձեր հոգիները կը յարգէք, և կը ղարհուրիք դըժոխքին կրակէն, կ՚աղաչեմ ձեզի, բնաւ օր մը մի ուշացընէք ան հարկաւոր խնդիրը ընելու, թէ որդեօք ձեր սիրտը նորոգուած է Աստուծոյ Հոգիովը։ Հետևեալ խորհրդածութիւնները կրնան օգնել ձեր ընելու հարցմունքին։ Արդ՝ սրտին աս փոփոխութիւնը կը ճանչցուի իր հետևանքներէն. ինչպէս որ ծառի մը բնութիւնը իր տուած պտուղներէն կը ճանչնաք, ասանկ ալ մարդկային սրտին բնութիւնը՝ իրմէն ելած զգացումներէն ու վարքէն կը ճանչցուի. ինչպէս որ մեր Փրկիչը ըսաւ. Չկայ աղէկ ծառ մը՝ որ գէշ պտուղ բերէ. և ոչ գէշ ծառ մը՝ որ աղէկ պտուղ բերէ. վասն զի ամէն մէկ ծառ իր պտուղէն կը ճանչցուի. ինչու որ փուշերէն թուզ չեն քաղեր, ու մորենիէն խաղող չեն ժողվեր։ Բարի մարդը՝ իր սրտին բարի գանձէն բարի բան կը բղխէ, և չար մարդը՝ իր սրտին չար գանձէն չար բան կը բղխէ։

ինչու որ իր բերանը սրտին աւելցածէն կը խօսի։ (Ղուկ. Զ. 43—45։) Եւ որովհետեւ աս նիւթս շատ ընդարձակ է, և Սուրբ Գրոց մէջ անոր վըրայով շատ անգամ խօսուած է, անկարելի բան է աս վերջին գլխուս մէջ զանիկայ կատարելապէս բացատրել։ Իմ բոլոր կրցածս աս պիտի ըլլայ որ քանի մը խորհրդածութիւններ ընեմ, որոնք ձեր քննութիւններուն առաջնորդող ըլլան. և ասիկա ձեզ Աստուծոյ Սուրբ Գիրքին պիտի յանձնեմ. հոն՝ որ կողմը որ դառնաք, անոր պատմութիւնքներուն, կամ խրատմունքներուն և կամ հաստատուն պատուէրներուն մէջ միշտ պիտի գտնէք նորոգուած կամ չնորոգուած սրտին մէկ զգացումին, խորհուրդին և կամ գործին ձեւով ցուցուած։ Ցորեկ ատեն մարդուս իր չորս կողմի առարկաները տեսնելու համար բոլոր պէտք եղածը՝ իր աչքերը բանալն է։ Նոյնպէս թէ որ աչքերնիդ բացուին Աստուծոյ Հոգիովը՝ նորոգուած բնութեան մը հետեւութիւնները Սուրբ Գրքին մէջ ամէն տեղ որոշակի ցուցուած պիտի գտնէք։

Աս հետեւութիւնները կրնանք բաժնել իրեք զանազան յօդուածներու. որովհետեւ անոնք կամ ներքին են հոգիին մէջը, կամ արտաքին՝ վարքին մէջը, և կամ յառաջընթացական՝ մահէն ետքը։

ՆԱԽ՝ Սրտին նորոգութեան և սրբութեան հետեւութիւնները՝ որ ներքին են։

Ասիկայ մեզի հոգևոր կեանք մը յառաջ կը բերէ։ Մեր փրկիչը ըսաւ. "Հոգիէն ծնածը՝ հոգի է"։ (Յովհ. Գ. 6։) Հոգևոր է, հոգևոր բաները կը քննէ։ Ասանկ մարդուն հոգիին բաները այլ եւս յիմարութիւն մը չէ իրեն. որովհետեւ հոգևորապէս կը քննուին, բայց ինքը հոգևոր ըլլալով՝ ամէն բան կը քննէ։ (Ա Կորնթ. Բ. 14,

15:) Իր հոգիին աչքերը բաց ըլլալով՝ Աստուծոյ օրէնքէն հրաշքներ կը տեսնայ: (Սաղ. ՃԺԹ. 18:) Ուրիշ բաներէն 'ի զատ՝ անիկայ սրտին նորոգութեանը մեծ վարդապետութիւնը այլ և չհամարիր իբրև անիմանալի բան մը. իր անձին փորձառութենէն դիւրաւ կ'իմանայ զանիկայ: Ինքը կը զգայ անոր հարկաւորութիւնը, կը գիտնայ անոր բնութիւնը, ու կը տեսնէ անոր արդիւնքները: Ու հոս, ներեցէք ով ընթերցողներ՝ որ ձեզի բան մը ըսեմ, թէ որ աս ճառիս նիւթը անիմանալի և անհաճոյ բան մը թուեցաւ ձեզի, ասիկայ մէկ նշան մըն է որ դուք աս հոգևոր ընկարութիւնը չունիք. մութ ու խաւար է ան ձեզի. որովհետև չունիք ան հոգևոր տեսութիւնը՝ որով կարող ըլլաք տեսնելու. ուրեմն պէտք է որ աղօթք ընենք Սաղմոսերգուին հետ. "Իմ մէջս մաքուր սիրտ ստեղծէ՛, և իմ ներսի դիս ուղիղ հոգի նորոգէ": (Սաղ. ԾԱ. 10:)

Աստուծոյ Հոգւոյ մեր ունենալը սրբութեան մէկ ուրիշ հետևութիւնն է: Ինչ որ ձեզի հարցընելու ըլլայի, թէ Աստուած կը սիրէ՞ք, հաւանականաբար պատասխան պիտի տայիք, թէ Այո՛ կը սիրենք: Գրեթէ ամէն մարդ՝ թէ Քրիստոնեայ թէ Հրեայ, և թէ Մահմետական՝ որ սովորած չէ իր սիրտը քննելու, շուտով պիտի ըսէ, թէ Անշուշտ զԱստուած կը սիրեմ. աս կարծիքը ունէին մեր Փրկչին ատենը եղած Հրեաներն ալ. անոնք կը պարծենային թէ զԱստուած կը սիրեն, ու անոր օրէնքը կը պահեն. և ըսին Քրիստոսին. "Մենք մէկ Հայր մը ունինք՝ որ է Աստուած": (Յովհ. Ը. 41:) Սակայն մեր Փրկիչը ըսաւ անոնց յայտնապէս. "Գիտեմ ձեզ որ Աստուծոյ սէրը մէջերնիդ չունիք": (Յովհ. Ե. 42:) Ու-

Digitized by Google

անոնց Աստուծոյ սէրը չունենալուն ապացոյցը ան էր որ չսիրեցին զանիկայ՝ որ Աստուծմէ ելաւ ու եկաւ: (Յովհ. Ը. 42:) Այո՛, անիկայ որ Աստուծոյ փոխանորդն էր երկրի վրայ, ու Աստուծոյ էութեանը բուն պատկերը, անոնք սպաննեցին ու փայտէ մը կախեցին. և ասով ցուցուցին իրենց ամենամեծ թշնամութիւնը Աստուծոյ դէմ: Ահա հիմա ալ ասանկ են շատերը, որոնք կ'երեւակայեն թէ զԱստուած կը սիրեն: Ուղիղ կանոնով փորձեցէք անոնց սէրը, և պիտի տեսնէք որ ճշմարիտ չէ: Թէ որ Աստուծոյ մէկ պատուիրանքը իրենց շահին դէմ գայ, ամէն օր կ'արհամարհէն ոտքի տակ կ'առնեն զանիկայ: Անհամար սուտեր կը խօսին՝ առուտուրի մէջ աղէկ վաստակ ընելու համար, որով կը ցուցընեն թէ որչափ աւելի կը սիրեն ոսկին քան թէ զԱստուած՝ որ արգիլած է սուտ խօսիլը: Կիրակի օրը՝ որ Աստուած սահմանեց որ մարդիկ իրեն երկրպագութիւն ընեն, և հոգևոր պարտաւորութիւններու զբաղին, անոնք զբօսանքներով ու խաղերով կ'անցընեն. և այսպէս կը ցուցընեն թէ որչափ հաստատ կապուած է իրենց սիրտը աշխարհի վրայ, քան թէ Աստուծոյ վրայ: Սակայն Հոգիով վերստին ծնունդը կատարեալ փոփոխութիւն մը յառաջ կը բերէ. ինչու որ Աստուծոյ սէրը իրենց սրտերուն մէջը տարածուած է Հոգւոյն Սրբոյ ձեռքովը: (Հռովմ. Ե. 5:) Ու անկեղծ սէր մըն է; և չէ թէ լոկ երևակայութեան կամ խօսքերու վրայ կայացած: Ասիկայ ան սէրն է, որուն վրայով Յովհաննէս կը խօսի. "Ան որ անոր խօսքը կը պահէ, իրաւցընէ իր մէջը կատարեալ է Աստուծոյ սէրը. ասով կը ճանչնանք թէ անոր մէջն ենք": (Ա Յովհ. Բ. 5:) Արդիական սէր մըն

Digitized by Google

է ան. ամէնքս ալ գիտենք թէ ինչ է հայր մը սիրելը։ Սանկ սէր մը յառաջ կը բերէ, յարգութիւն, հնազանդութիւն, և առ Աստուած մերձաւորութիւն։ Արդ՝ Աստուծմէ ծնածներուն սէրը ասանկ է. որովհետև անոնք որդիք են, Աստուած իր Որդիին Հոգին անոնց սիրտերուն մէջը ղրկեց, որ կ'աղաղակէ Աբբայ՝ Հայր։ (Գաղ. Դ. 6։) Զանիկայ Հայր կը կոչեն, և այնպիսի զգացում մը կ'ունենան դէպ 'ի անոր՝ իբրև մէկ հօր մը, որուն բնութիւնը, գործքերը, և կամքը կը սիրեն։ Որչափ բերկրալի բան է ասանկ զգացում մը ունենալը երկնից Թագաւորին վրայ. ի՛նչպէս դէպ 'ի անոր կը քաշէ հոգին, ցանկալի կը ցուցընէ երկինքը, ու սիրտը երկրէս կը բաժնէ։

Ասիկայ երրորդ հետևութիւն մը միտքերնիս կը բերէ, այսինքն՝ Երկնային բաները սորվող միտք մը։ Առաքեալը կը պատուիրէ. "Թէ որ Քրիստոսի հետ յարութիւն առիք, ուրեմն վերի բաները փնտռեցէք, ուր որ Քրիստոս կը նստի Աստուծոյ աջ կողմը։ Վերի բաները մտածեցէք, չէ՛ թէ աս երկրիս վրայինները։ Ինչու որ դուք մեռաք, ու ձեր կեանքը պահուած է Աստուծոյ քովը Քրիստոսի հետ"։ (Կող. Գ. 1—3) Աշխարհը, իր գործքերը ու իր հեշտութիւնները այլ ևս կը դադրին անոնց սիրտը իրենց քաշելէն։ Ան նախնի նահապետներուն պէս կը զգան որ իրենք երկրիս վրայ օտարներ ու պանդուխտներ են, ու հիմերով հաստատուած քաղաքին կը սպասեն, որուն ճարտարապետը ու արարիչը Աստուած է։ (Եբր. ԺԱ. 10. 13։) Աս աշխարհիս գանձերը իրենց յարգը կը կորսընցընեն անոնց առջևը, քանզի անոնք իրենց համար երկինքը գանձ կը դիզեն, ուր որ ո՛չ ցեցը և ո՛չ ժանկը կ'ապականէ, ու ո՛չ գողերը

Digitized by Google

գետնին տակէն կը ծակեն ու կը գողնան, և իրենց գանձը ուր որ է՝ սիրտերնին ալ հոն կ՚ըլլայ: (Մատթ. Զ. 20, 21:) Նոյնպէս՝ աշխարհս չըլլար անոնց մի միայն բնակարանը. ուրիշ քաղաք մը ունին անոնք, և հոն իրենց գանձը շտեմարանի մէջ դիզուած կը մնայ: Անոնք կը սիրեն ան լուսագոյն երկնային բնակարանին վրայով խորհիլ և խօսիլ, և երբ մահը կու գայ, բանտարկող դահիճի մը պէս չերևնար անոնց, այլ սիրելի առաջնորդի մը պէս՝ որ իրենց ցանկալի եղած ան լուսագոյն երկնային բնակարանը տանի: Եւ որ ատեն կ՚երթան, ցնծութեամբ կ՚աղաղակեն. "Ո՞ւր է ո՛վ մահ՝ քու խայթոցդ, ո՞ւր է ո՛վ գերեզման՝ քու յաղթութիւնդ": (Ա Կորնթ. ԺԵ. 55:)

Դարձեալ՝ մէկ ուրիշ հետևութիւն մըն ալ աս է. Աստուծոյ Խօսքին վրայ սէր ունենալ: ԶԱստուած սիրելով՝ կը սիրեն ան ամէնը որ անոր կը վերաբերին. ոչ միայն երկինքը՝ ուր որ ինքը կը բնակի, այլ նաև իր Խօսքը՝ որով իր կամքը կը յայտնէ: Անոնց կամքը Աստուծոյ օրէնքին մէջն է, ու գիշեր ցորեկ անոր օրէնքին վրայ կը մտածեն: (Սաղմ. Ա. 2:) Սուրբ Գիրք կարդալը չէ թէ մէկ բեռ մը, նեղութիւն մը և պատիժ մըն է անոնց՝ այլ հաճութիւն մը: Անոնց ցանկալի է անիկայ ոսկիէն ու շատ փորձուած ոսկիէն. մեղրէն ու խորիսխէ կաթած մեղրէն անուշ է: (Սաղմ. ԺԹ. 10:) Կը յարգեն զանիկայ՝ աշխարհիս երկու մեծ կուռքերէն շատ աւելի, այսինքն՝ ստակէն ու հեշտութիւնէն: Այո՛, Սաղմոսերգուին հետ կատարեալ սրտով պատրաստ են աղաղակելու. "Ո՜րչափ կը սիրեմ քու օրէնքդ. ան է ամէն օր իմ մտածութիւնս": (Սաղմ. ՃԺԹ. 97:) Կարդացէք ՃԺԹ երորդ Սաղմոսը ամբողջ, ու պի-

Digitized by Google

որ տեսնէք թէ Աստուծմէ ծնած մէկը ինչպէս կը սիրէ գովել Սուրբ Գիրքը. և ինչ որ անիկայ կը զգար իր սրտին մէջը, նմանապէս ամէն Աստուծմէ ծնածներն ալ կը զգան : Ինչու որ ամէնքը մէկ Հոգիով մէկ մարմին ըլլալու մկրտուեցան. (Ա Կորնթ. ԺԲ. 13.) և թէ որ ասանկ է նորոգուած սրտին զգացումները Աստուածաշունչին վրայով, ինչպէս կրնայ նորոգուած սեպուիլ ան մարդուն սիրտը, որ փոխանակ գիշեր ցորեկ անոր վրայ մտածելու՝ միայն պարտաւոր եղած ատենը կը կարդայ. նաև կ՚աշխատի ալ որ ուրիշները զանիկայ կարդալէն արգիլէ, ու մինչև անգամ կրակը կը նետէ և կ՚այրէ զանիկայ :

Սրտին ծննդեան նշքին հետևութիւնները չէ թէ միայն Աստուծոյ, երկինքին, ու հոգևոր բաներուն վրայ բարի զգացումներ ունենալն է. Հապա նաև մեր ընկերը սիրելն ալ անկից կը հետևի : Աստուածային պատուիրանքը ոչ միայն ամենամեծ սէր ունենալ կը պատուիրէ առ Աստուած, այլ և անաչառ սէր առ մարդիկ : Նմանապէս քրիստոնեային նշանաւոր հանգամանքը ոչ միայն դէպ ՚ի իր Ստեղծողին ունեցած ջերմեռանդ սիրովը կը յայտնուի, այլ նաև իր ընկերները սիրելովը : Քրիստոնէական բնութեան աս փորձը մեր Փրկիչը տուաւ մեզի : "Նոր պատուիրան մը կու տամ ձեզի" ըսաւ, "որ մէկզմէկ սիրէք, ինչպէս որ ես ձեզ սիրեցի, որ դուք ալ մէկզմէկ սիրէք : Ասով ամէնը պիտի գիտնան՝ թէ իմ աշակերտներս էք, թէ որ իրարու վրայ սէր ունենաք" : (Յով. ԺԳ. 34, 35 : ԺԵ. 12. 17 :) Դիտեցէք ան զօրութիւնը՝ որ աս սէրը ունենալու էր, "ինչպէս որ ես ձեզ սիրեցի". և իր սէրը չէ թէ ասանկ սէր մըն էր, որ խօսքերու վրայ

Digitized by Google

կայանար, այլ անիկայ կ՚առաջնորդէր անձնուրացութեան, չարչարանաց համբերելու, ու մինչև մահը յանձն առնելու։ Յովհաննէս աղէկ կը բացատրէ ասիկայ՝ ըսելով. “Ասով գիտցանք Քրիստոսի սէրը, որ անիկայ իր կեանքը մեզի համար դրաւ. մենք ալ պարտաւոր ենք մեր եղբայրներուն համար դնել մեր կեանքը”։ (Ա Յովհ. Գ. 16։) Ասանկ սէր մը, կ՚ըսէ ան, մեր նորէն ծընած ըլլալը կը ցուցընէ։ “Մենք գիտենք որ մահէն կեանքի փոխուեցանք. ինչու որ եղբայրները կը սիրենք”։ (Ա Յովհ. Գ. 14։ Բ. 10։ Եփես. Ե. 1, 2։) Աս սէրը կ՚արգիլէ ատելութիւնը. վասն զի նոյն Առաքեալը կ՚ըսէ. “Ան որ կ՚ըսէ թէ լոյսի մէջ է, ու իր եղբայրը կ՚ատէ, անիկայ տակաւին խաւարի մէջ է”։ (Ա Յովհ. Բ. 9։ Գ. 10։ Դ. 20։) Մտածեցէք՝ ո՛վ քրիստոնեայ ընթերցողներ, թէ ինչպէս աս խօսքը դէմ է անանկներուն՝ որ կ՚ատեն, կը նզովեն ու կը բանադրեն զանոնք, որ իրենց պէս քրիստոնեայ անունը կը կրեն, սակայն տարբեր եկեղեցիէ և ժողովուրդէ են։ Միթէ ասանկները կու տա՞ն ան վկայութիւնը՝ որով ամէն մարդ պիտի ճանչնայ թէ անոնք Քրիստոսի աշակերտն են։ Կուցէ պիտի ըսեն թէ իրենց նզոված մարդիկը հերետիկոս են, և պէտք չէ որ զանոնք իրենց եղբայրները համարին. սակայն թո՛ղ անոնք գիտցած ըլլան որ աս սէրը միայն եղբայրներուն վրայ ըլլալու չէ. իրաւ՝ անոնց վրայ աւելի զօրաւոր ըլլալու է, բայց չէ՛ թէ ուրիշներէն բոլորովին պակսեցընելու է։ Պօղոս կ՚ըսէ. “Քանի որ ժամանակը ձեռքերնիս է, բարիք ընենք ամենուն՝ մանաւանդ հաւատքին ընտանիներուն”։ (Գաղ. Զ. 10։) Միայն իր ազգակիցներուն և կրօնակիցնե-

րուն վրայ սէր ունենալու վարդապետութիւնը՝ Հրէից վարդապետութիւնն էր։ Բայց մտիկ ը-րէ մեր Փրկիչը ինչ կ՚ըսէ աս բանին վրայով. “Լսեր էք որ ըսուեցաւ. Քու ընկերդ սիրես, ու թշնամիդ ատես։ Բայց ես ձեզի կ՚ըսեմ. Սի-րեցէք ձեր թշնամիները. օրհնեցէք ձեզ անիծող-ները. բարի ըրէք անոնց՝ որ ձեզ կ՚ատեն, և ա-ղօթք ըրէք անոնց համար՝ որ ձեզ կը չարչարկեն ու կը հալածեն. որ ձեր երկնաւոր Հօրը որդիքը ըլլաք. ինչու որ իր արևը կը ծագեցընէ թէ՛ չա-րերուն և թէ բարիներուն վրայ, և անձրև կը խրկէ թէ՛ արդարներուն և թէ մեղաւորներուն վրայ։ Վասն զի թէ որ դուք ձեզ սիրողները սիրէք, ի՞նչ վարձք կ՚ունենաք. չէ՞ որ մաքսա-ւորներն ալ նոյնը կ՚ընեն։ Եւ թէ որ միայն ձեր եղբայրներուն բարև տաք, ի՞նչ աւելի կ՚ընէք ու-րիշներէն. չէ՞ որ մաքսաւորներն ալ նոյնը կ՚ընեն։ Ուրեմն դուք կատարեալ եղէք՝ ինչպէս որ ձեր երկնաւոր Հայրն ալ կատարեալ է”։ (Մատթ. Ե. 43—48։ Ղուկ. Զ. 27—36։) Ասանկ պարզ խօսքերը մեկնութեան կարօտ չեն։ Գու-ցէ ըսէք թէ՝ դժուար բան է ասանկ պատուէրի մը հնազանդիլը։ Արդարև դժուար է չնորոգուած սրտի մը համար. և աս պատճառով հարկաւոր է սրտին ան փոփոխութիւնը՝ որուն վրայ մենք կը խօսինք, որպէս զի կարելի ըլլայ անոր հնազան-դելու։ Եւ ան խօսքը՝ իբրև նոր ծննդեան նշան մը զրուցուած է. “որ ձեր երկնաւոր Հօրը որ-դիքը ըլլաք”։ Ուրեմն որչափ անվայել է քրիս-տոնէական բնաւորութեանը ուրիշները անիծելու սովորութիւնը։ Քրիստոնէից արգիլուած է անի-ծելը. Պօղոս կ՚ըսէ. “Ձեզ հալածողները օրհնե-ցէք. օրհնեցէք ու մի՛ անիծէք”։ (Հռովմ. ԺԲ

14։) Ընծքը մարդու գործը չէ։ "Վրէժխնդրութիւնը իմն է. ես պիտի հատուցանեմ" կ՚ըսէ Տէրը"։ (Հռովմ. ԺԲ. 19։) Թէ որ միշտ աս կանոնները պահուելու ըլլային, որչափ օգտակար պիտի ըլլային ճշմարտութեան յառաջանալուն և կրօնքին պատիւը պահուելուն։ Թող քրիստոնեաները մէկզմէկ սիրեն, ինչպէս որ պատուիրուած է. "Մինակ անձերնուդ շահը մի նայիք. հապա ամէն մէկը իր ընկերինն ալ". (Փիլիպ. Բ. 4.) ան ատենը անոնք ոչ միայն յայտնի կերպով պիտի ցուցընեն ուրիշներուն՝ թէ իրենք Քրիստոսի աշակերտներն են, այլ նաև՝ թէ իրենց կրօնքը Աստուծմէ է, որ ինքը սէր է։ (Ա Յովհ. Դ. 16։) Դարձեալ նոյն միջոցով՝ և չէ թէ նզովելով, հերետիկոսները, ու քրիստոնէութեան թշնամիները աւելի դիւրաւ դարձի կը բերուին, Պօղոսին վարդապետութեանը համեմատ. "Թէ որ քու թշնամիդ անօթեցեր է՝ հաց տուր անոր, և թէ որ ծարաւ է՝ ջուր տուր անոր. քանզի աս ընելով՝ անոր գլխուն վրայ կրակի կայծեր պիտի դիզես։ Չարէն մի յաղթուիր, հապա բարիով յաղթէ չարին"։ (Հռովմ. ԺԲ. 20, 21։) Ահա իսկապէս աս հոգին ունի Քրիստոսի կրօնքը, որ իր կեանքը դրաւ ապստամբ աշխարհի մը համար, ու խաչին վրայ աղօթք ըրաւ զինքը սպաննողներուն համար։ Թէ որ աւելի կատարելապէս կ՚ուզէք իմանալ, թէ որչափ հարկաւոր է աս սէրը քրիստոնէական բնաւորութեանը, կարդացէք ինչ որ Պօղոս կ՚ըսէ սիրոյ վրայով՝ Ա Կորընթացւոց ԺԳ գլխուն մէջը։

Վերստին ծննդեան ներքին հետևութիւններէն մէկն ալ խոնարհութիւնն է։ "Թէ որ դարձի չգաք" կ՚ըսէ մեր փրկիչը, "և տղոց պէս չըլլաք,

երկնից թագաւորութիւնը բնաւ պիտի չմտնէք։ Ուստի ով որ իր անձը աս տղուն պէս խոնարհեցընէ, անիկայ է մեծ երկնից թագաւորութեանը մէջ"։ (Մատթ. ԺԸ. 3, 4։ Մարկ. Ժ. 15։) Խոնարհութիւնը՝ մարդուս դարձի գալուն հետեանքն է, ու երկնից թագաւորութեանը մէջ մըտնելու պայմանն է։ Մեր փրկիչը կ'ըսէ. "Երանի՜ հոգւով աղքատներուն, ինչու որ երկնից թագաւորութիւնը անոնցն է"։ (Մատթ. Ե. 3։) Եւ Պօղոս կը յորդորէ Կողոսացիները, որ նոր մարդը հագնելով՝ մտքի խոնարհութիւնն ալ, ուրիշ հարկաւոր շնորհքներու հետ մէկ տեղ հագնին։ (Կող. Գ. 10—12։) Աստուածաշունչին մէջ շատ տեղեր կը ցուցուի՝ թէ Աստուած կը սիրէ և կ'ընդունի խոնարհ մարդը. "Այսպէս կ'ըսէ Բարձրը ու Բարձրեալը՝ որ յաւիտենականութեան մէջ կը բնակի, ու անոր անունը Սուրբ է. Ես բարձր և սուրբ տեղը կը բնակիմ. բայց կոտրած ու խոնարհ հոգի ունեցողին հետ եմ, որ խոնարհներուն հոգին կենդանացընեմ, և կոտրած սիրտերը ապրեցընեմ"։ (Եսայ. ԾԷ. 15։ Տես նաև Սաղմ. ԼԴ. 18։ ԾԱ. 17։ ՃԼԸ. 6։ Առակ. Գ. 34։ Եսայ. ԿԶ. 1, 2։ Մէք. Զ. 8։ Ղուկ. Է. 37։ ԺԵ. 18։ Յոբ. ԽԳ. 6։) Ընդհակառակն հպարտութիւնը Աստուծոյ զզուելի է. իրեն զզուելի եղած վեց բաներուն մէջը՝ որոնք Սողոմոն կը յիշէ, առաջինը ամբարտաւան աչքն է։ (Առակ. Զ. 16, 17։) Սաղմոսերգուն ալ այսպէս կ'ըսէ. "Ան որ աչքերով բարձր է ու սրտով ամբարտաւան, անոր պիտի չհամբերեմ"։ (Սաղմ. ՃԱ. 5։ Տես նաև Սաղմ. ԺԸ. 27։ Ա Կորնթ. ԺԳ. 4։) Պետրոս կը ծանուցանէ թէ՝ "Աստուած ամբարտաւաններուն հակառակ կը կենայ, բայց խոնարհնե-

Digitized by Google

րուն շնորհք կու տայ"։ (Ա Պետ. Ե. 5։) Յիրաւի անկարելի բան՝ որ մարդ մը առանց խոնարհութեան ապաշխարէ ու փրկուի։ Աւետարանին նայելով՝ միայն Յիսուս Քրիստոսով փրկութիւնը ձեռք կը բերուի։ Մեղաց թողութիւնը բոլորովին շնորհքէն կ'ըլլայ անոր ձեռքովը. և աս թողութիւնը ընդունելու համար պէտք է խոստովանիլ թէ առանց անոր բոլորովին կորսուած ենք. և թէ մենք մեզմէ արժանաւորութիւն մը չունինք, ու առանց անոր՝ բոլորովին անյոյս ու կործանած ենք։ Միայն ինքզինքնիս բոլորովին Տէր Յիսուս Քրիստոսին ձգելով կ'արդարանանք ու կը փրկուինք։ Ուստի ինչպէս որ Պօղոս կ'ըսէ, պարծենալը կը խափանուի։ (Հռովմ. գ. 27։) Անոր պատճառ մը չկայ. թողութեան համար Քրիստոսի գալընիս կը ցուցընենք որ բնաւ արժանաւորութիւն մը չունինք։ Ահա աս ճշմարիտ քրիստոնէութիւնը՝ Աւետարանին վարդապետութիւնը կը տարբերի բոլոր միւս կրօնքներէն, անոնցմով մարդիկ կը ջանան ինքզինքնին փրկել. բարեգործութիւններ կ'ընեն, պահք կը բռնեն, աղօթք կ'ընեն, ողորմութիւն կու տան, ուխտագնացութիւն կ'ընեն, կը նեղեն ու կը տանջեն իրենց մարմինները՝ բոլորը վարձք ստանալու համար, որով կարող ըլլան ինքզինքնին փրկել. Ուստի ամէն սանկ կրօնական դրութիւններու միջոցով հիմ մը դրուած է հպարտութեան. և հպարտութիւնը ան սուտ դրութիւններուն երևելի հանգամանքն է, անանկ որ ընդհանրապէս մարդս որչափ յառաջադէմ որ ըլլայ անոնց մէջ, այնչափ աւելի կը հպարտանայ իր բարի ըլլալուն վրայով։ Սակայն ճշմարիտ քրիստոնեաները՝ աս գործերէն որը որ կատարելու ըլլան, անոր փո-

խարէն արժանաւորութիւն մը ունենալ չեն մտածեր. անոնք՝ որ ամեն բոլոր բաները ընեն, կ'ըսեն. «Մենք անպիտան ծառաներ ենք. քանզի ան որ պարտական էինք ընելու, ըրինք»: (Ղուկ. ԺԷ. 10:) Բոլոր արժանաւորութիւնը ուրանալով, ու խոստովանելով՝ թէ իրենց արդարութիւնները աղտեղի հին լաթերու պէս են. (Եսայ. ԿԴ. 6.) Պետրոսին ընկղմելու ատենը ըրածին պէս՝ կ'աղաղակեն. «Տէ՛ր՝ ազատէ զիս»: (Մատթ. ԺԴ. 30:) Նմանապէս դուն ալ՝ ով ընթերցող՝ պարտիս Քրիստոսի դիմել, ու աս կերպով պարտիս շարունակ Անոր վստահիլ, մի միայն Անոր. պէտք է որ բնաւ չյուսաս այլ եւ բարի գործքերուդ, որոնք ըրած ես, կամ կարող ես ընելու. աղտեղի հին լաթերու պէս մէկդի հանէ ան ամէնը՝ որ կարող ըլլաս Քրիստոսի արդարութիւնովը հագուելու. եւ անով միշտ խոնարհ եղիր, գիտնալով որ ան փոխ առնուած զգեստ մըն է: Այո՛, դուն քու անձինդ չես. դուն գինով ծախու առնուեցար: (Ա Կորնթ. Է. 23:) Պարծենալը ու հպարտութիւնը՝ մասնաւորապէս հոգեւոր հպարտութիւնը՝ քրիստոնէութեան հետ բան չունին. որովհետեւ քրիստոնէութեան ոգին բոլորովին անոնց հակառակն է. անոնք սուտ կրօնքներուն կը վերաբերին: Միայն անոնց հետեւողներուն կը վայլէ հպարտ ըլլալ կրօնքի մէջ, վասն զի իրենց կրօնքը հպարտութիւն կը ծնանի: Բայց քրիստոնեան երբոր հպարտ ըլլայ, իր կրօնքին բուն ոգին կ'ուրանայ. ո՛հ, ո՛րչափ մարդիկ աս մեղքը կը գործեն. ո՛րչափ քրիստոնեայ ըսողներ կան, որ ինքզինքնին կը գովեն իրենց կրօնքովը, ծէսերովը ու մականունովը: Իրենց ունայնութիւնովը վերջին աստիճանը կը հասնին ուրիշները արհամար-

Digitized by Google

հելու, որոնք որ ուրիշ ծէսէ մը կ'ըլլան. ծաղր կ'ընեն զանոնք, ու իբրև պիղծ կը մերժեն զանոնք, իրենց անձերուն վրայ վստահ ըլլալով՝ թէ արդար են, և ուրիշները արհամարհելով՝ ինքզինքը արդարացընող փարիսեցիին առակը յարմար կու գայ իրենց. անոնք առանձին կայնելով՝ կը զգան կամ կ'ըսեն. "Ո՛վ Աստուած շնորհակալ եմ քեզմէ, որ ուրիշ մարդոց պէս չեմ, յափշտակող՝ անիրաւ՝ շնացող, և կամ աս մաքսաւորին պէս. հապա շաբաթը երկու անգամ ծոմ կը պահեմ, ու բոլոր ստացուածքիս տասանորդը կու տամ": (Ղուկ. ԺԸ. 11—12:) Բոլոր ուրիշներուն կ'ըսեն. "Մէկդի կեցիր, ինծի մի՛ դպչիր, քանզի ես քեզմէ սուրբ եմ": Սակայն Տէրը ինչ կ'ըսէ բոլոր ասոնկներուն համար. ահա իր ըսածը մարգարէն մեզի կը յիշեցընէ. "Ասոնք իմ ռընգացս մէջ ծուխ են, ու ամէն օր բորբոքած կրակ են: Ահա իմ առջևս գրուած է. Պիտի չլռեմ, հապա պիտի հատուցանեմ. այո, անոնց ծոցին մէջը պիտի հատուցանեմ": (Եսայ. ԿԵ. 5, 6:) Բայց ինչ ըսուած է ան խոնարհ մաքսաւորին համար՝ որ չէր ուզեր աչքը երկինքը վերցընել. հապա մէկ կողմը կայնած՝ իր կուրծքը կը ծեծէր և կ'ըսէր. "Աստուած ողորմէ՛ ինծի մեղաւորիս". Ձեզի կ'ըսեմ" թէ ասիկայ՝ ան մէկալէն աւելի արդարացած՝ իր տունը իջաւ: (Ղուկ ԺԸ. 13, 14:)

Վերստին Ծննդեան ներքին հետևութիւններուն բոլորը անկարելի է յիշել միայն մէկ համառօտ գլխու մը մէջ: Մէկ հատ մըն ալ պիտի բացատրեմ, որ է մտքի խաղաղութիւնը: Պօղոս կը յիշէ ասիկայ՝ Հոգիին պտուղներուն կարգը՝ Գաղատացւոց գրած թուղթին մէջ: (Գաղ. Ե. 22:) Յիրաւի խաղաղութիւնը ուրիշ ո՛ր և իցէ բանե-

Digitized by Google

րէն աւելի յաճախ յիշուած է իբրև քրիստոնէական կրօնքին հանգամանքը։ Մարգարէութեանց մէջ Քրիստոս "Խաղաղութեան իշխան" կը կոչուի. (Եսայ. Թ. 6.) և Նախագուշակուած է թէ իր օրերուն մէջ "շատ խաղաղութիւն պիտի ըլլայ, մինչև որ ալ լուսին չըլլայ"։ (Սաղմ. ՀԲ. 7։) Հրեշտակները իր ծնունդը աւետեցին՝ երգելով. "Երկրիս վրայ խաղաղութիւն, մարդոց մէջ հաճութիւն"։ (Ղուկ. Բ. 14։) Եւ որ ատեն ինքը աշխարհէս ելլելու վրայ էր, իր աշակերտներուն թողուցած կտակը աս էր. "Խաղաղութիւն կը թողում ձեզի, իմ խաղաղութիւնս կու տամ ձեզի. չէ թէ ինչպէս որ աշխարհս կու տայ՝ ես ձեզի կու տամ"։ (Յովհ. ԺԴ. 27։) Եւ առաքելական օրհնութեանց մէջ՝ խաղաղութենէն 'ի զատ՝ աւելի յաճախ յիշուած բան մը չկայ։ Բայց այն խաղաղութիւնը՝ որուն վրայով խօսեցան անոնք, աշխարհի խաղաղութիւնը չէր, այլ "Աստուծոյ խաղաղութիւնը՝ որ ամէն խելքէ վեր է"։ Աս խաղաղութեանս վրայով աշխարհս բան մը չգիտեր։ "Ամբարիշտները ալէծուփ ծովու պէս են, որ չկրնար հանդարտիլ, որ անոր ջուրերը՝ տիղմ ու ցեխ դուրս կը նետեն։ Ամբարիշտները խաղաղութիւն պիտի չունենան, կ'ըսէ իմ Աստուածս"։ (Եսայ. ԾԷ. 20, 21։ ԽԲ. 22։) Անոնք ոչ Աստուծոյ հետ՝ և ոչ իրենց անձին հետ խաղաղութիւն ունին։ Աստուծոյ հետ թշնամի են. որովհետև "մարմնաւոր խորհուրդը Աստուծոյ դէմ թշնամութիւն է. ինչու որ Աստուծոյ օրէնքին չհնազանդիր, մանաւանդ չկրնար ալ"։ (Հռովմ. Ը. 7։) Անոնք ապստամբ են, ու անոր հետ կը պատերազմին. և օտարացած խոստմունքին ուխտերէն, ու յոյս մըն

ալ չունին, և աշխարհի մէջ անհաստատուած են։ (Եփես. Բ. 12։) Եւ ասանկները ինչպէս կրնան խաղաղութիւն ունենալ, որ ատեն թշնամութիւն ունին տիեզերաց Թագաւորին հետ։ Բայց անոնք որ սրտով նորոգուած են, հաւատքով արդարացած ըլլալով՝ խաղաղութիւն ունին Աստուծոյ հետ՝ մեր Տէրոջը Յիսուս Քրիստոսի ձեռքովը։ (Հռով. Ե. 1։) Անոնք որ ատեն մը հեռաւոր էին, մերձաւոր եղան Քրիստոսի արիւնովը, որ իրենց խաղաղութիւնն է։ (Եփես. Բ. 13, 14։) Եւ ահա աս գործն է որ խաղաղութեան իշխանի տիտղոսը կ՚ընծայէ մեր փրկչին։ Զի թէ երկրի վրայի ազգերուն մէջտեղը խաղաղութիւն ընելով՝ հապա Աստուծոյ ու մարդոց մէջը խաղաղութիւն ընելով։ Վասն զի Հրէաները ու հեթանոսները մէկ մարմին ըրած հաշտեցուց Աստուծոյ հետ իր խաչովը, իր անձին մէջ սպաննելով թշնամութիւնը, և եկաւ խաղաղութիւն քարոզեց անոնց՝ որ հեռուն էին, ու խաղաղութիւն անոնց՝ որ մօտ էին։ (Եփես. Բ. 16, 17։ Բ Կորնթ. Ե. 18—20։) Եւ անոր հաւատալով՝ նորէն ծնած մարդիկը բաժանորդ կ՚ըլլան աս խաղաղութեանը։ Աշխարհի հետ խաղաղութիւն բնաւ չխոստացաւ անոնց, այլ անոր հակառակը։ "Աշխարհի մէջ", ըսաւ անիկայ, "նեղութիւն պիտի ունենաք". (Յովհ. ԺԶ. 33.) "Եւ իմ անուանս համար ամէնէն ատելի պիտի ըլլաք"։ (Մատթ. Ժ. 22։) Նաև կ՚ըսէ Տէրը "Մի կարծէք՝ թէ ես երկրի վրայ խաղաղութիւն ձգելու եկայ. խաղաղութիւն ձգելու չեկայ, հապա՝ սուր։ Ինչու որ եկայ մարդը իր հօրմէն զատելու, ու աղջիկը՝ իր մօրմէն, ու հարսը՝ իր կեսուրէն։ Եւ մարդուն թշնամիները իր ընտա-

Digitized by Google

նիքը պիտի ըլլան": (Մատթ. Ժ. 34. 36:) Ահա՛ ասանկ եղաւ մինչև հիմա: Երբոր մարդս իր սրտին նորոգութեամբը Աստուծոյ բարեկամ կ՚ըլլայ, աշխարհ՝ որուն ընթացքը անիկայ այնուհետև մէկդի կը ձգէ, անոր թշնամի կ՚ըլլայ, ու անոր կեանքը շարունակ պատերազմական կեանք մը կ՚ըլլայ աշխարհի հետ. աս պատճառով Առաքեալը կը յորդորէ՝ ըսելով. "Վրանիդ հագէք Աստուծոյ սպառազինութիւնը". (Եփես. Զ. 11.) նաև, "Պատերազմէ՛ հաւատքին բարի պատերազմը": (Ա Տիմ. Զ. 12:) Բայց որչափ ատեն որ ինքը Աստուծոյ հետ խաղաղութիւն ունի, աս բաներէն մէկը նեղութիւն չեն տար իրեն, ու Առաքելին հետ կ՚ըսէ. "Թէ որ Աստուած մեր կողմն է՝ ո՞վ պիտի ըլլայ մեզի հակառակ". (Հռովմ. Ը. 31.) գիտէ որ Աստուած իր օգնականն է, ու աս խորհուրդը խաղաղութիւն մը կու տայ իր ներսիդիին, որուն վրայով բան մը չգիտեր աշխարհս: Աստուած կը պահպանէ զանիկայ իր մասնաւոր բարեկամութեամբը. և անիկայ աս գիտնալով՝ մինչև անգամ վտանգի ու փորձութեան մէջ՝ անանկ խաղաղութիւն և ցնծութիւն կը զգայ, որ անոնց հետ աշխարհի բերկրութիւնները չեն կրնար բաղդատուիլ: Անիկայ բնաւ մէկ չարէ մը չվախնար, հապա կ՚ըսէ Առաքելին հետ. "Ո՞վ պիտի զատէ մեզ Քրիստոսի սէրէն. տառապա՞նքը, կամ նեղութի՞ւնը, կամ հալածա՞նքը, կամ սո՞վը, կամ մերկութի՞ւնը, կամ վտա՞նգը, կամ սո՞ւրը. (ինչպէս որ գրուած է. Ամէն օր քեզի համար կը սպաննուինք, մորթուելու ոչխարի պէս կը սեպուինք:) Հապա աս ամէն բաներուն մէջ ալ աւելի յաղթող կ՚ըլլանք անով՝ որ մեզ սիրեց: Ինչու որ ես հաստատ գիտեմ՝ թէ ո՛չ մահը, և ո՛չ

կեանքը, ու ոչ հրեշտակները, և ոչ իշխանութիւնները, ու ոչ ներկայ բաները, և ոչ գալու բաները, ու ոչ զօրութիւնները, և ոչ բարձրութիւնը, ու ոչ խորունկութիւնը, և ոչ մէկ ուրիշ արարած մը կրնայ մեզ զատել Աստուծոյ սէրէն, որ Քրիստոս Յիսուս մեր Տէրոջմով է։ (Հռովմ. Ը. 35—39։) Այսպէս ինքը յառաջ կ'երթայ իր կեանքին մէջ՝ Աստուծոյ սիրոյն վրայ խաղաղ և հաստատուն վստահութիւն ունենալով. և երբ մահը կը մօտենայ, ինքը չզարհուրիր. վասն զի մահը իրեն թշնամին չէ, այլ իբրև դեսպան մը իր լուսագոյն բարեկամէն խրկուած, զինքը անոր դիրկը տանելու համար։ Աներկիւղ կ'ըսէ Առաքեալին հետ. "Իմ մեկնելուս ատենը հասեր է։ Բարի պատերազմը պատերազմեցայ, ընթացքը կատարեցի, հաւատքը պահեցի։ Ասկէ ետև կայ կը մնայ ինծի արդարութեան պսակը, որ Տէրը՝ արդար Դատաւորը պիտի հատուցանէ ինծի այն օրը"։ (Բ Տիմ. Դ. 6—8։) Այսպէս՝ ոչ միայն իր կեանքը՝ այլ և իր մահը խաղաղութիւն է, ու Սաղմոսերգուին խօսքը կը կատարուի անոր վրայ. "Արդարը նկատէ ու ուղիղին նայէ. վասն զի այն մարդուն վախճանը խաղաղութիւն է"։ (Սաղմ. ԼԷ. 37։) Աշխարհս ինչ ունի տալու, որ կարենայ բաղդատուիլ այսանկ մէկ կեանքի մը հետ, ու այսանկ հոգևոր խաղաղութեան մահուան մը հետ։ Աստուծոյ հետ խաղաղութիւն ունենալը՝ և զգալը թէ ամէն բան ապահով է՝ թէ այս աշխարհիս մէջ և թէ յաւիտենականութեան մէջ, ամէն հաճութիւններուն ու բերկրութիւններուն գերագոյնն է։ Աշխարհիս փառքը կ'անցնի, հարստութիւնը կը փճանայ, ու առողջութիւնը կը կորսուի. բայց Աստուծոյ խաղաղութիւնը յաւիտեան կը մնայ, ու ամէն մտքէ վեր է։

ԵՐԿՐՈՐԴ. Հիմա նայինք հոգեւոր ծննդեանը արտաքին հետեւութիւններուն:

Անոնք անանկ որոշակի զրուցուած են Աստուծոյ խօսքին մէջ, որ ուրիշ բան մը պէտք չէ ընել, բայց եթէ ձեզ անոր տանիլ, ուր որ առանց սխալելու պիտի գտնէք զանոնք. մէկ խօսքով՝ Աստուծոյ պատուիրանքին հնազանդութիւն են անոնք: Սրտին բնական վիճակը՝ ապստամբութեան ու թշնամութեան վիճակ մըն է Աստուծոյ դէմ: Նորէն ծնանելով՝ հնազանդութեան կը բերուի ան. և թէ որ սիրտը հնազանդ ըլլայ, անանկ ալ վարքը պիտի ըլլայ որովհետև սիրտը կը կառավարէ զվարքը: «Սրտին աւելցուքէն բերանը կը խօսի»: (Մատթ. ժբ. 34:) Հոս կը կայանայ Աւետարանական բարոյականին ու դպրոցական նրբին գիտութեան մէջտեղի տարբերութիւնը: Առաջինը՝ խնքզինքը չյոգնեցըներ արտաքին վարուց իւրաքանչիւր սխալմունքին զատ զատ խրատներ կամ ապաշխարանքներ դնելով, չզբաղիր դպրոցական նրբութեան կշռովը ամէն մէկ մեղքը կշռելու, որպէս զի որոշէ թէ որն է ներելին և որն է մահացուն. և ոչ կանգունով կամ կարկինով մը կը չափէ զանոնք, որ անոնց իրարմէ մեծութիւնը իմանայ, իւրաքանչիւր մեղքին ծանրութիւնը որոշէ, և ուղիղ կանոնով մը ապաշխարանքներ դնէ: Ոչ, անանկ չըներ ան, այլ մէկէն 'ի մէկ կը զրուցէ՝ թէ ամէն մեղք որ նորէն չծնած սրտէ մը դուրս կ'ելլէ, մահացու է. ու ծառը արմատէն կը կտրէ՝ հոգիին նորոգութիւնը պահանջելով. ան առակին համեմատ՝ որ կը պատուիրէ թէ՝ կամ ծառը բարի ընելու է, ու անոր պտուղը՝ բարի, կամ ծառը չար ընելու է, ու անոր պտուղը՝ չար. (Մատթ. ժբ. 33.) բնաւ չյուսար որ յօտելով կամ մշակելով՝

Digitized by Google

չար ծառ մը բարի պտուղ բերէ, այլ միանգամայն կը ջանայ նախ ծառը բարի ընել, ետքը քիչ դժուարութիւն կը քաշէ պտուղին համար. ինչու որ անիկայ 'ի հարկէ բարի պիտի ըլլայ: Նաեւ որովհետեւ բնաւ յոյս չունի որ կրնայ բարի բան մը հանել մարդուս սրտէն՝ որ բնական վիճակի մէջ է, թէ և արտաքին դաստիարակութեան ենթակայ ընէ զանիկայ, մէկէն 'ի մէկ կը ջանայ փոխել սիրտը, ու ան ատեն ապահով է որ վարքը ուղիղ պիտի ըլլայ. որովհետեւ սիրտը կը կանոնաւորէ վարքը:

Ահա՛ աս պատճառով շատ անգամ ըսուած է թէ՝ Աստուծոյ պատուիրանքներուն հնազանդիլը վերստին ծննդեան երեւելի և յայտնի հետեւութիւնն է. ասիկայ է որ կը ցուցընէ բոլոր միւս հետեւութիւններուն հարազատութիւնը. առանց ասոր՝ միւսները կեղծեալ են. ինչպէս մեր Փրկիչը կ'ըսէ. "Թէ որ մէկը զիս կը սիրէ՝ իմ խօսքս պիտի պահէ. . . : Ան որ զիս չսիրեր, իմ խօսքերս չպահեր": (Յովհ. ԺԴ, 23, 24, Նաև 15. 21:) Նաեւ դարձեալ՝ "Դուք իմ բարեկամներս էք, թէ որ ընելու ըլլաք ինչ որ ես ձեզի կը պատուիրեմ": (Յովհ. ԺԵ. 14, Նաև 8. 10:) Կարդա՛ Նաև Մատթ. Է. 15—27, ուր որ կը պատուիրէ մեզի՝ մարդը իր գործքէն դատել, ըսելով. "Ոչ թէ ամէն մէկը՝ որ ինծի Տէր Տէր կ'ըսէ, պիտի մտնէ երկնից թագաւորութիւնը. հապա անիկայ որ իմ երկնաւոր Հօրս կամքը կը կատարէ": Նաեւ ով որ իր խօսքերը կը լսէ, ու անոնք կը կատարէ, կը նմանցընէ զանիկայ խելացի մարդու մը՝ որ իր տունը հաստատ վէմի վրայ շինեց: Մեր Տէրը յայտնապէս կ'իմացընէ թէ վերջին օրը ճիշդ մարդուս վարմունքին համեմատ պիտի որոշուի իր յաւիտենական վիճակը: Տես Մատթ. ԻԵ. 31—46.

Digitized by Google

ուր որ 'կը յիշուի հնազանդութիւնը իբրև
նշանակ մը աշակերտութեան, և հետևաբար Աս-
տուծոյ սիրոյն : Աս Աստուծոյ վրայ եղած սէրէն
կ'ելլէ ճշմարիտ հնազանդութիւնը : Ինչ որ Աստու-
ծոյ վրայ եղած սէրէն չէ, որչափ աղէկ ալ ըլլայ
ըստ ինքեան, հնազանդութիւն չսեպուիր, և ոչ
անոր առջևը յարգ մը ունի : Ասոր նման է Յով-
հաննէսին վարդապետութիւնը՝ որ կ'ըսէ. "Ասով
գիտենք թէ անիկայ ճանչցանք, թէ որ անոր պատ-
ուիրանքները պահենք : Ան որ կ'ըսէ՝ թէ Ես անիկայ
ճանչցայ, ու անոր պատուիրանքները չպահեր, սուտ-
խօս է, և անոր մէջը ճշմարտութիւն չկայ : Բայց ան
որ անոր խօսքը կը պահէ՝ իրաւցընէ իր մէջը կատար-
եալ է Աստուծոյ սէրը. ասով կը ճանչնանք թէ
անոր մէջն ենք" : (Ա Յովհ. Բ : 3 — 5) Ու դար-
ձեալ. "Ասով կը ճանչնանք թէ Աստուծոյ որդիները
կը սիրենք, երբոր Աստուած սիրենք, ու անոր պատ-
ուիրանքները պահենք" : (Ա Յովհ. Ե. 2 :) Ու
դարձեալ՝ շատ զօրաւոր կերպով կ'ըսէ. "Ամէն ով
որ Աստուծմէ ծնած է, մեղք չգործեր, ինչու որ
անոր սերմը իր մէջը կը մնայ, ու չկրնար մեղք
գործել, քանզի Աստուծմէ ծնած է" : (Ա Յովհ. Գ.
9, նաև 3 — 8 :) Ասկից աւելի պարզ և հաստատ
խօսք կրնա՞յ ըլլալ ասոր վրայով՝ թէ վերստին ծը-
նընդեան հետևութիւնը՝ կենաց սրբութիւն, հաս-
տատ ու մնայուն հնազանդութիւն է Աստուծոյ կա-
մացը. անոնք որ ասկէ զուրկ են, Աստուծմէ ծնած
չեն, այլ տակաւին իրենց մեղքերուն մէջն են, ու
չարին որդիներն են : Մտիկ ըրէք նաև ինչ որ Յա-
կոբոս կ'ըսէ բարի գործքերուն հարկաւորութեանը
վրայով. (Յակ. Բ. 14 — 26 :) "Հաւատքը առանց
գործքերու մեռած է" : Մեռած հաւատքը՝ հաւատք
չէ. անշուշտ՝ ան որ Աստուծոյ պատուիրանքներուն

Digitized by Google

չհնազանդիր, հաւատք չունի, քրիստոնեայ չէ։ Սաղմոսերգուն ալ յայտնապէս կը խօսի աս նիւթիս վրայով. “Ո՞վ պիտի կենայ”, կ'ըսէ ան, “քու վրանիդ մէջը. ո՞վ պիտի բնակի քու սուրբ լեռանդ վրայ։ Ան որ անմեղութեամբ կը քալէ, ու արդարութիւն կը գործէ”։ (Սաղմ. ԺԵ. 1, 2, եայլն.) Աստուած՝ իր քովը չընդունիր անոնք որ անհնազանդ են, և անոնք որ մեղքի ետևէ կ'երթան։ Անհնարին բան է առաջ բերել Սուրբ Գրքին բոլոր ան խօսքերը՝ որ ասոնց նման են։ Աստուածաշունչը՝ թէ՛ Հին և թէ՛ Նոր Կտակարանը ասոնցմով լեցուն է։ Կ'աղաչեմ ձեզի՝ ո՛վ ընթերցողներ, կարդացէ՛ք և քննեցէ՛ք զանիկայ ամէն օր՝ և ուշադրութեամբ, որ կարող ըլլաք գտնել զանոնք. և ո՛չ միայն գտնէք, այլ նաև խորունկ տպաւորուին ձեր սրտին մէջը՝ իբրև Աստուծոյ ճշմարտութիւնը։ Զանոնք ձեր վրայ յարմարցուցէ՛ք. Աստուածաշունչը կարդալնուդ ատենը՝ ձեր անձերուն վրայ քննութի՛ւն ըրէք։ Երբոր կը կարդաք, հարցուցէ՛ք ձեր անձին ու ըսէք. Արդեօք իմ բնաւորութիւնս ասա՞նկ է. ունի՞մ ես աս հնազանդութիւնը. ես ասանկ ետ կը կենա՞մ մեղքէն, ու Աստուծոյ խօսքը սրտանց կը պահե՞մ։ Դուք անկեղծ ու անկողմնասէր եղէ՛ք դէպ 'ի ձեր անձերուն, գիտնալով որ ձեր որոշումը պիտի քըննուի վերջին օրը արդար Դատաւորէ մը՝ որ բնաւ մէկու մը աչառութիւն չըներ։ Ո՛րքան սոսկալի պիտի ըլլայ ձեր վիճակը՝ երբոր յանցաւոր գըտնուիք. թէ որ դուք Աստուծոյ որդի մը ըլլալնիդ որոշելէն ետքը՝ յայտնի ըլլայ թէ չէք, յաւիտենական պատիժին պիտի խրկուիք։ Ուրեմն աւելի աղէկ է թէ՝ աս ձեր անձին քննութիւնը անաչառ ու կատարեալ կերպով ըլլայ, քանի որ ձեր վե-

Digitized by Google

Մակին դարման կրնայ տրուիլ։ Ուրեմն թէ որ դեռ աս մտերիմ հնազանդութիւնը չունիք դէպ ի Աստուծոյ պատուիրանքներուն, ու թէ որ աս վարքի սրբութիւնը չունիք, մի՛ սարսափիք Աստուծոյ որդի մը չըլլալնիդ որոշելէն․ որովհետեւ միայն աս կերպով կ'ըլլայ ճշմարիտ որոշումը։ Թէ որ Աստուծոյ Խօսքին չհնազանդիք, դուք զԱստուած չէք սիրեր․ դուք Աստուծմէ ծնած չէք․ ձեր մըկըրտութեան ատենը՝ Սուրբ Հոգիով վերստին ծընած չէք․ քանզի թէ որ այնպէս ըլլայիք, ձեր վարմունքը պիտի ցուցընէր՝ Աստուծոյ որդիի մը նշանները․ վերստին ծննդեան արտաքին հետեւութիւնները պիտի երեւնային ձեր վրայ։ Տակաւին դուք կը կարօտիք վերստին ծնանելու․ ուրեմն խնդրեցէք Աստուծմէ իր Սուրբ Հոգին, որով աս գործը կատարելու է․ ան Հոգին՝ որուն համար այսքան ատեն անհոգ եղաք՝ բնաւ ձեր սրտին մէջ իջնելու թոյլ չտալով։ Թէպէտեւ երկար ժամանակ դէմ կեցաք անոր, բայց տակաւին անիկայ պատրաստ է ձեզի օգնելու։ Ձեր երկնաւոր Հայրը՝ եւս առաւել պատրաստ է տալու զանիկայ, քան որչափ որ ձեր ծնողքը պատրաստ են աղէկ բաներ տալու ձեզի։ Խնդրեցէ՛ք զԱնիկայ ջերմեռանդ սրտով, ու պիտի տրուի ձեզի։ Երբոր ձեր անձին քննութիւնը ընէք, ձեզի օգնութիւն մը պիտի ըլլայ՝ որ պիտի գտնէք թէ Աստուածաշունչը չէ՛ թէ միայն ընդհանուր խօսքերով կը խօսի ան հնազանդութեանը վրայով՝ որ ամէն մարդոցմէ կը պահանջուի, բայց մասնաւորապէս կը յիշէ զանազան մեղքեր՝ որոնցմէ պարտինք հեռու կենալ, եւ զանազան պարտաւորութիւններ՝ որոնք պարտինք կատարել։ Մտիկ ըրէ Պօղոս ինչ կ'ըսէ Կորնթացւոց․ «Մի՛ խաբուիք, ոչ պոռնիկները՝ ոչ կռապաշտները՝ ոչ

Digitized by Google

շնացողները՝ ո՛չ իգացեալները՝ ո՛չ արուագէտները՝ ո՛չ գողերը՝ ո՛չ ագահները՝ ո՛չ գինեմոլները՝ ո՛չ նախատողները ու ո՛չ յափշտակողները՝ Աստուծոյ թագաւորութիւնը պիտի չժառանգեն"։ (Ա Կորնթ. Զ. 9, 10։) Եւ դարձեալ՝ Գաղատացւոց. "Մարմինին գործքերը յայտնի են, որ ասոնք են. շնութիւն, պոռնկութիւն, պղծութիւն, գիճութիւն, կռապաշտութիւն, կախարդութիւն, թշնամութիւններ, կռիւներ, նախանձներ, բարկութիւններ, հակառակութիւններ, երկպառակութիւններ, բաժանումներ, չար նայուածքներ, մարդասպանութիւններ, գինովութիւններ, անառակութիւններ, ու ինչ որ ասոնց նման են. որ հիմակուց ես ձեզի կը զրուցեմ, ինչպէս առաջուց ալ կը զրուցէի, որ ասանկ բաներ գործողները Աստուծոյ արքայութիւնը պիտի չժառանգեն"։ (Գաղ. Ե. 19—21։ Տես նաև Եփես. Ե. 5։ Կող. Գ. 5. 8, 9։) Եւ Յովհաննէս իր Նոր Երուսաղեմի տեսիլքին մէջ կը զրուցէ թէ՝ "Վախկոտներուն՝ ու անհաւատներուն՝ և պիղծերուն՝ ու մարդասպաններուն՝ ու պոռնիկներուն՝ և կախարդներուն՝ ու կռապաշտներուն՝ և բոլոր ստախօսներուն բաժինը՝ կրակով ու ծծումբով վառած լիճին մէջը պիտի ըլլայ, որ է երկրորդ մահը"։ (Յայտ. ԻԱ. 8։) Ասոնք դատարկ և աննշան խօսքեր չեն. Աստուծոյ ճշմարտութիւնն են։ Եւ դուք ինչ աստիճանի ու կրօնքի տէր ալ ըլլաք, տակայն աս ըսուածներէն ազատ չէք։ Ասանկ գործքերը՝ մարմինին գործքերն են, և թէ որ զանոնք գործելու ըլլաք. անոնցմով կը ցուցընէք թէ դուք տակաւին մարմինին մէջն էք. սրտերնիդ նորոգուած չէ, ու չէք կրնար մտնել երկինքը։ Աստուծոյ խօսքն է որ կ՚ըսէ թէ՝ Ասանկ բաներ

գործողները Աստուծոյ թագաւորութիւնը պիտի չժառանգեն։ Մ՚տիկ ըրէք անոր. անկից փախչելու ճամբայ մը չկայ. ինչ արարողութիւններ ու ծէսեր որ կատարէք, թէ որ տակաւին աստանկ մեղալից բաներ կ՚ընէք, պիտի չժառանգէք Աստուծոյ թագաւորութիւնը։ Թո՛ղ խօսքը հնչէ ձեր ականջին, մինչև որ ձեր խղճմտանքը արթըննայ իր թմրութենէն՝ ձեզ ապաշխարութեան բերելու։ Երբոր սրտերնիդ ձեզ կը փորձէ աս մեղքերէն մէկը գործելու, կամ ուրիշ ինչ և իցէ մեղք մը, միշտ յիշեցէք՝ թէ անոնք որ աստանկ բաներ կ՚ընեն, Աստուծոյ թագաւորութիւնը պիտի չժառանգեն։ Նմանապէս Աստուածաշունչին մէջ մասնաւոր կերպով յիշուած են ան պարտաւորութիւնները՝ որ կը պահանջուի նորէն ծնածէն իբրև իր փոխուելուն հետևութիւնները։ Առաքելոց գրութիւններուն մէջ շատ տեղ յիշուած են աս պարտաւորութիւնները։ Անկարելի է հոս տեղ մէկ քանի վկայութենէն աւելի յառաջ բերել։ Պետրոս կ՚ըսէ. "Բոլոր ջանքերնիդ դրած՝ ձեր հաւատքին վրայ առաքինութիւն աւելցուցէք, ու առաքինութեանը վրայ՝ գիտութիւն, և գիտութեանը վրայ ժուժկալութիւն, ու ժուժկալութեանը վրայ՝ համբերութիւն, և համբերութեանը վրայ՝ աստուածպաշտութիւն, ու աստուածպաշտութեանը վրայ՝ եղբայրսիրութիւն, ու եղբայրսիրութեանը վրայ՝ սէր"։ "Աս ընելով՝ բնաւ պիտի չվրիպիք. քանզի այսպէս ձեզի առատօրէն պիտի շնորհուի մեր Տէր ու փրկիչ Յիսուս Քրիստոսի յաւիտենական թագաւորութիւնը մտնելը"։ (Բ Պետ. Ա. 5—7. 10, 11։) Նաև Պօղոս Հռովմայեցիները յորդորելէն ետքը՝ որ իրենց մտքին նորոգութեամբը նորոգուին (Հռովմ. ԺԲ։

Զ.) աս ալ կ՚ըսէ. «Սէրը առանց կեղծաւորութեան ըլլայ. չարէն զզուելով՝ բարիին յարելով. եղբայրսիրութեան մէջ իրարու վրայ գորովալից եղէք. պատուելու մէջ իրարմէ անցէք. ջանքի մէջ թուլասիրտ չըլլաք. հոգիով բորբոքեցէք. Տէրոջը ծառայեցէք. յուսով ուրախ եղէք. նեղութեան մէջ համբերեցէք. ստէպ աղօթքի՛ կեցէք. սուրբերուն պիտոյիցը հաղորդեցէ՛ք. հիւրասիրութեան ետեւէ եղէք. ձեզ հալածողները օրհնեցէ՛ք. օրհնեցէ՛ք՝ ու մի՛ անիծէք. խնդացողներուն հետ խնդացէ՛ք, եւ լացողներուն հետ լացէ՛ք. իրարու վրայ մի եւ նոյն խորհուրդը ունեցէ՛ք. ամբարտաւանութիւն մի՛ ընէք, հապա խոնարհներուն հետ խոնարհեցէ՛ք. ինքզինքնիդ իմաստունի տեղ մի՛ դնէք. չարութեան փոխարէն մէկուն չարութիւն մի՛ հատուցանէք. ամէն մարդոց առջեւը բարի բաներ ընելու հոգ տարէք»։ (Հռովմ. ԺԲ. 9—17։) Ասոր նման խօսքերով լեցուն են իր թուղթերը։ Կարդացէ՛ք այն պարտաւորութիւնները՝ որ ինքը կը պահանջէ Կողոսացւոցմէ իբրեւ նշան նոր մարդը վրանին հագնելնուն։ (Կող. Գ. 9—24։) Ասանկ են հոգիին պտուղները, ու սրտին նորոգութեանը հետեւութիւնները, որ նորոգուած մարդուն վարքին մէջը կ՚երեւնան։ Ասոնք անոր բնական հետեւանքներն են, եւ չէ՛ թէ ստիպողական. անոնք նորոգուած սրտին յատուկ ու հարազատ պտուղներն են։ Անիկայ կ՚ընէ զանոնք. չէ՛ թէ միայն անոր համար՝ որ սորված է թէ անոնք ուղիղ են, բայց անոր համար՝ որ կը հաճի զանոնք ընելը։ Ան բարի պտուղները սրտէն կը բղխին, ինչպէս որ առուն աղբիւրէն կը բղխի։ Թէ որ անոնք աս կերպով չեն ըլլար, յայտնի կ՚ըլլայ թէ սրտին փոփոխութեանը հետեւանքները չեն։

հապա ստիպողական բաներ են։

Ամենուն բովանդակութիւնը աս է։ Հաւատացեալ մը իր բնութեանը փոփոխութիւնովը՝ Քրիստոսի հետեւող կ՚ըլլայ, և ասոր իբրև մէկ հետեւանք մը կը պահանջուի որ Քրիստոսի օրինակին հետեւի։ Յովհաննէս յայտնապէս կ՚ըսէ. "Ան որ կ՚ըսէ թէ անոր մէջը կը բնակի, անանկ պէտք է որ քալէ՝ ինչպէս որ անիկայ քալեց"։ (Ա Յովհ. Բ. 6։) Եւ մեր փրկչին ըսածըն ալ անոր պէս է. "Ձեզի մէկ օրինակ մը տուի, որ ինչպէս ես ձեզի ըրի՝ դուք ալ ընէք"։ (Յովհ. ԺԳ. 15։) Եւ ինչ էր իր տուած օրինակը. ան ամէն առաքինութեանց հաւաքումն էր, որոնք մարդկային բարքը կը զարդարեն. Քրիստոս անմեղ էր, և կատարեալ ամէն պարտաւորութեանց մէջ՝ առ Աստուած և առ մարդիկ։ Քննեցէ՛ք իր բնաւորութիւնը՝ որ աւետարանիչները կը ստորագրեն, ու անոր նմանող եղէք։ Անոր մէջ պիտի գտնէք մէկ օրինակ մը՝ որով ամէն պարագաներու մէջ ձեր վարքը ուղղէք։ Անիկայ երևելի էր իր խոնարհութեամբը, հեզութեամբը և բարի կամեցողութեամբը. և մասնաւորապէս աս բաներուս համար ինքը օրինակ մը ցուցուած է մեզի, ինչպէս որ ինքը կը խօսի վերը յիշուած վկայութեանը մէջ։ Եւ Պետրոս կ՚ըսէ. "Հապա թէ որ բարիք գործելով չարչարուիք՝ ու համբերէք, ասիկայ Աստուծոյ քովը շնորհք մըն է։ Քանզի դուք աս բանիս համար կանչուեցաք, որ Քրիստոս ալ ձեզի համար չարչարուեցաւ, ու ձեզի օրինակ թողուց՝ որ իր շաւիղներուն հետեւիք. որ ինքը մեղք մը չգործեց, ու իր բերնին մէջ նենգութիւն մը չգտնուեցաւ. որ կը նախատուէր, և փոխարէնը չէր նախատեր. կը

Digitized by Google

չարչարուէր, ու սպառնալիք չէր ըներ· հապա ինքզինքը արդարութեամբ դատողին կը յանձնէր”։ (Ա Պետ. Բ. 20—23։ Տե՛ս նաև Փիլիպ. Բ. 5—8։) Նկատեցէք թէ աս վկայութիւնը ինչպէս անոր մարդասիրութիւնը երևան կը հանէ։ Պօղոս ալ նոյն կերպով Քրիստոսը մեզի իբրև օրինակ կը ցուցընէ՝ ըսելով. “Աստուծոյ նմանող եղէք սիրելի զաւակներու պէս. և սիրով վարուեցէ՛ք՝ ինչպէս որ Քրիստոս ալ մեզ սիրեց, ու իր անձը մեզի համար մատնեց՝ անուշահոտ պատարագ ու զոհ ըլլալով Աստուծոյ”։ Եփես. Ե. 1, 2։) Ասկէ մեծ մարդասիրութիւն կրնա՞ր ըլլալ, որ Աստուծոյ Որդին աշխարհի մեղաւորները անանկ սիրեց, մինչև որ ինքզինքը մահուան մատնեց իբրև զոհ մը անոնց համար։ Մտածեցէք թէ ինչպէս ուրացաւ իր անձը, ու ինչպէս չարչարանք կրեց։ Աստուծոյ կերպարանքը ունենալով, յափշտակութիւն մը չսեպեց Աստուծոյ հաւասար ըլլալը. հապա անձը ունայնացուց ծառայի կերպարանք առնելով՝ մարդոց նման ըլլալով. և կերպարանքովը մարդու պէս գտնուելով, ինքզինքը խոնարհեցուց՝ մինչև մահուան հնազանդ եղաւ, ու ան ալ խաչին մահուանը”։ (Փիլիպ. Բ. 6—8։) Յիսուս ամենայնիւ իր մարդասիրական անձնուրացութեամբը և ուրիշներուն համար չարչարուելովը իրեն հետևողներուն օրինակ մը ձգեց, որ իր շաւիղներուն հետևին։ Եւ անշուշտ իր աշակերտները ըլլալու համար, պէտք է որ իր Հոգին ունենան. վասն զի Առաքեալը կ'ըսէ. “Թէ որ մէկը Քրիստոսի Հոգին չունի, անիկայ անորը չէ”։ (Հռովմ. Ը. 9։) Աս հոգին անձնուրացութիւն և մարդասիրութիւն կը սորվեցընէ քրիստոնեային. ուստի անիկայ ուրիշները շահելու համար՝ բան իր

շահերը զոհելու ինքնայօժար է։ Իր բոլոր մտածմունքները այլ եւս իր անձին օգտին եւ իրեն վերաբերեալ բաներուն համար չեն․ հապա անիկայ հօգ կը տանի ուրիշներուն համար, անոնց մարմնոյն ու անոնց հոգւոյն համար։ Աղքատները կը կերակրէ, մերկերը կը հագուեցընէ, չարերը կը խրատէ ու կը կրթէ, Աւետարանը կը խրկէ հեթանոսներուն, եւ անոր քարոզութիւնը չլսողներուն, որ անոնք ալ մասնակից ըլլան իր մեծ փրկութեանը. եւ աս ամենուն մէջը՝ անիկայ ինքզինքը կը մոռնայ. այլ եւս չհարցըներ թէ ասկից մէկ աշխարհային կամ հոգեւոր շահ մը ելլելու է իրեն։ Անիկայ կ'ընէ աս բաները միայն մարդասիրութեան ոգիէն շարժուած, այնպիսի մարդասիրութիւն մը՝ որուն վրայով աշխարհի մարդիկը տեղեկութիւն մը չունին, որովհետեւ վերստին ծննդեան ինչ ըլլալը չեն գիտեր։ Անիկայ բնաւ ան դրութիւնը չընդունիր՝ թէ ազատութիւն տալով կրնայ փրկութիւնը գնոյ առնել։ Ան դրութիւնը չգտներ Աւետարանին մէջ. իր ողորմութեան չնչին գործքերովը՝ իր Արարչին հետ տալիքի ու առնելիքի հաշիւ մը չունի ան։ Իրեն սեպհականած է աս գեղեցիկ խօսքը. "Ձրի առեր էք, ձրի տուէք"։ (Մատթ. Ժ. 8։) Իր անձին փրկութիւնը ընդունած է իբրեւ ձրի պարգեւ մը, եւ սիրտը սիրով լեցուած՝ ինչ որ կ'ընէ ուրիշներուն համար՝ ձրիապէս կ'ընէ։ Ասանկ է քրիստոնէութեան ճշմարիտ հոգին. աս հոգին զօրացուցած էր անոր Հիմնադիրը, եւ անով բոլոր իր ճշմարիտ աշակերտները կը զօրանան։

ԵՐՐՈՐԴ. Արդէն նորոգութեան եւ որդեգրութեան յաջորդական հետեւութիւնները հիմա համառօտաբար պիտի յիշենք, եւ այսպէս վերջացընենք։ Աս ճառը սկսած ատենիս՝ մեր նպատակը աս էր որ

Digitized by Google

քննենք, թէ Սուրբ Հոգին ինչ պաշտօն ունի՝ մարդս երկինքին համար յարմարցընելու։ Մենք մեր ճամբին սկիզբը մեր աչքին առջեւը ունեցանք երկինքը, նմանապէս պէտք վերջացընենք՝ երկինքը մեր աչքին առջեւը ունենալով։ Յաւիտենական կեանքը երկինքին մէջ հոգեւոր ծննդեան յաւիտենական հետեւութիւնն է։ Աս էր մեր փրկչին վարդապետութիւնը, ինտոր որ մեր ճամբին վարդապետութիւնն ալ աս եղաւ. «Թէ որ մէկ մարդ մը ջուրէն ու հոգիէն չծնանի, չկրնար Աստուծոյ թագաւորութիւնը մտնել»։ Հետեւութիւնը աս է որ՝ եթէ անիկայ նորէն ծնանի, պիտի մտնէ Աստուծոյ թագաւորութիւնը. կամ ինչպէս որ մեր փրկիչը ուրիշ տեղ կը զրուցէ. «Ան որ հաւատայ՝ ու մկրտուի, պիտի փրկուի»։ (Մարկ. ԺԶ. 16։) Հոս անիկայ հաւատքը՝ Հոգիէն ծնած ըլլալուն տեղը կը դնէ. վասն զի միայն անոնք՝ որ Հոգիէն կը ծնանին, ճշմարտապէս կը հաւատան։ Սանկ խօսքերով անիկայ շատ անգամ կը խօսի յաւիտենական կենաց համար՝ թէ անոնցն է։ «Աստուած անանկ սիրեց աշխարհը», ըսաւ ան, «մինչեւ որ իր միածին Որդին տուաւ. որ ամէն ով որ անոր հաւատայ՝ չկորսուի, հապա յաւիտենական կեանք ունենայ»։ (Յովհ. Գ. 16, նաեւ 15։) Եւ դարձեալ՝ քանի մը անգամ կը կրկնէ աս խօսքը. «Ան որ ինծի կը հաւատայ, յաւիտենական կեանք ունի»։ (Յովհ. Զ. 47, նաեւ 40։ Գ. 36։) Յովհաննէսին կրկնած խօսքերը նոյնպէս են. «Աս բաները գրեցի ձեզի՝ որ գիտնաք թէ յաւիտենական կեանք ունիք դուք՝ որ Աստուծոյ Որդւոյն անուանը կը հաւատաք»։ (Ա Յովհ. Ե. 13։) Աւելի վկայութիւններ հարկաւոր չեն. մեր ձեռնարկութեան բովանդակ զօրութիւնը կը ցու-

Digitized by Google

ցընէ թէ՝ յաւիտենական կեանքը սրտին նորոգութենէն յառաջ կու գայ։ Մեղաւորի մը երկինքը մտնելուն մեծ արգելքը՝ որ իր չար բնութիւնն է, նորոգութեամբ կը վերնայ. այնպիսի բնութիւն մը կ՚ընդունի անիկայ՝ որ զինքը յարմար կ՚ընէ երկնից համար. և Սուրբ Հոգին կը տրուի անոր՝ իբրև գրաւ մը գնոյ առնուած ժառանգութեանը։ Ինքը արդէն երկրի վրայ ըլլալով երկինքի երջանկութիւններուն համը առած է։ Այո, ան նոր հոգևոր կեանքը՝ որ կը տրուի անոր, իրական ըսկըզբունք մըն է յաւիտենական կենաց՝ որ անոր խոստացուած է. աստի երկինքի կեանքը միայն անոր յառաջանալն ու անոր կատարելագործուիլն է։

Արդ՝ մտածեցէ՛ք թէ բնութեան աս մեծ փոփոխութիւնը ինտո՛ր կատարելապէս՝ մարդս վայելուչ և յարմար կ՚ընէ յաւիտենական աշխարհին համար։ Մենք հոս տեղ միայն ժամանակաւոր պանդուխտներ ենք. ոմանք շատ տարեն՝ և ոմանք քիչ տարեն կը մնան, բայց ամէնքս ալ ճամբորդներ ենք դէպ 'ի յաւիտենականութիւնը, ուր որ պիտի գտնենք մեր մշտնջենաւոր բնակարանը. մենք հոն երթալու ատեննիս՝ անոր համար պատրաստութիւն կը տեսնենք։ Անոնք որ նորէն ծնած չեն, և կը շարունակեն կեանքերնին ան չար բընութեամբը՝ որով իրենք ծնած են, ինքզինքնին մեղաց բնակարանի մը համար կը պատրաստեն, ցաւոց բնակարանի մը համար՝ դժոխքին մէջ. ան մի միայն տեղը՝ ուր որ չար էակ մը յաւիտենական բնակարան մը կրնայ ունենալ։ Բայց անոնք որ նորոգուած են, սրբուած բնութիւն մը կը ստանան, երկնային բաներու յարմար բնութիւն մը։ Քանի որ իրենք կ՚ապրին, կը մշակեն աս բնութիւնը, ու այսպէս ինքզինքնին կը յարմարցընեն սուրբ և երջա-

Digitized by Google

նիկ բնակարանի մը համար երկնից մէջ, ուր որ բոլոր սուրբ էակներուն պատրաստուած բնակարան է։

Մենք չենք կրնար վերցընել ան քօղը՝ որ հիմա կը ծածկէ ան երջանիկ աշխարհը մահկանացու տեսութենէն, որպէս զի կարող ըլլանք ստորագրել ան ուրախութիւնը՝ որ հոն կը սպասէ Աստուծմէ ծնածներուն։ Աս բանը մեր ստորագրութենէն, մեր խելքէն, ու մեր տեսութենէն վեր է․ վասն զի "Ան բաները որ աչք չէ տեսեր, և ականջ չէ լսեր, ու մարդու սրտին մէջ չէ ինկեր, Աստուած իր սիրելիներուն պատրաստեց"։ (Ա Կորնթ․ բ․ 9։) Միայն կը հրաւիրեմ աս գիրքը կարդացողներուն ամէն մէկը՝ որ իր սրտին նորոգութիւնովը ջանայ պատրաստուիլ երկինքը մտնելու, որ ոչ միայն հեռուէն տեսնէ և յուսայ, այլ իրօք յաւիտեանս յաւիտենից վայելէ ան անտեսանելի և անքննալի ուրախութիւնները։ Անհոգ մի ըլլաք, կ՚աղաչեմ ձեզի, աս ամենահարկաւոր ու անհրաժեշտ պատրաստութեանս վրայ։ Որովհետև թանկագին բան կը համարիք երկնից երջանկութիւնը, ու կը սոսկաք դժոխքին տանջանքներէն, մի մոռնաք ու զանց մի ընէք զանիկայ, ու մեկդի մի ձգէք․ վասն զի կեանքը անստոյգ է, ու գիշերը վրայ կու գայ, որ անոր աս գործը չկրնար կատարուիլ։ Աչքերնուդ քուն մի տաք, և ձեր արտևանունքները թող չմրափեն, քանի որ ձեր սրտերը նորոգուած չեն, և դուք հետևաբար յաւիտենական կործանման վտանգին մէջ կը գտնուիք։ Թող մեր փրկչին աս խօսքը՝ թէ "Պէտք է ձեզի նորէն ծնանիլ", միշտ հնչէ ձեր ականջներուն, մինչև որ գործը կատարուի, ուձ եր հոգիները փրկուին։

Digitized by Google

3 2044 038 354 841

Digitized by Google

Digitized by Google